

Merkityksellisiä polkuja

– tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä

Turun Yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Kuntouttava sosiaalityö

Lisensiaatintutkimus

Kati Paaso

Lokakuu 2018

Tiivistelmä

Turun Yliopisto

Sosiaalitieteiden laitos

Kati Paaso: Merkityksellisiä polkuja – tarinoita lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä.

Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen liittyvä lisensiaatintutkimus, 124 sivua + liitteet

Sosiaalityö, Kuntouttavan sosiaalityön erikoisala

Ohjaaja: Riitta Granfelt

Lokakuu 2018

Suomen lastensuojelulain (417/2007) perusteella jokainen huostaanotettuna ja sijaishuoltoon sijoitettuna sekä avohuollon tukitoimena vähintään puoli vuotta yhtäjaksoisesti yksin sijoitettuna ollut lapsi tai nuori on oikeutettu jälkihuollon tukeen. Jälkihuollon sisältö puolestaan on lastensuojelulaissa määritelty aika väljästi, ja käytännössä tuki vaihtelee lapsen tai nuoren iän ja tuen tarpeen mutta myös sen perusteella, millaista jälkihuollon tukea on saatavilla. Jälkihuolto on lapsen ja nuoren oikeus, joka perustuu vapaaehtoisuuteen. Vuositasolla suurin osa jälkihuollon asiakkuudessa olevista on täysi-ikäisiä nuoria. Jälkihuolto päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta.

Jälkihuoltoa itsessään on Suomessa tutkittu suhteellisen vähän, ja pitkittäistutkimukset jälkihuollossa olleiden nuorten pärjäämisestä puuttuvat. Kansainvälistä tutkimusta sijoitettuna olleiden nuorten pärjäämisestä on tehty enemmän, ja tutkimukset kertovat samansuuntaista tulosta: jälkihuoltonuoret mudostavat ikäryhmäänsä verrattuna huomattavan haavoittuvaisen ja moniongelmaisen nuorten joukon, jossa korostuvat muun muassa koulutuksen puute, heikko työllistymistilanne, päihde- ja mielenterveysongelmat, asumisen haasteet sekä rikollisuus. Tutkimuksissa on nostettu esiin myös samansuuntaisia jälkihuollon kehittämisehdotuksia, mutta käytännössä näihin ei riittävästi ole kuitenkaan valtakunnallisella tasolla kiinnitetty huomiota. Edelleen tältä ikäryhmäänsä heikommin pärjäävältä nuorten joukolta vaaditaan itsenäistymistä aikaisemmin ja vähemmillä taidoilla ja tuella kuin muilta ikäisiltään.

Tässä tutkimuksessa olivat keskiössä viiden nuoren ja heidän jälkihuollon työntekijöidensä dialogisen arvioinnin menetelmällä muodostetut tarinat jälkihuollon merkityksellisyydestä. Tutkimuksen nuoret olivat sitä jälkihuollon asiakasjoukkoa, joilla menee elämässään hyvin ja jotka ovat hyötynet jälkihuollon tuesta. Heidän tarinoidensa kautta on mahdollisuus tuoda jälkihuoltoon positiivinen näkökulma ja nostaa esiin niitä merkityksellisiä asioita, joista myös muille nuorille

tulevaisuudessa voisi olla hyötyä. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena onkin saada välineitä jälkihuollon työn kehittämiseen. Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä toimi dialoginen arviointi, jonka kautta oli tarkoitus saada kokemusta myös siitä, voisiko menetelmää jatkossa käyttää osana jälkihuollon työskentelyä.

Tutkimuksen perusteella jälkihuollon merkityksellisyyden keskiöön nousivat nuoren sijaishuollossa viettämä aika ja sieltä saadut eväät itsenäistymiseen. Nivelvaihe sijaishuollon ja jälkihuollon välillä on erityisen tärkeä ja siihen tulisi kiinnittää huomiota, ja valmistautuminen jälkihuoltoon siirtymiseen aloittaa hyvissä ajoin. Tärkeää on kuunnella nuorta, milloin hän oikeasti on valmis muuttamaan itsenäisesti asumaan ja millä tuella, eikä väkisin asuttaa omilleen 18-vuotiasta, jolla ei vielä ole riittäviä valmiuksia. Koska jälkihuollon tuki on nuorelle vapaaehtoista, vaatii nuoren työskentelyyn sitouttaminen aikuisilta aikaa ja panostusta. Arkielämän taidot voidaan opetella jo sijaishuoltoaikana, jolloin nuoren itsenäinen arki helpottuu ja omasta kodista ja asumisesta on helpompi pitää huolta. Jälkihuoltoaikana tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, että nuoren asumismuoto on oikea, eikä nuori joudu asunnottomaksi.

Tutkimuksen keskiöön nousi yhtenä tärkeimpänä asiana aikuiset nuoren tukena. Jokainen nuori tarvitsee jälkihuoltoajaksi tuekseen vähintään yhden turvallisen aikuisen, johon voi luoda luottamuksellisen suhteen mielellään hyvissä ajoin jo ennen omilleen muuttoa. Muu tärkeä ja turvallinen verkosto nuoren ympärillä on oma biologinen verkosto ja ystävät, joiden mukana oloa nuoren elämässä on syytä vaalia jo sijaishuollossa. Keskiöön nousi myös oikeanlaisen palveluverkoston rakentaminen nuoren tarpeita vastaavaksi. Nuorilla voi olla monenlaisia tarpeita, joihin tarvitaan eri viranomaisten tiivistä yhteistyötä. Nuori kaipaa ympärilleen sellaisia aikuisia, jotka välittävät hänestä aidosti ja ovat aina valmiita auttamaan, ei vain virka-aikana ja virkansa puolesta. Ihannetilanteessa ammattilaiset ja nuoren oma verkosto voivat työskennellä yhdessä nuoren parhaaksi. Jokaiselle nuorelle omanlaisen opintopolun rakentaminen alkaa jo sijaishuollossa mutta siihen on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota myös jälkihuollossa, jotta jokainen nuori saisi suoritettua vähintään toisen asteen opinnot loppuun ja mahdollisuuden kiinnittyä työelämään. Myös riittävän valmisteltu jälkihuollon lopetus on tärkeää, jottei yksikään nuori jäisi tyhjän päälle jälkihuollon päätyttyä.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet: sijaishuolto, jälkihuolto, dialoginen arviointi, psykososiaalinen tuki

Sisällys	
Tiivistelmä	2
Johdanto	7
2. Jälkihuolto tutkimuksen kohteena	11
2.1 Jälkihuoltoa koskeva lainsäädäntö	12
2.1.1 Katsaus Pohjoismaiseen ja Eurooppalaiseen lainsäädäntöön ja jälkihuoltoa koskiviin käytänteisiin	12
2.1.2 Suomen lastensuojelulain jälkihuoltoa koskeva säädäntö	14
2.2 Jälkihuolto sijaishuollon jatkumona	16
2.2.1 Jälkihuolto osana lastensuojelun tutkimusta meillä ja muualla	18
<i>Kotimainen jälkihuoltoa koskeva tutkimus</i>	18
<i>Kansainvälinen jälkihuoltoa koskeva tutkimus</i>	20
2.2.2 Haavoittuvat nuoret	22
2.2.3 Jälkihuollon toteutuminen Suomessa	25
2.2.4 Jälkihuolto osana nuoren tuen polkua	27
2.2.5 Aikuisten läsnäolon merkitys nuoren itsenäistymisprosessissa	29
3. Jälkihuollon merkityksellisyys tutkimuksen kohteena	31
3.1 Dialoginen arviointi aineistonkeruun menetelmänä	32
3.1.1 Dialogi ja dialogisuus	32
3.1.2 Dialogisuus asiakastyössä	35
3.1.3 Dialoginen arviointi	37
4. Tutkimuksen toteutus	41
4.1 Tutkimusetiikka	41
4.2 Tutkimustehtävä	42

4.3 Tutkimusaineiston keruu	43
4.4 Tutkimusaineiston analyysi	46
5. Jälkihuollon merkityksellisyttä etsimässä	48
5.1 Sijaishuolto	49
5.1.1 Sijaishuollon merkitys jälkihuollolle	49
5.1.2 Siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja nuorten valmiudet	52
5.2 Nuorten tuen tarve jälkihuollossa	58
5.2.1 Aikuisen aika	58
5.2.2 Oma verkosto ja läheiset	61
5.2.3 Nuoren konkreettisen tuen tarve	64
5.3 Nuoren elämää kannattelevat elämäntilannetekijät	69
5.3.1 Opiskelu	70
5.3.2 Oma koti	75
5.3.3 Tuki kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin	78
5.4 Ammatillaiset nuoren tukena	82
5.4.1 Nuoren lähityöntekijän tarjoama tuki	84
5.4.2 Sosiaalityön osuus nuoren jälkihuollon prosessissa	90
5.5 Mallitarinat jälkihuollon polkua kuvaamassa	93
5.5.1 Pärjääjän mallitarina – Emilia	93
5.5.2 Selviytyjän mallitarina – Joonas	97
6. Dialoginen arviointi osana jälkihuollon prosessia	101
7. Johtopäätökset ja pohdinta	105
7.1 Lastensuojelun asiakkuuden pätepyksillä	105
7.2 Jälkihuollon merkityksellisyys	106

7.3 Dialogisuus jälkihuollossa	112
7.4 Mihin katseita tulevaisuudessa	114
LÄHTEET	117
LIITE 1	125
LIITE 2	126

Johdanto

Tutkimusaiheenani on lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyys, jonka olen valinnut tutkimuskohteeksi ammatillisista lähtökohdista. Olen työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja johtavana sosiaalityöntekijänä yli 10 vuotta, ja työssäni olen nähnyt harmillisen usein, kuinka suunnattoman tarvitsevia ja vielä aikuisena ”keskeneräisiä” sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyvät nuoret voivat olla. Jälkihuollon asiakkuudessa olevien nuorten kanssa työskentelevät sosiaalityöntekijät yleisesti tunnistavat tämän haasteen ja näkevät, että nuorilla on monenlaisia tuentarpeita. Jälkihuollon asiakkaana olevat nuoret tarvitsevat monenlaisia, oikein kohdennettuja palveluita, mutta lisäksi nuorelle on tärkeää, että joku kulkee hänen rinnallaan ja antaa tiiviistä tukea. Käytännön työssä jälkihuolto kuitenkin voi jäädä muun lastensuojelutyön jalkoihin. (Levamo 2007, 70) Jälkihuollonuori on käsitteenä kategorisoiva mutta kuitenkin yleisesti käytetty, kun puhutaan jälkihuollon asiakkuudessa olevista nuorista. Sen vuoksi käytän sitä käsitteenä myös tässä tutkimuksessa. Jälkihuolto tulisi nähdä nuoren oikeutena, ei stigmana.

Tästä käytännön sosiaalityön kokemuksesta huolimatta jälkihuoltoa on tutkittu Suomessa suhteellisen vähän. Jälkihuoltoa koskevia kotimaisia tutkimuksia olen löytänyt lähinnä pro gradu-tutkimuksina. Esimerkiksi Rauni Huotari (2010) on tutkinut lastensuojelun jälkihuoltoa itsenäistymisen tuen näkökulmasta ja Pirjo Jokinen (2011) jälkihuollonuorten kokemuksia ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta. Viimeisimpiä jälkihuollosta tehtyjä pro gradu-tutkimuksia on Sari Erikssonin ja Riikka Karppisen vuonna 2016 valmistunut tutkimus Helsingin jälkihuollonuorten toimintatahtoisuudesta, jossa on graduksi varsin laaja aineisto; 600 jälkihuollossa olevan nuoren asiakasasiakirjat. Jaana Kivistö (2006) on omassa ammatillisessa lisensiaattitutkimuksessaan käsitellyt jälkihuollonuorten kokemuksia lastensuojelusta ja viranomaispalveluista. Väitöskirjatasoista tutkimusta suoranaisesti jälkihuollosta ei ole juurikaan tehty. Sarianna Reinikainen (2009) on tehnyt kasvatustieteelliseen tiedekuntaan väitöskirjan kokemuksista tietyssä nuoriskodissa asumisesta ja sieltä itsenäistyneiden tyttöjen ja naisten selviytymisestä, jossa tulee esiin myös kokemuksia jälkihuollosta.

Itse koen, että jälkihuollon sosiaalityö on erityisen mielekäs ja kiinnostava osa-alue lastensuojelututkimuksen kentässä. Lastensuojelun prosessissa jälkihuolto alkaa lapsen tai nuoren sijaishuollon päätyttyä; joko täysi-ikäistymisen tai huostaanoton tai avohuollon sijoituksen päättymisen myötä. Sijaishuolto ja jälkihuolto tulisikin nähdä yhteisenä prosessina ja jälkihuoltoon siirtyminen tulisi aloittaa hyvissä ajoin (Känkänen 2013, 270). Tämän vuoksi näen tärkeänä tutkimuksessani valottaa myös sijaishuoltoa eli sitä lastensuojelun osa-aluetta, josta nuoret jälkihuollon asiakkuuteen tulevat.

Lastensuojelu kokonaisuutena on viime vuosina herättänyt paljon huomiota ja lastensuojelun käytänteitä ja lakia on tarkasteltu. Tällä hetkellä Suomessa tehdään ehkä historian suurinta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja koskevaa uudistusta Sote-muutoksen myötä. Sosiaali- ja terveysministeriö yhdessä Opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa vastaavat hallituksen kärkihankkeiden Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelmasta. Lastensuojelu on kärkihankkeissa muutoin näkyvästi esillä, mutta jälkihuolto omana kokonaisuutenaan ei näy selkeästi missään (Ks. esim <http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut>).

Lastensuojelu on kohdannut vahvaa kritiikkiä myös sisältäpäin, ja kuntien työntekijät ovat nostaneet itse vahvasti esiin epäkohtia työolosuhteissaan ja mahdollisuuksissaan tehdä hyvää lastensuojelun työtä. Esimerkkinä näistä Vantaan kaupunki ja viimeisimpänä Parainen, josta keväällä 2018 irtisanoutuivat kaikki lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Näiden julkisuuteen nostettujen epäkohtien myötä kyseiset kunnat ovat pyrkineet saamaan muutosta aikaan. Myös kuntien kiristynvä talous ja lastensuojelun asiakkaiden määrän voimakas kasvu ovat saaneet aikaan tarpeen tarkastella lastensuojelua.

Lastensuojelun sijaishuollossa olevien lasten määrä on kasvanut vuosittain mutta vuodesta 2014 alkaen huostaanotettujen lasten ja nuorten määrä on kuitenkin kääntynyt laskuun. Vuonna 2016 sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 17 330, mikä oli 2% vähemmän kuin edellisellä vuonna. Vuoden 2017 tilasto puolestaan kertoo, että kiireellisesti sijoitettujen lasten osuus on jälleen kasvanut selkeästi (15% enemmän kuin vuonna 2016) mutta huostaanotettujen lasten osuus on säilynyt kutakuinkin tasaisena edellisvuoteen verrattuna. Yhteensä vuonna 2017 kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia ja nuoria oli 17 956. Sen sijaan jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten määrä on noussut ja vuonna 2017 heitä oli yhteensä 7 894. Jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten osuus on yhteensä 14% kaikista avohuollon asiakkaista. Selkeä enemmistö jälkihuollossa olevista (86%) oli täysi-ikäisiä nuoria ja suurin kasvu jälkihuollon asiakkuuksissa olikin 18-20-vuotiaiden ryhmässä, 1,5% vuonna 2017. (Heinonen 2016, 258-259; Pekkarinen 2015, 268-269; Lastensuojelutilastot 2014, 2016, 2017) Tilastojen valossa voi siis sanoa, että lasten ja nuorten sijoitusten tarve vaihtelee jossain määrin vuosittain, mutta jälkihuollon asiakkaiden osuus on tasaisesti kasvanut viime vuosina.

Tutkimusaineistoni on kerätty Minna-Kaisa Järvisen (2007, 2015) lisenssiaatti- ja väitöskirjatutkimuksissaan kehittämällä dialogisen arvioinnin menetelmällä, jossa nuori yhdessä jälkihuollon työntekijän kanssa, tutkijan avustuksella, käy läpi jälkihuoltoaikaansa. Minna-Kaisa Järvinen on perehtynyt dialogisuuteen ja sen pohjalta kehittänyt dialogisen arvioinnin menetelmän. Suomessa vahvoja dialogisuuden edistäjiä ja työmenetelmien kehittäjiä ovat Tom Arnkil ja Jaakko

Seikkula (esim. 2009, 2014) ja Minna-Kaisa Järvinen on hyödyntänyt omassa dialogisessa arvioinnissaan muun muassa heidän työtään.

Tutkimuksessani on tarkoituksena vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. *Mitkä tekijät ovat merkityksellisiä lastensuojelun jälkihuollon prosessissa nuoren ja työntekijän tulkitsemina?*
2. *Mistä tekijöistä muodostuu nuorta tukeva jälkihuollon kokonaisuus?*

Omana osionaan tarkastelen dialogisen arvioinnin menetelmän käyttöä ja sen tuomia mahdollisuuksia osana jälkihuollon prosessia, mutta se ei ole omana tutkimuskysymyksenään.

Uskon että jälkihuollon prosessin merkityksellisyyden tutkiminen voi omalta osaltaan tukea jälkihuoltotyön kehittämistä avaamalla nuorten omaa kokemusmaailmaa ja toiveita siitä, millä keinoin he omasta mielestään tulisivat parhaiten autetuiksi. Nuoren kokemusmaailmaan kietoutuu dialogissa työntekijän kokemus, ja heidän yhdessä muodostamastaan jälkihuollon tarinasta on poimittavissa merkityksellisiä asioita. Kyseessä on siis kokemusten tutkimus dialogisella menetelmällä (Järvinen 2015).

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut vahvasti ammatillinen intressi jälkihuollon esimiehenä oman työn kehittämiseen nuoria paremmin palvelemaan suuntaan. Tämän vuoksi näen myös työntekijän mukana olon haastattelussa ja arvioinnissa erittäin tärkeäksi. Täysi-ikäisen nuoren jälkihuoltomatka kestää noin kolme vuotta. Tuon kolmen vuoden aikana on voinut tapahtua työntekijävaihdoksia mutta tutkimuksessa mukana olleiden nuorten kohdalla jokaisella oli ainakin yksi jälkihuollon aikainen työntekijä, jonka kanssa he olivat kulkeneet pidemmän yhteisen matkan. Tutkimukseni kannalta näen, että kun nuori ja hänen työntekijänsä ovat yhdessä toteuttaneet jälkihuollon prosessia, niin kummankin näkemys prosessista ja sen toimivuudesta on tärkeä tulla kuulluksi. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole arvioida pelkästään nuoren ja työntekijän välistä vuorovaikutusta ja sen merkityksellisyyttä vaan kaikkea sitä tukea, jota nuori on jälkihuoltoaikanaan saanut. Tutkimuksellani rakennan nuoren jälkihuoltopolun yhdessä nuoren ja työntekijän kanssa.

Tutkimukseni tavoitteena on siis kuvata nuoren kannalta merkityksellinen ja vaikuttava jälkihuollon prosessi, josta voidaan erotella merkityksellisyyttä tukevat ja mahdollisesti estävät tekijät.

Tutkimukseni johtopäätöksissä pohdin, miten nämä tekijät voitaisiin nykyistä paremmin huomioida jo jälkihuoltoprosessia suunniteltaessa sekä sen aikana ja mahdollisesti saada uusia toimivia työkaluja vaatimaan jälkihuoltotyöhön.

Lastensuojeluun liittyvät monenlaiset tunteet, niin asiakkaan, työntekijän kuin tutkijankin. Lastensuojeluun liittyvät tunteet kumpuavat lasten ja nuorten kokemuksista; tunteet voivat olla häpeää, vihaa, katkeruutta, surua, pelkoa, helpotusta, huolta, lohtua, iloa – lähestulkoon mitä tahansa. Pääasiassa kuitenkin julkisuudessa lastensuojeluun liitetyt tunteet ovat negatiivissävytteisiä. (Pekkarinen 2015, 278-284) Työkokemukseni perusteella oletin, että jälkihuollossa olevalla nuorella on jo ainakin jonkin verran etäisyyttä näihin tunteisiin ja tästä seurauksena edellytykset myös pohtia merkityksellisiä asioita yhdessä jälkihuollon työntekijän kanssa ja saada sitä kautta näkyväksi myös positiivisia tunteita. Lähtökohtaisesti ajattelin, että tämä muistelu tulisi olemaan nuorelle myös jonkinlaista tunnetyöskentelyä. Asetin tutkimukseni tavoitteeksi tuoda esiin niitä myönteisiä merkityksiä, joita lastensuojelulla ja tässä tapauksessa nimenomaan jälkihuollolla, voi olla nuorten elämään.

Tutkimukseni teoriaosiossa perehdyn aikaisempaan lastensuojelun jälkihuoltoa koskevaan tutkimukseen sekä jälkihuollon taustalla olevaan lainsäädäntöön. Pyrin valottamaan jälkihuoltonuorten taustaa sekä millaisia erityispiirteitä ja –tarpeita heillä on, ja millaisia asioita aikaisemman tutkimustiedon valossa tulisi ottaa huomioon jälkihuoltoa rakennettaessa. Tutkimukseni on aineistolähtöinen ja analyysimenetelmänä on teoriaohjaava sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin avulla olen rakentanut haastatteluista kokonaisuuksia eri teemojen ympärille: sijaishuollon merkitys ja jälkihuollon valmistelutyö, nuoren tukiverkoston merkitys, itsenäistymisvalmiudet ja jälkihuollon aikaisen tuen tarve, asuminen, opiskelu sekä kokonaisvaltainen hyvinvointi. Näiden teemojen kautta pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Toiseen tutkimuskysymykseen vastataan kahden mallitarinan avulla. Näiden yhteenvetona olen kirjoittanut jälkihuollon teesit, jotka jokaisen jälkihuoltotyötä tekevän tulisi ottaa työskentelyssään huomioon. Omana lukunaan on dialogisen arvioinnin mahdollisuus osana jälkihuollon työtä.

Käytän tutkimuksessa käsitettä jälkihuollon polku, koska koen polun käsitteen hyvin kuvaavaksi. Polulla on aina alku ja loppu, se johtaa jostakin johonkin. Jälkihuollon polku lähtee rakentumaan joko avohuollosta tai sijaishuollosta ja päättyy nuoren täyttäessä 21 vuotta. Mihin nuoren jälkihuollon polku tuossa vaiheessa päättyy ja millainen polku sen jälkeen avautuu, on monia eri vaihtoehtoja. Polku on mielestäni erityisen kuvaava käsite myös siksi, että se voi olla monenlainen: kivikkoinen, mutkikas, tasainen tai suora. Siitä voi lähteä monia erilaisia haaroja, jotka johtavat erilaiseen päätepisteeseen. Polkua voi kulkea yksin tai yhdessä eri ihmisten kanssa. Mutta ennen kaikkea jokainen polku on yksilöllinen, kuten polkua kulkeva nuorikin.

2. Jälkihuolto tutkimuksen kohteena

Lastensuojelun viranomaiselle on hänen virkatehtävänsä perusteella annettu huomattavan suuri julkisen vallan käyttöoikeus. Huostaanotto ja sijaishuoltoon sijoittaminen ovat yksilön kannalta äärimmäisiä ja viimesijaisia toimia, joissa lastensuojelun viranomainen käyttää tätä hänelle annettua valtaa. (Heinonen 2016, 259-260; Pekkarinen 2015, 269) Jokainen lastensuojelun sosiaalityöntekijä joutuu todennäköisesti jossain vaiheessa työuraansa tätä valtaa käyttämään ja ryhtymään pakkotoimiin, vaikka lapsi tai nuori itse tai hänen vanhempansa päätöstä vastustaisivatkin. Jälkihuollon asiakkuus on niin sanotusti lastensuojelun asiakkuuden päätepysäkki ja jälkihuollon asiakkuuteen tullaan näiden lastensuojelun viimesijaisten tukitoimien kautta. Se, millä tavoin lapsi tai nuori sijaishuollosta tällaisen mahdollisesti vastentahtoisen toimenpiteen jälkeen hyötyy, on vaihtelevaa.

Nuoren valmiuksiin itsenäistyä ja pärjätä omillaan, vaikuttaa väistämättä sijaishuollossa vietetty aika ja sen luomat edellytykset itsenäistymiselle; muun muassa mitkä syyt ovat johtaneet nuoren sijoitukseen, kuinka pitkään nuori on ollut sijaishuollossa, miten sijaishuollossa vietetty aika on sujunut. Tämän lisäksi taustavaikuttimina ovat nuoren oma verkosto ja sieltä saatu tuki, nuoren oma psyykinen ja fyysinen vointi, mahdolliset elämänhallintaan ja päihteidenkäyttöön liittyvät ongelmat sekä kokonaisvaltaisesti nuorelle tarjottu tuki. Usein jälkihuollonuorten tuki rakentuu monen eri viranomaistahon kautta; lastensuojelun lisäksi tukea voi tulla esimerkiksi koulusta, päihdehuollosta tai terveydenhuollosta. (Ks. esim. Känkänen 2013, 264-269)

Käytännön sosiaalityössä olen nähnyt useamman pitkään sijaishuollossa olleen nuoren “putoavan” yhteiskunnan tukiverkon ulkopuolelle siirryttyään jälkihuoltoon. Kokemukseni mukaan näissä tilanteissa, missä nuori ei sitoudu jälkihuollon tukeen, on usein korostunut jälkihuollon vapaaehtoisuus nuorelle. Tällä tarkoitan sitä, että lastensuojelun niin sanotun ja yllä kuvatun pakottavan asiakkuuden päätyttyä nuoren ei ole enää “pakko” ottaa tukea vastaan, jolloin moni nuori on mieluummin ilman tukea tai ottaa vastaan ainoastaan taloudellista tukea. Valitettavasti tämä voi äärimmillään tarkoittaa vaikeuksien kasautumista tai jopa altistumista yhteiskunnasta syrjäytymiselle. Toiset nuoret puolestaan hyödyntävät jälkihuollon asiakkuuden heille suoman tuen ja avun. Hyvin onnistuessaan jälkihuolto voi päättää nuoren koko sosiaalihuollon asiakkuuden, mutta osalla nuorista se on vain yksi vaihe ennen siirtymistä muiden palvelujen piiriin.

Tämä jälkihuoltoon siirtymisen vaihe vaikuttaa suuresti siihen, millaisia jälkihuollon palveluita ja tukitoimia lapselle tai nuorelle voidaan tarjota. Edellytyksenä sille, että nuori kokee jälkihuoltoajan onnistuneeksi, on nuoren oma kokemus siitä, että hän tarvitsee ja hyötyy jälkihuollon aikaisesta

tuesta. Tätä ymmärrystä on yleensä edeltänyt hyvä sijaishuollon aikainen tuki, joka on rakentanut nuorelle terveen käsityksen omista voimavaroista ja tuen tarpeista. Nuori on saanut keinoja selviytyä itsenäisesti ja oppinut luottamaan niin itseensä kuin ympärillä oleviin aikuisiin. Nuoren oma verkosto ja viranomaisverkosto muodostavat näin ideaalitulanteessa toimivan kokonaisuuden, jonka turvin nuoren on turvallista lähteä itsenäistymään (Känkänen 2013, 270-271).

2.1 Jälkihuoltoa koskeva lainsäädäntö

2.1.1 Katsaus Pohjoismaiseen ja Eurooppalaiseen lainsäädäntöön ja jälkihuoltoa koskeviin käytänteisiin

Jälkihuollon taustalla oleva lainsäädäntö, miten sitä tulkitaan ja käytännössä toteutetaan, vaihtelee Pohjoismaissa ja muualla Euroopassa. Pohjoismaista lakisääteinen jälkihuoltovelvoite on Suomen lisäksi Norjassa ja Tanskassa mutta ei Ruotsissa (Backe-Hansen ym. 2013, 194). Norjassa korostuu nuoren oma toive ja nuorelta itseltään kysytään sijoituksen päätteeksi, haluaako hän jälkihuollon tukea. Mikäli nuori tukea toivoo, on hänelle laadittava siitä suunnitelma. Jälkihuollon tuki voi jatkua siihen saakka, että nuori täyttää 23 vuotta. Mikäli nuorelle ei myönnetä jälkihuollon tukea, tulee siitä tehdä perusteltu ja valituskelpoinen päätös. Käytännössä kuitenkin nuoren tuki päättyy usein ensimmäisen vuoden jälkeen, vaikka on nähty, että jälkihuollon tuki auttaa itsenäistyviä nuoria haastavassa aikuisuuteen siirtymisen vaiheessa. (Backe-Hansen ym. 2013, 197-198)

Myös Tanskassa jälkihuolto-oikeus jatkuu 23-vuotiaaksi. Tanskan lainsäädännön mukaan sosiaalityöntekijän tulee järjestää neuvottelu 17,5-vuotiaiden sijoitettujen nuorten kanssa jälkihuoltoon siirtymisestä. Laki velvoittaa tukemaan jälkihuoltoon oikeutettuja nuoria. Käytännössä kuitenkin jälkihuollon palvelut vaihtelevat kunnittain ja työntekijäkohtaisesti. Yleisin jälkihuollon tuki Tanskassa on taloudellinen tuki tai tukihenkilön tuki. (Heino 2014,4)

Ruotsissa lainsäädäntö ei määrittele jälkihuollon tukitoimia ja nuoren on itse anottava tukea täytettyään 18 vuotta. Tuki harkitaan jokaisen nuoren kohdalla erikseen ja voi vaihdella hyvinkin suuresti riippuen nuoren asuinpaikasta ja työntekijästä. Lain mukaan sijaishuolto päättyy nuoren täyttäessä 18 vuotta mutta tietyin edellytyksin voi jatkua 21-vuotiaaksi saakka. Useat nuoret jatkavat asumista sijaishuoltopaikassa siihen saakka, että saavat toisen asteen opinnot päätökseen eli nuoret itsenäistyvät usein 19-vuotiaina. Harva nuori muuttaa omilleen ennen kun täyttää 18 vuotta. (Heino 2014, 4; Backe-Hansen ym 2013, 198-199; Höjer ym. 2010, 120)

Koska Ruotsissa virallinen jälkihuoltovelvoite puuttuu, on se käytännössä johtanut siihen, että nuoren asiakkuus usein päätetään kiireellä nuoren täytettyä 19 ja saatua toisen asteen opinnot päätökseen, vaikka se ei olisi nuoren edun mukaista. Jälkihuollon palvelujen osalta on luotettu ehkä liikaakin siihen, että hyvinvointivaltion kaikille nuorille aikuisille tarjolla olevat palvelut ovat riittäviä myös jälkihuoltonuorille. Käytännössä nämä palvelut eivät kuitenkaan riitä, vaan erotuntarpeissa jälkihuoltonuorten ja ikätovereiden välillä tuntuu vain kasvavan. Samoin lastensuojelun perhekeskeisen mallin on ajateltu takaavan nuorille yhteyden säilymisen biologiseen perheeseensä, mutta käytännössä sijaishuollosta itsenäistyvillä nuorilla ei ole sijoituksen jälkeen perhettä, johon palata, vaan yhteiskunnan pitäisi ottaa vastuu myös näistä aikuistuvista nuorista ja pystyä tarjoamaan heille kohdennettuja palveluita riittävästi. (Höger ym. 2010, 124-126)

Englannin jälkihuolto-oikeus muistuttaa monella tavalla Suomen jälkihuolto-oikeutta. Englannissa hallitus vaati suuria muutoksia jälkihuoltoon *Children Leavig Care Act* – ohjelman myötä, jonka jälkeen vuodesta 2001 alkaen Englannissa jälkihuoltoon oikeutetuille nuorille on laadittava suunnitelma *pathaway plan*, johon kirjataan 16-vuotiaasta alkaen nuoren tuen ja palvelujen tarve. Suunnitelmassa huomioidaan nuoren elämän eri osa-alueet: terveys, koulutus, talous ja asuminen sekä itsenäistymisvalmiudet. Suunnitelmaan on myös kirjattava miten näitä osa-alueita käytännössä tuetaan. Jälkihuollossa olevalla nuorella on lisäksi oltava oma vastuutyöntekijä siihen saakka, että hän täyttää 21 vuotta. Nuorilla on kuitenkin mahdollisuus saada henkilökohtaista tukea 25-vuotiaiksi saakka, mikäli he opiskelevat tai ovat työharjoittelussa. Jälkihuollon tukeen Englannissa kuuluu myös taloudellinen tuki. (Dixon, ym. 2006, 4-5; Stein 2012, 24; Mendes & Moslehuddin 2006, 117-120; Horitz ym. 2015, 5, 24-26) Käytännössä näistä raameista huolimatta jälkihuollon tuki ei kuitenkaan aina toteudu kuten se olisi tarkoitettu, vaan tuki voi olla hajanaista, ja jälkihuoltonuoret kokevat monenlaisia haasteita elämässään (Horitz ym. 2015, 5, 7, 17).

Merkittävää jälkihuoltoon kohdentuvaa tutkimusta tehnyt Yorkin yliopiston professori Mike Stein (2014) on artikkelissaan vertaillut Euroopan ja Itä-Euroopan sekä Keski-Aasian maiden sijais- ja jälkihuollon tilannetta. Artikkelin pohjalla oli kansainvälinen tutkimushanke INTRAC (The Transition from Care to Adulthood International Research Group), joka käynnistettiin vuonna 2003. Hankkeen taustalla oli huoli sijais- ja jälkihuollon huonoista tuloksista. Hankkeen selvityksessä mukana olleiden maiden sijais- ja jälkihuollon käytänteet vaihtelivat suuresti. Myös jälkihuoltonuorista tehty tutkimus ja kerätyt aineistot vaihtelivat maittain ja suurimmassa osassa Itä-Euroopan maista jälkihuoltoa koskevaa tutkimusta ei oltu tehty ollenkaan. Tutkimuksen perusteella oli esimerkiksi suuria maakohtaisia eroja siinä, mihin lapsia ja nuoria ylipäätään sijoitettiin; ääripäinä Albania, jossa 96% sijoitetuista lapsista ja nuorista oli sijoitettuna omaan läheisverkostoon

ja Bulgaria, jossa 98% sijoitetuista lapsista ja nuorista oli suurissa lastensuojelulaitoksissa ja – yksiköissä. (Stein 2014, 2-5) Myös jälkihuoltoon siirtymisessä oli suuria eroja. Albaniassa nuoret lähtivät sijaishuoltopaikasta yleensä jo 14-17-vuotiaina, kun taas Romaniassa ja Tsekeissä sijaishuollossa voi olla 26-vuotiaaksi asti. Euroopan maissa suurin osa nuorista siirtyy jälkihuoltoon kuitenkin 18-vuotiaana. (Mt. 8-9) Dixonin ym. (2006, 27, 35-36) tutkimuksen mukaan sijaishuollossa oleista nuorista Englannissa noin 75% itsenäistyi alle 18-vuotiaana. Kyseisen tutkimuksen mukaan nuorimpina lähtivät itsenäistymään ne nuoret, joiden haasteet olivat suurimpia ja joiden itse asiassa olisi ollut hyvä olla sijaishuollossa pisimpään; sellaiset nuoret, joilla oli rikoksilla oireilua, karkailua, päihteidenkäyttöä ja useita sijoituksia eri laitoksiin.

Vaikka Steinin (2014) tutkimuksessa tuli esiin suuria maakohtaisia eroja, oli yhdistävänä tekijänä kuitenkin se, että jälkihuoltonuoret muodostivat kaikkialla ikätovereitaan heikommin pärjäävän joukon opintojen, työn, asumisen, terveyden ja hyvinvoinnin osalta. Kaiken kaikkiaan tutkimushankkeen tuloksena oli erilaisia kansallisia suosituksia erityisesti Itä-Euroopan maiden osalta ja kaikkien maiden osalta ylipäätään jälkihuollon palvelujen parantamista ja niihin panostamista sekä jälkihuollossa olevien nuorten tilanteesta tietoisuuden levittämistä. Ensisijaisen tärkeäksi nähtiin nuorten kokonaisvaltainen tukeminen kaikissa aikuistumiseen ja itsenäiseen elämään liittyvissä taidoissa sekä riittävän pitkään jatkuva tuki sijaishuoltopaikasta.

2.1.2 Suomen lastensuojelulain jälkihuoltoa koskeva säädäntö

Suomen lastensuojelulain (13.4.2007/417) 75§:n mukaan lastensuojelun sijaishuollon päätyttyä nuorelle syntyy oikeus jälkihuoltoon, joka jatkuu siihen saakka, kunnes nuori täyttää 21 vuotta. Laissa jälkihuoltovelvoite on määritelty koskemaan huostaanotettuna ja sijaishuoltoon sijoitettuna olleita lapsia ja nuoria. Lastensuojelulain perusteella jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin. Laki antaa mahdollisuuden järjestää jälkihuoltoa myös muille kuin edellä mainituille lastensuojelun asiakkaana olleille nuorille, mutta sen kunta voi harkita itsenäisesti.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy lain perusteella viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut lain 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään silloin, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Lastensuojelulain 76§ määrittelee jälkihuollon sisältöä. Lain perusteella lapselle tai nuorelle on laadittava tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma, jossa huomioidaan lapsen tai nuoren sekä hänen vanhempiensa ja huoltajiensa sekä muiden lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden tuen tarpeet. Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

Lastensuojelulain 77§ määrittelee nuorelle kuuluvat itsenäistymisvarat, joilla tarkoitetaan varoja, joita on kerrytettävä lapselle tai nuorelle hänen itsenäistymistään varten kodin ulkopuolisen sijoituksen ajan. Laissa on määritelty, että varoja on kerrytettävä kuukausittain määrä, joka vastaa vähintään 40 prosenttia lapsen tai nuoren sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 14 §:ssä tarkoitetuista tuloista, korvauksista tai saamisista. Lapsilisää ei tässä huomioida. Mikäli lapsella tai nuorella ei ole näitä tuloja, korvauksia tai saamia tai jos ne ovat riittämättömät, sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on tuettava sijoituksen päättyessä itsenäistymässä olevaa nuorta asumiseen, koulutukseen ja muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisilla itsenäistymisvaroilla. Kuinka paljon nämä *tarpeelliset itsenäistymisvarat* sitten ovat, on jokaisen kunnan omassa harkinnassa.

Lastensuojelulain mukaan sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää itsenäistymisvarojen maksamisen ajankohdasta. Itsenäistymisvaroilla pyritään kattamaan nuoren itsenäistymisen kuluja, ja ne on annettava lapselle tai itsenäistymässä olevalle nuorelle viimeistään jälkihuollon päättyessä tai hänen täyttäessään 21 vuotta.

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta sijoituksen päätyttyä ja huoltajan, edunvalvojan tai 15-vuotiaan lapsen sitä pyytäessä myös sijoituksen aikana.

Laissa määritellyt kriteerit täyttävällä lapsella tai nuorella on nimenomaan jälkihuoltoon subjektiivinen oikeus eli jälkihuolto perustuu nuoren osalta vapaaehtoisuuteen. Kunnalle jälkihuollon järjestäminen on puolestaan velvollisuus eli kunnan on järjestettävä nuorelle jälkihuollon palveluita. Palvelut tulee järjestää siinä laajuudessa kun lapsi tai nuori niitä välttämättä tarvitsee. Jälkihuollon palveluita arvioitaessa on otettava huomioon nuoren ikä, hänen mahdolliset tarpeensa terveydenhuollon palveluihin, itsenäistymistä tukeviin tukitoimiin sekä muut yksilölliset tarpeet. Nämä kyseiset tarpeet voivat muuttua jälkihuollon aikana ja palveluiden tarvetta on arvioitava säännöllisesti yhdessä nuoren kanssa. Jälkihuoltotyöskentely on suunnitelmallista sosiaalityötä yhdessä nuoren kanssa, ei pelkkää taloudellista tukea. Työskentelyä ohjaa yhdessä

nuoren kanssa hänelle laadittava ja säännöllisesti päivitettävä jälkihuollon asiakassuunnitelma. (Räty 2015, 603-604)

Nuorelle tarjottavia jälkihuollon palveluita voivat olla esimerkiksi tuki oman asunnon löytymiseen, opintojen aloittamiseen, työelämään kiinnittymiseen, taloudellinen tuki harrastuksiin ja erilaisiin loma- ja virkistysmahdollisuuksiin, sekä riittävää aikuisen tukea oman elämän suunnitteluun ja arkeen kuuluvien asioiden oppimiseen. Jokainen nuori on oma yksilönsä ja tuki täytyy myös rakentaa yksilöllisesti. (Pukkio ym. 2016, 15-16).

2.2 Jälkihuolto sijaishuollon jatkumona

Suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsee varsin vahvasti itsenäisen pärjäämisen kulttuuri, riippumatta siitä onko yksilöllä tätä tukevat olosuhteet, resurssit tai ylipäätään halua elää yhteiskunnan normien mukaisesti. Haastavassa tilanteessa olevat nuoret joutuvat väistämättä ristiriitaan näiden yhteiskunnallisten vaateiden kanssa. Yhteiskunta luo kronologisen iän mukaiset odotukset nuorille; toisaalta antaa oikeuksia ja toisaalta asettaa velvollisuuksia. Tähän vaikuttaa omalta osaltaan yhteiskunnan aikaan sidotut omat rakenteet. (Juvonen 2015, 24-25)

Kirsi Juhila (2012) tarkastelee sosiaalityötä erilaisina suhteina. Suhteet on nimetty liittämisen- ja kontrollisuhteeksi, kumppanuussuhteeksi, huolenpitosuhteeksi ja vuorovaikutussuhteeksi. Se, mikä suhde milloinkin sosiaalityössä on vallalla, on aika- ja kulttuurisidonnaista. Viime vuosikymmeninä Suomessa on paljon korostettu uusliberalistista ja New Public Management-tyyppistä ajattelua. Yksilön näkökulmasta nämä ideologiset suuntaukset korostavat nimenomaan ihmisten omaa vastuuta omasta tilanteestaan sekä tuovat talousnäkökulmaa myös sosiaalityöhön. Yksilöllä nähdään olevan yhteiskunnassa tuottajan ja kuluttajan roolit. Hyvinvointivaltio puolestaan nähdään ongelmaisena juuri siitä syystä, että se ottaa liian suuren vastuun kansalaisistaan vähentäen tällöin yksilön vastuuta. New Public Management puolestaan korostaa tehokkuutta ja vaikuttavuutta ja tuo julkishallintoon yksityiseltä sektorilta tuttua tulosjohtamista. Osana tällaista talous- ja tehokkuusajattelua on sosiaalipalveluihinkin pitkälti muodostunut tilaaja-tuottajamalli, joka tarkoittaa sitä, että kunnat ovat kilpailuttaneet eri palveluntuottajat, ja lähtökohtaisesti palvelut tulisi hankkia siltä palveluntuottajalta, joka sen edullisimmin tuottaa. (Mt. 69-76)

Käytännössä kilpailutus ja sitä kautta palvelun edullisuus eivät suinkaan takaa aina parasta palvelun laatua. Jälkihuolto-ikä, joka ei välttämättä osaa tai halua vaatia itselleen sitä palvelua, johon olisi lain puitteissa oikeutettu, tipahtaa helposti tällaisessa mallissa avun piiristä. Tai oikeanlainen apu ei

tavoita häntä. Myös kunnan intressit ja nuoren tarpeet voivat olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi NPM-hengessä kunnat ovat kilpailuttaneet jälkihuollon palveluntuottajat ja sen myötä sitoutuneet ensisijaisesti hankkimaan jälkihuollon palvelut näiltä palveluntuottajilta. Tämä voi tarkoittaa nuoren kannalta sitä, että kunta ei hanki hänelle jälkihuollon tukityötä entisestä sijaishuolto paikasta, vaikka se olisi nuoren oma toive, vaan palvelu ostetaan kilpailutetulta, edullisimmalta palveluntuottajalta, jolloin tuen tarjoaja on nuorelle täysin vieras aikuinen.

Uusliberalismi korostaa yritteliäisyyttä yksilön ominaisuutena, jota yhteiskunnan tulisi tukea. Tavoiteltavaa on, että yksilö kykenee hallitsemaan omaa elämäänsä ja osaa ottaa hallittuja riskejä, joista itsenäisesti kantaa vastuun. Hyvinvointivaltiossa nähdään olevan se riski, että liialliset tuet ja avustukset voivat vähentää tätä yksilön yritteliäisyyttä. Myös sosiaalityöhön tämä on tuonut tehokkuusnäkökulman ja painopiste kääntynyt enemmän ennaltaehkäisevään suuntaan.

Mahdollisimman lyhyet asiakkuudet ja tehokkaasti asiakkaiden saaminen oikeanlaisten palvelujen piiriin on tavoiteltavaa. (Juhila 2012, 77-78) Jälkihuollon näkökulmasta on ehdottomasti tavoiteltavaa lisätä yksilön omaa toimijuutta ja vähentää tuen tarvetta. Jälkihuollon asiakkuudessa olevat nuoret ovat kuitenkin olleet pitkään lastensuojelun korjaavien tukitoimien piirissä, joten tämä oman toimijuuden lisääminen ja palvelujen vähentäminen on hidasta työtä, eikä sitä voida kiirehtiä. Välttämättä tähän työhön ei jälkihuolto aika riitä.

Nuoruus ajoittuu erilaisten mittareiden mukaan väljästi ikävuosien 15-29 välille. Näin laaja ikähaarukka ei anna kovin selkeää määritelmää nuoruudelle. (Juvonen 2015, 26) Omassa tutkimuksessani tutkittavat ovat kronologiselta iältään nuoria aikuisia, täysi-ikäisyyden ylittäneitä, keskinuoruuden ja myöhäisnuoruuden välimaastossa olevia nuoria (Nurmi 2008, 257). Todellisuudessa vaihtelu kokemuksellisen iän sekä sen, miten hyvin he vastaavat yhteiskunnan odotuksia 21-vuotiaista, voi vaihdella suurestikin.

Lastensuojelulaitokseen sijoitettuna olleen nuoren voi olla haastavaa hahmottaa, mitä kaikkea itsenäiseen elämään kuuluu. Tämän vuoksi nuorella voi olla epärealistinenkin käsitys omista itsenäistymisen valmiuksistaan. Myös oma verkosto, johon turvautua, voi olla ohut. Nuoren itsenäistyessä, hänen odotetaan kykenevän opiskelemaan ja sitä kautta hankkivan itselleen ammatin. Ikävaiheeseen kuuluvat myös seurustelusuhteet. Jälkihuolto nuorten osalta nämä yhteiskunnan odotukset eivät välttämättä toteudu samassa aikataulussa kuin muilla nuorilla. Joidenkin nuorten kohdalla saavutus voi olla itsessään jo se, että nuori kykenee itsenäisesti hakemaan kuukausittain toimeentulotukea tai aloittaa päihdekuntoutuksen. (Levamo 2007, 79-80)

Nuoruuteen kuuluu monenlaisia vaiheita ja suurta yksilöllistä vaihtelua. Eräänlaisina mittareina nuoruudesta aikuisuuteen siirtymisessä voidaan ajatella nuoren työelämän aloittamista ja sen kautta taloudellista itsenäisyyttä, parisuhdetta ja oman perheen perustamista. Näillä mittareilla mitattaessa nuoret saavuttavat aikuisuuden yleensä ennen kuin täyttävät 30 vuotta. (Nurmi 2008, 256-257) Tästä näkökulmasta katsottuna 21-vuotiaat ovat vielä pääsääntöisesti kaukana aikuisuuden tavoittamisesta.

2.2.1 Jälkihuolto osana lastensuojelun tutkimusta meillä ja muualla

Kotimainen jälkihuoltoa koskeva tutkimus:

Lastensuojelulakia (13.4.2007/417) uudistaessa Suomen hallitus otti kantaa omassa esityksessään (252/2006) siihen, että jälkihuollon tuella pitäisi aiempaa paremmin tukea lasta tai nuorta sijoituksen jälkeen joko kotiutumisen tai itsenäisen elämän aloittamisessa. Pelkkään sijaishuollon tuen varaan ei voida laskea. Jälkihuolto tulisikin nähdä sijaishuollon saumattomana jatkumona ja lastensuojelun koko kaaren viimeisenä vaiheena, jolla tuetaan sijaishuollon aikana saavutettua myönteistä kehitystä. Tämä tarkoittaa sitä, että sijaishuollon ja jälkihuollon tulisi tukea toisiaan lapsen tai nuoren asiakasprosessin aikana, eikä niitä saa eriyttää liian etäälle toisistaan. (Pukkio ym. 2016, 6-7)

Ylipäätään kotimaisia lastensuojelua koskevia tilastollisia tutkimuksia ja pitkittäistutkimuksia valtakunnallisesti on heikosti. THL kerää vuosittain tietyt lastensuojelua koskevat tilastot mutta muuta systemaattista seuranta lastensuojelua koskien ei juurikaan ole. (Heino ym. 2010, 268-270)

Kotimaisessa tutkimuksessa (esim. Eronen 2013, Jahnukainen 2004) sijaishuollosta aikuistuvien nuorten on todettu selviytyvän aikuisena heikommin kuin ikätoverinsa. Indikaattoreina on tarkasteltu muun muassa miten nuoret kouluttautuvat, miten pääsevät työelämään ja kykenevät pysymään siellä sekä asumista ja terveyttä. Tutkimuksissa (Mm. Eriksson ym. 2016; Heino ym. 2010; Reinikainen 2009) on noussut esiin jälkihuoltonuorten heikohko koulutustaso, työttömyys, päihteidenkäyttö ja mielenterveyden ongelmat.

Markku Jahnukainen (2004, 295, 318-324) on tutkinut koulukodeista vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten jäsentymistä yhteiskuntaan ja riskikäyttäytymisen kasautumista.

Koulukoteihin sijoitetut nuoret ovat lähtökohtaisesti haastavampia kuin muualle sijoitetut eli Jahnukaisen tutkimuksessa mukana ollut nuorten joukko oli valikoitunut. Tutkimuksessa näkyi, että jakautuminen sen välillä jäsentyvätkö nuoret yhteiskuntaan vai alkaako heille kasautua riskejä,

alkaa selvemmin erottua vasta vähän yli 20-vuotiaana. Tutkimuksen perusteella jälkihuolto näyttää olevan varsin merkittävä sen kannalta, miten nuoret sijaishuollon jälkeen jäsentyvät yhteiskuntaan, jopa merkittävin tekijä. Tutkimus myös osoitti, että nuoret alkavat vasta tässä vaiheessa olla vastaanottavaisempia tarjotulle tuelle. Tutkimuksessa mukana olleiden nuorten positiiviset kokemukset jälkihuollosta liittyivät lähinnä henkilöihin, esimerkiksi koettiin että sosiaalityöntekijä oli kuunnellut ja ymmärtänyt tai sijaishuoltopaikassa oli ollut hyvä työntekijä. Tutkimuksen nuorten suojaavina tekijöinä nousivat esiin parisuhde ja erityisesti tytöillä äitiys sekä myönteiset kokemukset koulukodista.

Tuija Eronen (2013, 77-82) on omassa tutkimuksessaan tutkinut vuonna 2006 huostaanotettujen lasten ja nuorten tilanteita viisi vuotta huostaanoton jälkeen. Tutkimuksen aineistona olivat 97 lapsen tiedot ja erityisen tarkastelun kohteena institutionaaliset polut. Jälkihuoltoon siirtyvien nuorten (47 nuorta) osalta tutkimuksessa mukana olleet nuoret muodostivat kaksi polkua. Noin puolet nuorista otti vastaan heille tarjottua jälkihuollon tukea. Erityisenä haasteena nousivat tutkimuksessa esiin mielenterveyspalvelut ja niiden kohdentuminen tietyn ikäisille asiakkaille. Sosiaalityöntekijät olivat huolissaan saavatko nuoret aikuisena riittävästi tukea. Sijaishuollon aikaisiksi myös tulevaisuudessa tukeviksi elementeiksi tutkimuksessa muodostuivat sijaishuollon aikaiset sosiaaliset suhteet, omien vanhempien ja lapsen tai nuoren oman verkoston tarjoama tuki sekä nuoren itsenäistyminen ja opiskeluihin kiinnittyminen. Uhkaaviksi elementeiksi puolestaan nousivat lähiverkoston elämänvaikeudet, lapsen tai nuoren omat psyykkisen terveyden ongelmat sekä sitoutumattomuus opiskeluun.

Maritta Törrönen ja Teemu Vauhkonen (2012, 9-16, 105-107) ovat tehneet yhdessä SOS-Lapsikylä Ry:n kanssa osallistavan vertaistutkimuksen sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten hyvinvoinnista. Tutkimuksessa on lähestytty aihetta nuorten omista kokemuksista siitä, millainen on itsenäistyvien nuorten hyvinvointi ja mitkä tekijät vaikuttavat heidän hyvinvointiaan lisäävästi ja mitkä taas vähentävästi. Tutkimus on osa kansainvälistä SOS-Lapsikyläjärjestön Eurooppaan ja Keski-Aasiaan kohdistuvaa *I Matter*-kampanjaa, jonka tarkoituksena on sijaishuollon kehittäminen ja sijaishuollossa olevien nuorten toimijuuden lisääminen sekä heidän mukaan ottaminen sijaishuollon kehittämiseen. Törrösen ja Vauhkonen tutkimus oli osa alatyöryhmää, johon kuului Suomen lisäksi Albania, Puola ja Tsekin tasavalta. Erityistä kyseisessä tutkimuksessa oli, että myös haastattelijat olivat nuoria, joilla on kokemusta sijaishuollosta ja oli vielä tutkimuksen teon aikana oma itsenäistymisvaihe meneillään. Tutkimuksen pohjalta on vedetty yhteen millaisista tekijöistä muodostuu hyvä sijaishuolto ja sieltä jälkihuoltoon siirtyminen. Myös tässä tutkimuksessa nousivat esiin riittävän ajan antaminen siirtymiselle itsenäiseen asumiseen, nuorelle tärkeiden ihmissuhteiden

vaaliminen sijais- ja jälkihuollon aikana, arkielämän taitojen opettelu jo sijaishuollon aikana, tuki koulunkäyntiin ja opiskeluun ja sen myötä työelämään siirtymiseen sekä riittävä aikuisen läsnäolo nuoren arjessa ja tarvittaessa terpeuttisen avun tarjoaminen. Tutkimuksen pohjalta nostettiin tärkeäksi myös yhteiskunnan tahtotila eriarvoisuuden vähentämiseen sekä sellaisten sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämiseen, jossa on mahdollisuus niin ehkäiseviin kuin korjaaviinkin palveluihin.

Kansainvälinen jälkihuoltoa koskeva tutkimus:

Myös kansainvälisen tutkimuksen (mm. Backe-Hansen ym. 2013, Mendes & Moslehuddin 2006, Stein 2005; Dixon ym. 2006) mukaan sijaishuollosta itsenäistyvät ja jälkihuoltoon siirtyvät nuoret muodostavat erityisen haavoittuvasen ryhmän. Nuorilla on hyvin erilaiset lähtökohdat siirtyä sijaishuollosta jälkihuoltoon riipuen muun muassa sijaishuoltoon johtaneista syistä. Sijaishuollon syynä on voinut olla esimerkiksi kaltoinkohtelua tai laiminlyöntiä lapsuudessa, etniseen alkuperään liittyviä haasteita tai omaa terveyttä ja kehitystä vaarantavaa käyttäytymistä. Sijaishuollon aikana taas merkitystä on ollut sillä, kuinka pitkään he ovat olleet sijoitettuna ja mihin, henkilökohtaisesta kehitystasosta ja sijaishuollon aikaisista kokemuksista. Jälkihuollossa taas nuorten mahdolliseen haavoittuvaisuuteen voi vaikuttaa liian nopea itsenäistyminen ja oikeanlaisen tuen puute itsenäistymisvaiheessa. Siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon ja itsenäiseen elämään, onkin nuoren tulevaisuuden kannalta yksi kriittisimpiä siirtymiä, johon vaikuttavat muun muassa kasautuneet ongelmat sekä kohonnut syrjäytymisriski. Jälkihuoltoon nuorilla on edellä mainittujen kansainvälisten tutkimusten perusteella kohonnut riski ennen aikaiseen kuolemaan ja itsemurhaan, psyykkisiin ongelmiin, päihteiden väärinkäyttöön, rikollisuuteen, kouluttamattomuuteen sekä työllä teiniraskauksiin ja jopa prostituutioon. Aikuistuvat jälkihuoltoon nuoret ovat myös biologisten verkostojensa, sijaishuollon aikaisten verkostojensa ja muiden elämässään olevien aikuisten välissä, mutta siitä huolimatta nuoret jäävät usein ilman aikuisten tukea; nuoret eivät saa riittävästi tukea omalta verkostolta mutta eivät myöskään lastensuojelun kautta. (Mm. Backe-Hansen ym. 2013, 200; Dixon ym. 2006, 45, 51,76; Mendes & Moslehuddin 2006, 111-114; Stein 2005, 16-19)

Myös kansainvälisessä tutkimuksessa esimerkiksi Mendes & Moslehuddin (2006, 114-123) ja Stein (2005, 13-14, 24) ovat noustaneet esiin jälkihuoltoon nuorten heikon koulutustason ja sen myötä heikomman työllisyystilanteen. Nuorten mahdollisten lapsuuden aikaisten kokemusten, sijaishuollon aikaisten kokemusten, koulujen vaihdosten sekä sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten alhaisten odotusten nuorten opiskelujen suhteen, on todettu vähentävän nuorten

mielenkiintoa koulunkäynnin ja opiskelun suhteen. Pahimmassa tapauksessa tämä johtaa siihen, ettei nuorista tule yhteiskunnan täysivaltaisia jäseniä, vaan he jäävät yhteiskunnan ulkosyrjälle; vaille työmahdollisuuksia ja työtuloja, palveluita ja sosiaalisia verkostoja. Tämän syrjäytymiskehityksen ehkäisemiseksi näiden tutkimusten perusteella tulisi kiinnittää huomiota pysyviin sijaishuoltopaikkoihin, joissa suhtaudutaan positiivisesti ja nuorta tukevasti koulutukseen ja opiskeluun. Tällä on todettu olevan jopa suurempi merkitys nuoren opiskelujen onnistumisen kannalta kuin jälkihuollon aikaisella tuella. Sijaishuoltopaikan tuki korostui myös nuoren perheyhteyksien säilyttämisen ja vahvistamisen mahdollistamisessa sekä korjaavien kokemusten tarjoamisessa mahdollisista lapsuuden aikaisista traumaista selviytymiseen. Siirtymävaiheessa huomiota tulee kiinnittää lisäksi prosessinmaiseen ja nuoren ehdoilla tapahtuvaan siirtymään sijaishuollosta jälkihuoltoon, nuoren osallisuuden tukemiseen hänen omissa asioissaan sekä riittävän monimuotoiseen tukeen itsenäistymisprosessissa.

Viimeisimpänä pohjoismaisena tutkimuksena ilmestyi kesällä 2018 suomalaisten, ruotsalaisten ja tanskalaisten tutkijoiden yhteinen tutkimus (Kääriälä ym. 2018) sijaishuollosta aikuistuvien nuorten koulutustasosta, tarkemmin ottaen kuinka moni sijaishuollossa olleista nuorista jää ilman toisen asteen koulutusta. Tutkimuksessa on vertailtu näiden kolmen Pohjoismaan koko vuonna 1987 syntyntä ikäluokkaa 23-vuotiaaksi asti. Tiivistetysti tutkimustuloksena oli, että kaikissa tutkimuksessa mukana olleissa maissa sijaishuollossa olleet nuoret muodostavat ikäluokkaan verrattuna huomattavan suuren joukon, joka jää ilman toisen asteen opintoja. Erityisen haavoittuvan ryhmän tästä näkökulmasta muodostavat teini-iässä ensimmäistä kertaa sijoitetut nuoret. Tutkimustulokset ovat siis samansuuntaisia aiempien yllä mainittujen tutkimusten kanssa.

Jälkihuollon onnistumista tukevia elementtejä ovat puolestaan tutkineet esimerkiksi ruotsalaistutkijat Höjer ja Sjöblom (2010, 119), jotka ovat omassa tutkimuksessaan nostaneet jälkihuollon onnistumista tukeviksi elementeiksi nuoren sosiaalisen verkoston ja vähintään yhden tärkeän ihmisen, jonka kanssa nuori on voinut muodostaa hyvän suhteen. Tämän lisäksi merkitystä on todettu olevan nuoren omalla positiivisella minäkuvalla, kokemuksella hallita omaa elämäänsä, jatkuvuuden ja resilienssin määrällä sekä sillä, millaisia keinoja nuorella on muuttaa negatiiviset elämäntilanteet positiivisiksi. Myös Mendesin ja Moslehuddinin (2006, 112-113) artikkelissa nostettiin esiin, että jälkihuoltoa tukeavia elementtejä olivat nuorten pysyvät ihmissuhteet ja tärkeiden ihmisten verkosto. Erityisesti hyvät suhteet omaan biologiseen perheeseen korostuivat. Samaan johtopäätökseen on tullut myös Mike Stein (esim. 2005) omissa tutkimuksissaan. Jopa yksi nuorelle merkityksellinen ja jatkuva ihmissuhde lisää merkittävästi nuoren resilienssiä.

Stein (2005, 1) on kuvannut resilienssiä nuoren kykynä selviytyä elämässään siitä huolimatta, että hän on kokenut monenlaisia vastoinkäymisiä. Resilienssi on Steinin mukaan selviytymiskykyä ja kykyä päästä yli elämän vaikeista asioista. Resilienssiä lisääviä tekijöitä sijaishuollosta itsenäistyville nuorilla on tutkittu ja niitä on todettu olevan sijaishuollon aikaiset pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet; kokemus siitä, että maailmassa on edes yksi ihminen joka välittää ja johon voi luottaa. Nuoren resilienssiä lisäävät myös positiiviset kokemukset sosiaalisista tilanteista sekä koulusta ja opiskeluista sekä tuki urasuunnitteluun. Merkityksellistä resilienssin kannalta on myös riittävän pitkään jatkuva ammatillinen tuki mutta yhtä lailla myös epämuodollisempi tuki elämänhallinnan taitoihin sekä kokemus siitä, että voi itse vaikuttaa omiin asioihin. (Mendes & Moslehuddin 2006; Stein 2005, 1-2)

Yhteenvedon voidaan siis todeta, että jälkihuoltoon siirtyminen on siis varsin kriittinen kohta, johon vaikuttavat monet tekijät. Nuoren omalla historialla ja verkostolla on todettu olevan suuri vaikutus siihen, miten tämä jälkihuoltoaika lähtee rakentumaan. Jälkihuollon ollessa nuorille vapaaehtoista, he kiinnittyvät tukeen huonosti ja jälkihuoltoaikana voi sijaishuollossa saavutettu hyvä kehitys mennä jopa huonompaan suuntaan. Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyessä on riskinä, että nuorelle sijaishuollon aikaiset tärkeät ihmissuhteet ja turvalliset aikuiskontaktit sekä sijaishuoltopaikan luoma turva voivat hävitä. (Levamo 2007, 80)

Sijaishuollosta itsenäistyviä nuoria tutkineet niin kotimaiset kuin kansainvälisetkin tutkijat ovat olleet huolissaan samoista asioista: nuorten ikätovereitaan heikommasta koulutustasosta ja sen myötä työttömyydestä, päihteidenkäytöstä ja mielenterveyden ongelmista sekä riittämättömästä aikuisen tuesta. Kriittisenä kohtana on nostettu esiin siirtymävaihe sijaishuollosta jälkihuoltoon ja suuri vaihtelevuus siinä, kuinka paljon jälkihuollon tukeen ylipäätään panostetaan. Myös jälkihuollon onnistumista tukevinä elementteinä on nostettu esiin samansuuntaisia asioita: sijaishuollon aikaista nuoren tarpeiden mukaista tukea, riittävän ajoissa sijaishuollossa aloitettua itsenäistymisvalmiuksien harjoittamista ja prosessimaista itsenäistymistä nuoren valmiuksien mukaan, merkityksellisiä aikuissuhteita ja nuoren oman biologisen verkoston merkitystä.

2.2.2 Haavoittuvat nuoret

Muun muassa edellä mainittujen tutkimusten mukaan on siis selkeää, että sijaishuollosta itsenäistyvät nuoret ovat monessa mielessä haavoittuvammassa asemassa ja suuremmissa riskissä syrjäytyä kuin ikätoverinsa keskimäärin. Jälkihuoltoon nuoret eivät kuitenkaan ole ainoa haavoittuvassa asemassa oleva nuorten joukko, mutta he ovat keskiössä tässä tutkimuksessa.

Sijaishuollossa olleet nuoret joutuvat itsenäistymään nuorempana ja nopeammin kuin ikätoverinsa keskimäärin. Niin sanottu tavallinen ja ihanteellinen nuoren itsenäistymisvaihe edellyttäisi rauhallista siirtymistä aikuisuuteen ja oman verkoston, yleensä vanhempien, emotionaalista ja myös taloudellista tukea. Tähän itsenäistymiseen kuuluu usein myös mahdollisuus muuttaa tarpeen mukaan takaisin kotiin. Suurin osa sijaishuollosta itsenäistyvistä nuorista jää kuitenkin ilman tätä tukea ja itsenäistyminen tapahtuu nopeammin kuin biologisesta perheestään itsenäistyvillä nuorilla keskimäärin. Myös suuret psyykkiset muutokset, joita itsenäistyminen aiheuttaa, tapahtuvat liian nopeasti. (Mm. Stein 2005, 16-17; Pukkio ym. 2016, 7-8; Dixon ym. 2006, 45; Horitz ym. 2015, 6, 15-17)

Sijointus kodin ulkopuolelle ei ole aina pelastus lapselle tai nuorelle, vaikka se olisi siinä hetkessä välttämätön toimenpide. Perheestään eroon joutuminen on aina trauma ja hylkäämiskokemus, joka voi aiheuttaa sosiaalisia ja emotionaalisia häiriöitä, kehitysviiveitä sekä käytöshäiriöitä. Nämä voivat näkyä nuoren elämässä vielä siinä vaiheessa, kun hän on itsenäistymässä ja siirtymässä sijaishuollosta jälkihuoltoon. Myös sijaishuollon aikana voi tapahtua monia sellaisia asioita, jotka tekevät jälkihuoltoajasta ja nuoren itsenäistymisestä vaikeaa: nuorella on voinut olla vääränlainen sijaishuolto paikka, jossa ei ole pystytty vastaamaan nuoren tarpeisiin, sijaishuolto paikkaa on voitu joutua muuttamaan useita kertoja ja nuoren elämässä on voinut olla myös muita muutoksia kuten työntekijä- ja kouluvaihdoksia. Nuoret voivat kohdata elämässään myös sijoituksen jälkeen erilaista kaltoinkohtelua, joka vaikuttaa nuoren itsenäistymiskehitykseen. (Mendes & Moslehuddin 2006, 111-113) Nuoren luottamus omiin kykyihin ja omiin mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämäänsä voi olla hyvin matala ja tähän nuoren on tärkeä saada tukea jo sijaishuollon aikana (Stein 2005, 12).

Jälkihuollon asiakkuuteen tulevat nuoret ovat siis kokeneet ennen sijaishuoltoa monia kasvua ja kehitystä vaarantavia ja vaurioittavia asioita. Nuoret ovat voineet kokea erilaisia laiminlyöntejä vanhempiensa taholta tai omasta käytöksestään johtuen. Esimerkiksi vakava päihteiden käyttö tai heidän oma käyttöksensä on voinut olla itsetuhoista. Heille tai heidän perheilleen kohdennetut palvelut eivät ole olleet riittäviä tai oikea-aikaisia. Tai heillä on muista riippumattomista syistä taustallaan hyvin haavoittavia elämäkokemuksia, kuten esimerkiksi pakolaistaustaisilla nuorilla. Jotta lastensuojelulla ja sijaishuollolla olisi vaikuttavuutta myös pidemmälle, jälkihuollon riittävä tuki on ehdoton edellytys. (Pukkio ym. 2016, 8-9) Jälkihuollon nuorten haavoittuvaisuudesta puhuttaessa onkin hyvä pitää mielessä, että he ovat jo lähtökohtaisesti sellainen nuorten joukko, joilla on elämässään ollut huomattavasti heikommat lähtökohdat kuin ikätovereillaan (Heino ym. 2010, 270-271).

Mike Stein (esim. 2005, 19-22) on jaotellut jälkihuollon nuoret kolmeen ryhmään:

1. *Moving on* eli *eteenpäin menijät* tai *pärjääjät*, joiden sijaishuollon aikainen tuki on ollut pysyvää ja turvallista. He ovat kokeneet turvallisen kiintymyssuhteen ja saaneet ymmärrystä omasta perhehistoristaan. He ovat saaneet riittävästi tukea ja myös menestystä koulunkäynnissä ja opiskelussa. Eteenpäin menevillä on valmiuksia itsenäistyä ja heidän resilienssinsä on vahva. Itsenäistyminen on ollut asteittaista ja suunnitelmallista ja eteenpäin menijät pystyvät hyödyntämään jälkihuollon aikaisen tuen. Eteenpäin menijöiden tulevaisuuden näkymät ovat hyvät.

2. *Surviving* eli *selviytyjät*, ovat ryhmä, joilla on sijaishuollon ajalta kokemuksia vaihtuvista sijaishuoltoapaikoista ja aikuisista sekä epävakaudesta. Selviytyvät lähtevät itsenäistymispolulle nuorempina kuin eteenpäin menijät ja vailla riittäviä itsenäistymisvalmiuksia. Selviytyjät kokevat jälkihuoltoaikana eteenpäin menijöitä todennäköisemmin asunnottomuutta ja työttömyyttä, ja työllistymispolut rakentuvat erilaisista lyhytaikaisista työsuhteista. Selviytyjillä on todennäköisesti haasteita myös ihmissuhteissa. Tehokkaalla ja oikeanlaisella jälkihuollon tuella selviytyjät kuitenkin pääsevät elämässään eteenpäin ja heidän elämänpolkunsä on kokonaisuutena positiivinen. Selviytyjät näkevät elämässään kohtaamansa haasteet heitä vahvistavina asioina ja pystyvät kääntämään ne vahvuuksiksi.

3. *Being a victim* eli *kamppailevat* tai *uhrit*, ovat joukko jälkihuoltoonuria, joilla on ollut eniten elämässään negatiivisia kokemuksia niin ennen sijaishuoltoa kuin sijaishuollon aikakin. Uhrit ovat kokeneet vakavia psyykkisiä ja sosiaalisia laiminlyöntejä, ja heidän sijaishuoltoapaikkansa on todennäköisesti muuttunut useita kertoja. Jälkihuoltoon siirtyminen on tapahtunut suunnittelematta ja usein sijaishuollon päättyessä yhtäkkiä. Heillä ei ole juurikaan kannattelevia ihmissuhteita ja koulupolut ovat rikkonaisia. Uhrit kokevat usein yksinäisyyttä ja heillä voi olla psyykkisiä ongelmia. Uhrien osalta jälkihuollon tuella ei todennäköisesti voida näitä tuen tarpeita ratkaista, mutta jälkihuollon tuki on silti tärkeää ja merkityksellistä. Näille nuorille on erityisen merkityksellistä, että joku on olemassa heitä varten ja kannattelee haastavassa elämäntilanteessa, vaikka ei pystyisikään saamaan aikaan muutosta.

Käytännön jälkihuollon sosiaalityössä korostuvat nämä kamppailevat nuoret. Tähän joukkoon kuuluu oman kokemukseni mukaan erityisesti lastensuojelun erityisyksiköistä ja koulukodeista itsenäistyviä nuoria (vrt. Jahnukainen 2004). Nuoria, joilla voi olla hyvinkin rikkonainen sijaishuollon tausta; useita sijaishuoltoapaikan muutoksia, päihteidenkäyttöä, karkailua ja huonoa kiinnittymistä sijaishuollon aikaiseen tukeen. Näkisin, että tästä haasteellisesta sijaishuoltoajasta johtuen, heitä ei ole voitu riittävästi myöskään valmistaa taikka sitouttaa jälkihuollon asiakkuuteen ja itsenäistymiseen. Tämän vuoksi useat heistä itsenäistyvät monien ongelmien kuormittamina vailla riittäviä valmiuksia. He erityisesti tarvitsevat vahvaa jälkihuollon aikaista tukea ja kuten

Steinkin totesi: kannattelua, vaikka suurta muutosta ei tapahtuisikaan. Aina ei ole ajankohtaista ja mahdollista tavoitella muutosta mutta kannatteleva suhde voi olla nuorelle yhtä lailla merkityksellinen ja tärkeä.

2.2.3 Jälkihuollon toteutuminen Suomessa

Jotta jälkihuolto voi toimia riittävästi, tulee sille olla varattuna riittävät resurssit, sekä henkilötasolla että euroissa mitattuna. Lastensuojelun sijaishuollon asiakkaiden määrän kasvaessa myös jälkihuollon asiakkaiden määrä on kasvanut. Vuodesta 1996 vuoteen 2014, jälkihuollossa olevien asiakkaiden määrä on kasvanut 1327 (1996) 7482 (2014). Ja vaikka vuodesta 2014 lastensuojelun asiakkuuksien ja huostaanotettujen lasten ja nuorten määrä on kääntynyt laskuun, jälkihuollon asiakkuudessa olevien määrä on noussut ja vuonna 2017 heitä oli 7894. Täysi-ikäisten jälkihuollon asiakkaiden osuus oli vuonna 2014 83% ja vuonna 2017 86%. (Pukkio ym. 2016, 9-11; Lastensuojelun tilastoraportti 2014, 2016, 2017)

Jälkihuollon asiakkaiden määrä vuosittain	1996	2014	2016	2017
	1327	7482	7802	7894
Joista täysi-ikäisiä		6210	6694	6789

Valtion tasolla on kiinnitetty huomiota siihen, että jälkihuollon tuki nykyisellään ei ole ollut riittävää. Valtiontalouden tarkastusviraston raportissa (2012, 99-104) on tuotu esiin, että itsenäistymässä olevia nuoria tuetaan liian vähän itsenäisessä asumisessa ja siihen kaivattaisiin tiiviimpää tukea. Harva sijoitettuna olleista nuorista palasi asumaan biologisen perheensä luokse tultuaan täysi-ikäiseksi, ja suuri osa nuorista jäi asumaan sille paikkakunnalle, johon he olivat olleet sijoitettuna. Moni nuorista myös toivoi, että jälkihuollon aikainen tuki olisi tullut sijaishuoltopaikan tutuilta aikuisilta. Selvityksen mukaan nuorten jääminen asumaan sijoituskuntaan lisää ostopalvelujen käytön määrää, joka puolestaan vaatii jälkihuollosta vastaavalta sosiaalityöntekijältä näiden palvelujen tuntemusta. Tarkastusraportin mukaan puutteita on kuitenkin siinä, kuinka hyvin toisessa kunnassa asuvan jälkihuoltonuoren asiakassuunnitelmaan kirjatut palvelut ja tavoitteet toteutuvat. Nuorten jälkihuollon toteuttamista tulisikin seurata tarkemmin ja suunnitelmiin tulisi kirjata yksilöidymmin, miten jälkihuollollista tukea käytännössä toteutetaan. Tarkastusraportin mukaan jälkihuollon asiakkaana olevalle nuorelle ensisijaisesti pyritään järjestämään asunto ja

tukihenkilö, sekä antamaan taloudellista tukea. Huolestuttavaa oli kuitenkin, ettei nuorelle tarjottavaa henkilökohtaista ohjausta ja neuvontaa, sekä säännöllisiä henkilökohtaisia tapaamisia, pystytty riittävästi tarjoamaan.

Koska jälkihuollon tuen vastaanottaminen on nuorelle vapaaehtoista, suuri merkitys nuoren sitouttamiselle tukeen on nuoren vastuusosiaalityöntekijän työpanoksella sekä sillä, millaisia resursseja hänellä on käytössään tarjota nuorelle tukea. Valitettavasti lastensuojelun resurssien ollessa kunnissa jo muutoinkin niukat, jälkihuollon palvelut eivät ole aina ne, joihin kunnissa panostetaan. Nuoren elämän kannalta ne voivat kuitenkin olla hyvinkin merkityksellisiä. (Törrönen ym. 2014, 137) Myös tämä haaste nousi Valtiontalouden tarkastusraportissa (2012, 106-110) selkeästi näkyville. Nuorten motivointi ottamaan tukitoimia vastaan koettiin haastavana ja puutteita nähtiin myös siinä, miten nuoria valmennetaan itsenäistymiseen sijaishuollon aikana. Ostopalveluna hankittavista jälkihuollon palveluista hinta ratkaisi palvelun määrän liian usein ja vaikutti siihen, että sopimukset olivat lyhyitä.

Käytännön työssä jälkihuollosta vastaavana esimiehenä olen ollut itsekin vastuussa tästä samasta asiasta; mikäli nuorelle on hankittu jälkihuollon tuki ostopalveluna, palveluntuottaja on mietitty tarkoin ja hinta on ollut yksi ratkaiseva tekijä. Sopimukset on laadittu tarkkaan ja yleensä tehty noin kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Tämä voi nuoren näkökulmasta olla hyvinkin hankala asia; kolme kuukautta menee nopeasti ja aina siinä vaiheessa tarkastellaan jatkuuko tuki ja jos jatkuu niin minkälaisena. Tämä voi nuorelle lisätä epävarmuutta tuen jatkumisesta. Toisaalta positiivinen puoli on, että nuoren asioista vastaava sosiaalityöntekijä pysyy hyvin tietoisena nuoren tilanteesta ja tapaa nuorta tiiviisti.

Valtiontalouden tarkastusviraston raportin (2012, 112-118) mukaan jälkihuollossa olevat nuoret ovat valtakunnallisesti eriarvoisessa asemassa myös itsenäistymisvarojen suhteen. Myös saman kunnan sisällä nuoret voivat olla eriarvoisessa asemassa. Itsenäistymisvaroja on kunnissa systemaattisemmin kerrytetty vasta viime vuosina ja siinäkin on suuria eroja, kuinka aktiivisesti varoja on kerrytetty tai onko nuorella ylipäättään tuloja, joista varoja olisi voitu kerryttää. Mikäli nuorelle ei ole kertynyt itsenäistymisvaroja, on kunnissa suuria vaihteluita sen suhteen, mitä näille nuorille itsenäistymisvaroina maksetaan. Eroja löytyy myös siinä, mihin nuoret itsenäistymisvaroja voivat käyttää, esimerkiksi ensiasunnon kalusteet, autokoulu, tietokone, opintojen tukeminen.

Jälkihuollon taso siis vaihtelee niin kuntien sisällä kuin valtakunnallisesti. Tämä asettaa nuoret varsin eriarvoiseen asemaan, mikä ei ole missään nimessä tarkoituksenmukaista. Tämän tilanteen

muuttamiseksi tarvittaisiin valtakunnalliset selkeät linjaukset jälkihuollon toteuttamisesta. Pelkkä kuntien ohjeistaminen asiassa ei riitä, jos ohjeistuksiin ei liity myös vaatimuksia.

2.2.4 Jälkihuolto osana nuoren tuen polkua

Saana Pukkio ja Tiia Hipp (2016, 42-44) ovat laatineet yhteistyössä useiden kirjoittajien ja Lastensuojelun Keskusliiton kanssa oppaan lastensuojelun jälkihuoltotyöhön. Oppaaseen on kerätty keskitetysti niitä asioita, joihin eri lähteistä saatavan tiedon pohjalta tulisi jälkihuollon kehittämisessä painopistettä siirtää. Keskiöön nousevat lapsen ja nuoren yksilöllinen kohtaaminen ja jokaisen yksilöllisiin tarpeisiin vastaaminen. Opas painottaa, että jälkihuolto ei voi olla järjestelmälähtöistä, vaan sen tulee rakentua yksilölähtöisesti ja jokaisen nuoren henkilökohtaisiin tarpeisiin räätälöidysti. Myös kyseisessä oppaassa korostetaan, että erittäin tärkeää on lähteä rakentamaan jälkihuoltoa sijaishuollon jatkumona; sijaishuolto ja jälkihuolto eivät ole toisistaan irrallisia asioita vaan kytkeytyvät vahvasti toisiinsa. Jälkihuollon tuen pohja rakennetaan jo pitkälti sijaishuollon aikana.

Jälkihuollon suunnittelu ja valmistelu nuoren kanssa tulisi aloittaa mielellään jo noin vuotta ennen sijaishuollon päättymistä. Osana tätä valmistelutyötä nuorelle tulee antaa riittävästi tietoa jälkihuollon sisällöstä, ja nuoren tulee olla tietoinen lakisääteisistä oikeuksistaan. Nuoren sitoutumista jälkihuoltoon tukee se, että hän on saanut asiasta riittävästi konkreettista tietoa, mitä jälkihuollon tuki juuri hänen kohdallaan tarkoittaa, ja tieto on saatu riittävän hyvissä ajoin. Nuoren tulisi saada myös tutustua rauhassa jälkihuollon työntekijään ja muodostaa häneen luottamuksellinen suhde jo ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Nuoren oma aktiivinen osallisuus jälkihuoltoon siirtymisen suunnittelussa ja jälkihuollossa olon aikana sitouttaa nuorta jälkihuollon tukeen. (Pukkio ym. 2016, 75; Mendes & Moslehuddin 2006, 122-124)

Steinin (2012, 40-41, 51) mukaan jälkihuollossa oleville nuorille pysyvän asuinpaikan löytyminen on haastavampaa kuin muille ikätovereilleen. Nuoret kokevat, että heidän täytyy aikuistua ja muuttaa omilleen ennen kuin ovat siihen todellisuudessa valmiita, mikä näkyy itsenäisen asumisen taidoissa. Nuorten tulisikin saada itse vaikuttaa siihen, milloin he ovat valmiita muuttamaan omilleen ja saada siihen riittävästi tukea ja kannustusta. Myös oman asuinpaikan valintaan tulisi nuorilla olla mahdollisuus vaikuttaa. Taloudellinen tuki itsenäiseen asumiseen on myös tärkeää. Nuoret arvostavat henkilökohtaista tukea, joka ei ole sidottu virastoaikoihin, vaan apua voisi saada myös iltaisin ja viikonloppuisin, silloin kun tarve on. Ns. virallisen tuen lisäksi tärkeän osan nuorten tuesta jälkihuollon aikana muodostavat omat vanhemmat ja läheisverkosto (Stein 2012, 52-53).

Nuoren itsenäistymistä tukee omalta osaltaan myös hänen elämänkulkunsa hahmottaminen; jos nuori ymmärtää mistä hän tulee, on helpompi myös nähdä mihin on menossa. Oman historian tietäminen ja ymmärtäminen helpottaa tulevaisuuden rakentamista. Oma historia tarkoittaa tässä yhteydessä ymmärrystä ja tietoa omasta menneisyydestä ja siitä, mitä kaikkea siihen on kuulunut: esimerkiksi oma biologinen perhe ja verkosto, lapsuus, nuoruus, sijaishuoltopaikat ja miksi ylipäätään on sijoitettu kodin ulkopuolelle. Sekä konkreettiset asiat omasta historiasta että siihen liittyvät tunteet, auttavat hahmottamaan omaa menneisyyttä ja rakentamaan sen myötä tulevaisuutta. Vastaus kysymykseen ”kuka minä olen?” on sijaishuollosta itsenäistyvälle nuorelle erityisen tärkeä. Jälkihuollon onnistumisen kannalta tärkeimpiä kysymyksiä puolestaan on, mitä juuri tämä kyseinen nuori tarvitsee. Nimenomaan huomioon tulisi ottaa nuoren oma kokemus asiasta. (Laaksonen 2004, 21, 24-25; Stein 2005, 10-11)

Suomalaisnuorten (Vario ym. 2012, 34-35) omat suositukset jälkihuollon kehittämiseksi ovat olleet saman suuntaiset: jälkihuollon tulee olla yksilöllisesti, hyvissä ajoin ja yhdessä nuoren kanssa suunniteltua työskentelyä. Nuoren oma verkosto on tärkeää ottaa mukaan työskentelyyn, sekä mahdollistaa nuorelle oman historiansa läpikäyminen. Nuoret itse ovat toivoneet myös jälkihuollon päättymisikärajan nostamista.

Törrönen ja Vauhkonen (2012, 93-95, 102) ovat tutkineet sijaishuollosta itsenäistyvien nuorten kokemuksia. Tutkimuksessa mukana olleet nuoret toivat esiin kokemustaan siitä, että itsenäistyminen on pitkä prosessi, johon kuuluu monenlaisia vaiheita. Nuoret pitivät tärkeänä opetella arkeen liittyviä asioita tuetusti ja asteittain, jo sijaishuollon aikana. Erityisenä tuen tarpeena haastatteluissa tuli näkyville rahan käyttö, johon kaivattiin tukea ja harjoitusta jo sijaishuoltopaikassa. Tutkimuksessa kävikin ilmi, että jälkihuoltoon tulevilla nuorilla oli usein puutteita aivan arkisten asioiden huolehtimisen taidoissa, esimerkiksi kodinhoidollisissa taidoissa sekä omien rahojen käytön hallinnassa. Itsenäistyminen on tärkeä elämänvaihe myös siitä näkökulmasta, millaiseksi yhteiskunnan jäseneksi nuori oppii itsensä mieltämään; kuinka tärkeään rooliin nuori oppii arvottamaan opiskelun, työnteon ja itsenäisen omilla tuloilla pärjäämisen. Tutkimuksen mukaan nuorten luottamus aikuisiin ja yhteiskunnan tukeen oli vähäinen. Tämän taustalla oli suurimpina haasteina puutteet itsenäisen asumisen taidoissa, raha-asioista huolehtimisessa, sosiaalisten suhteiden niukkuus ja epävarmuus omasta selviytymisestä itsenäisesti. Samansuuntaisia huomioita noustanut esiin myös Mike Steinin (esim. 2012, 2005) tutkimuksissaan. Nuorten pärjääminen jälkihuollossa korreloi sen kanssa, kuinka hyvin nuorta valmistetaan sijaishuollon aikana käytännön taidoissa (raha-asioden hoito, kaupassa käynti, siivous ja ruoanlaitto), omasta itsestä ja hyvinvoinnista huolehtimisessa (hygienia, ruokavalio, terveydestä ja

seksuaaliterveydestä huolehtiminen, päihteidenkäyttö) sekä psykososiaalisten taitojen (henkilökohtainen hyvinvointi, neuvottelutaidot, pärjääminen työmarkkinoilla) kehittämisessä. Erityisesti käytännön taidoilla ja itsestä huolehtimisen taidoilla on suuri merkitys.

Oleellinen osa jälkihuoltoa ja nuoren itsenäistymiskehitystä on myös turvata nuoren asuminen. Jälkihuollossa oleville nuorille on tarjolla erilaisia asumisen muotoja. Esimerkiksi nuori voi jäädä sijoitettuna asumaan sijaishuoltopaikkaansa tai sijaishuoltopaikan yhteydessä voi olla myös erillinen asunto, jossa nuori voi harjoitella itsenäistä asumista vahvalla tuella. Tukiasumisessa nuorta tuetaan omaan asuntoon tiiviillä sosiaalityön tai –ohjauksen tuella. Muutamissa kunnissa on saatavilla myös ns. tukiperheasumista eli naapurissa asuu tukiperhe tai tukihenkilö, joka on nuoren tukena. (Laaksonen 2004, 31-36; Pukkio ym. 2016, 19-20) Valtiontalouden tarkastusviraston raportin (2012, 99-100) mukaan jälkihuollossa tulisi kuitenkin kiinnittää enemmän huomiota nuorille tarjottaviin oikeanlaisiin asumispalveluihin, ja palveluvalikko erilaisissa asumisen muodoissa tulisi olla enemmän käytössä. Nuorilla tulisi olla mahdollisuus itsenäistyä portaittain tuetummasta asumisesta itsenäisempään, eikä nykyisellään tähän ole aina riittävästi mahdollisuutta. Erityisesti asumisharjoittelun ja tukiasunnon väliin kaivattaisiin mahdollisuuksia.

2.2.5 Aikuisten läsnäolon merkitys nuoren itsenäistymisprosessissa

Nuoren sijaishuollon päättyessä ja nuoren siirtyessä jälkihuoltoon viimeistään 18-vuotiaana odotukset aikuistumisesta kerralla ovat epärealistisia. Biologisesta perheestään aikuistuva nuori saa vanhemmiltaan tukea niin taloudellisesti kuin emotionaalisesti, jonka lisäksi vanhemmat tarjoavat täysi-ikäiselle lapselleen myös hoivaa ja huolenpitoa. Tyypillisesti kotoa muutetaan noin 20-vuotiaana. Myös sijaishuollosta itsenäistyvän nuoren jälkihuollon onnistumisen kannalta olisi merkityksellistä, että nuori voisi tarvittaessa saada myös täysi-ikäisenä turvaa ja huolenpitoa entisestä sijaishuoltopaikasta ja itsenäistymisen ja omilleen muutto olisi nuoren valmiuksiin perustuva prosessi, ei ikäsidonnainen. (Mendes & Moslehuddin 2006, 113-114, Stein 2005, 17-19)

Jälkihuollon osalta on nähty tärkeäksi saada jo sijaishuollon aikana rakennettua nuoren ympärille tukiverkostoa; sen voivat muodostaa nuoren omat verkostot tai nuoren tuen tarpeen kannalta olennaiset viranomaiset tai parhaassa tapauksessa molemmat yhdessä. Myös hyvät ystävyysuhteet ovat nuorelle tärkeitä. Jälkihuollon onnistumisen kannalta nuoren sitoutuminen tarjottuun tukeen on myös ensiarvoisen tärkeää. (Pukkio ym. 2016, 38-39; Tolonen 2013, 194; Känkänen 2013, 270-271)

Törrösen ja Vauhkosen tutkimuksessa (2012, 95-97, 101-102) tuotiin esiin huoli siitä, että monen nuoren kohdalla oman verkoston tuki on kovin ohutta tai sitä ei ole ollenkaan. Sijaishuollon aikana oma verkosto on voinut etääntyä tai alun perinkin huostaanoton perusteena olevat puutteet vanhemmuudessa eivät ole muuttuneet sijaishuollon aikana parempaan suuntaan. Jälkihuollossa tuo oman verkoston tuki olisi kuitenkin erityisen tärkeää, koska sijaishuoltoapaikan tarjoama tuki joko päättyy kokonaan tai ainakin pikku hiljaa vähenee. Tätä kautta tulee näkyväksi, kuinka tärkeää olisi sijaishuollon aikana tehdä töitä lapsen tai nuoren verkoston kanssa ja tukea myös verkostoa. Nuoren itsenäistymisen ja aikuiseksi kasvamisen tukena nuorella tulisi olla elämässään merkityksellisiä ihmissuhteita. Sellaisia, jotka jatkuvat myös sijaishuollon päättymisen jälkeen. Kyseisen tutkimuksen perusteella nuoret tarvitsevat elämäänsä sellaisia ihmisiä, joille he kokevat olevansa tärkeitä. Nuorille on tärkeää, että heistä välitetään, vaikka välillä asiat eivät menisikään niin hyvin. Nuoren minäkuvan rakentumisen kannalta on tärkeää, että nuoret kuulevat itsestään myös positiivisia asioita ja heistä välitetään aidosti.

Jälkihuollon onnistumisen kannalta on siis tärkeää, että jokaisella nuorella olisi ainakin yksi tärkeä aikuinen, läheinen tai viranomainen, tukeaan. Keskeisintä on, että nuori saa kokea luottamuksellisen suhteen jonkun aikuisen kanssa. Nuorelle on myös tärkeää, että hän voi jakaa aikuisen kanssa myös arkisia asioita ja kokee olevansa aikuisen ”mielessä”. (Laaksonen 2004, 27)

Stein (2005, 25) erityisesti korostaa sijaishuoltoapaikan merkitystä myös jälkihuollon tukena ja vertaa sitä niin sanotun normaalin, kotoaan itsenäistyvän nuoren tukeen. Steinin mukaan nuorta kuuluisi tukea itsenäistymisessä ne ihmiset, jotka hänet parhaiten tuntevat ja joihin nuori on jo oppinut luottamaan.

Jälkihuollossa korostuu erityisesti psykososiaalisen tuen tärkeys; nuori tarvitsee sekä ohjausta, neuvontaa ja konkreettista apua arkeen että ohjausta oikeiden palvelujen piiriin. Jälkihuollon psykososiaalisessa työssä korostuu myös korjaava työ, koska nuorella voi olla suuria haasteita elämänhallinnassa, päihteiden väärinkäyttöä tai mielenterveysongelmia. Etenkin korjaavassa työssä korostuu oikeanlainen palveluohjaus sillä jälkihuollon työntekijän tuki pelkästään, ei ole riittävää esimerkiksi psyykkisesti sairastuneelle nuorelle. (Pukkio ym. 2016, 17)

Yhdeksi toimivaksi jälkihuollon tukimuodoksi on osoittautunut myös vertaistuki (mm. Levamo 2007, Laaksonen 2004). Erityisesti toiminnallisuus yhdistettynä kokemusten jakamiseen on saanut nuorilta kiitosta. Vertaisryhmässä saatu kokemus siitä, että on muitakin samassa tilanteessa olevia, sekä kokemus omasta toimijuudesta ei ole ammattiavulla korvattavissa.

Tiivistetysti voidaan siis sanoa, että hyvään jälkihuoltoon kuuluu varsin monenlaisia asioita. Nuorella tulee olla mahdollisuus psyykkiseen tukeen silloin kun sille on tarvetta. Nuori tarvitsee ihmisiä, joilta saa tukea ja kenen kanssa voi kokea merkityksellisiä elämäntapahtumia kuten koulusta valmistuminen, syntymäpäivät, lapsen syntymä tai parisuhde. Nuori tarvitsee tukea biologisen verkoston uudelleen rakentamiseen ja välien parantamiseen, jos nuori on sijaishuollon aikana etäännytynyt omasta verkostostaan. Myös taloudellinen tuki sekä konkreettinen apu nuorelle kuuluvien etuuksien hakemiseen ovat tärkeitä. Jokaisella nuorella tulee olla oma nimetty jälkihuollon työntekijä, oma asunto tai muu turvallinen ja tarpeiden mukainen asuinpaikka ja riittävästi tukea koulutukseen ja työelämään pääsemiseen. Nuorelle tulee järjestää tarvittaessa toimivat päihde- ja mielenterveyspalvelut mutta ennen kaikkea nuorelle tulee olla riittävästi aikuisen aikaa nuoren kohtaamiseen. (Esim. Mendes & Moslehuddin 2006)

3. Jälkihuollon merkityksellisyys tutkimuksen kohteena

Sosiaalityön vaikuttavuuden mittaaminen on hankalaa. Asiakkaan kohtaamistilanteessa tehty sosiaalityö on ainutkertaista ja juuri siinä tilanteessa ja paikassa määrittävää ja sen vuoksi huonosti yleistettävää. Sosiaalityön vaikuttavuutta ei voi arvioida eettisistä syistä koeasetelmin. Perinteisesti vaikuttavuus sosiaalityössä on nähty muutoksen kautta, koska sosiaalityön tavoitteena on tähdätä muutokseen asiakkaan tilanteessa. Tämä on niin sanottu asiakasvaikuttavuutta. Arvioidaan onko asiakkaan asiassa asetettuja tavoitteita saavutettu, millaisin menetelmin ja toimintaprosessein. Vaikuttavuustutkimuksen on syytä tarkastella vaikuttavuutta myös laajemmasta näkökulmasta kokonaisvaltaisesti ja myös yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kautta. Vaikuttavuuden arviointi on kuitenkin välttämätöntä työprosessien ja ammatillisen kehityksen ohjaamisessa. (Pohjola 2012, 21-28)

Tutkimukseni mielenkiinnon kohteena on kuitenkin vaikuttavuuden arvioinnin sijaan merkityksellisyys, jolloin tarkastelun kohteena on erityisesti yksilön subjektiivinen kokemus. En halunnut tutkia jälkihuoltoa vaikuttavuuden näkökulmasta, koska olen kiinnostunut nimenomaan yksilön omista kokemuksista. Juha Perttula (esim. 2005, 116-117) kirjoittaa fenomenologisesta kokemusten tutkimuksesta, jossa mielenkiinto on yksilön kokemuksissa ja niiden tutkimisessa. Ihminen on koko ajan suhteessa muihin ihmisiin ja moniin eri asioihin, joista muodostuu ihmisen kulloinenkin elämäntilanne. Perttula kirjoittaa kokemuksesta merkityssuhteena, jossa subjekti ja objekti muodostavat yhden kokonaisuuden. Tässä tutkimuksessa tutkimuksen kohteena ovat nimenomaan jälkihuollon asiakkuudessa olevien tai olleiden nuorten ja heidän työntekijöidensä

subjektiiviset kokemukset ja heidän tulkintansa jälkihuollon merkityksellisyydestä. Olen kiinnostunut siitä, millaisia merkityksiä nuoret antavat kokemuksilleen jälkihuollosta ja miten työntekijöiden kokemus rikastuttaa tätä kokonaisuutta. Sosiaalityön kehittämisen näkökulmasta asiakkaiden mukaan ottaminen työn tutkimiseen ja kehittämiseen on erityisen tärkeää. Kenelläkään muulla ei ole pääsyä asiakkaiden kokemuksiin kuin heillä itsellään ja näiden kokemusten kuuleminen tulisi olla lähtökohta työn ammattikäytäntöjen kehittämiseksi.

3.1 Dialoginen arviointi aineistonkeruun menetelmänä

Tutkimukseni aineistonkeruumentelmänä toimii dialoginen arviointi, jossa dialogissa mukana ovat nuori, hänen työntekijänsä sekä minä tutkijana. Dialogi ja dialogisuus ovat kuitenkin muutakin kuin pelkkä tapa saada tutkimusaineistoa. Näen, että dialogisuus jälkihuoltonuoren ja hänen työntekijänsä välillä on ainoa mahdollinen tapa luottamuksen ja aidon vuorovaikutussuhteen rakentamiseen, ja siksi dialogisuus on olenanainen osa tätä tutkimusta, myös työtapana, ei vain menetelmänä.

3.1.1 Dialogi ja dialogisuus

Yksi dialogisuuden kehittäjistä, kirjallisuudentutkija Mihail Bahtin (1991, 11-12) kuvaa totuuden syntyvän ihmisten välisessä dialogisessa kanssakäymisessä, ei kenenkään yksittäisen ihmisen mielessä. Dialogisuus on avointa kommunikaatiota, jossa kutsutaan erilaisia ääniä vuoropuheluun. Bahtin käyttää termiä polyfonia, jolla hän tarkoittaa kielen moniäänisyyttä. Dialogi ei ole vain tapa kommunikoida vaan se on myös kahden tai useamman ihmisen välillä oleva suhde, jossa voidaan oppia jotakin uutta, saada uusia näkökulmia ja mahdollisesti jopa muuttaa omia näkemyksiä (Mönkkönen 2007, 89; Heikkilä 2000, 67). Dialogisuuteen ei kuulu pakottavia elementtejä vaan jokainen osallistuu siihen vapaasta tahdostaan. Dialogi on siis mahdollisuus, ei pakko. (Heikkilä 2000, 64-65)

Dialogisuuden peruseriaate on, että puhuminen ja kuuntelu erotetaan toisistaan. Jokaiselle dialogiin osallistuvalla jää tällöin riittävästi aikaa sisäistää kuulemaansa, miettiä miten itse liittyy keskusteluun ja miten asiansa ilmaisee. Tällä tavalla jokaisen sisäiselle dialogille jää myös riittävästi aikaa. Sisäisessä dialogissa keskustelua käyvät oppimamme ja kokemamme tärkeät asiat sekä omatunto, joiden avulla muodostamme niitä ajatuksia, joita dialogiin tuomme. Jokainen on vuorovaikutuksessa muiden dialogissa olevien kanssa ja kuuntelulla jätetään tilaa aina uusille

näkökulmille. (Seikkula ym. 2009, 83, 90; Haarakangas 2008, 25) Kuuntelun taitoa on syytä opetella sillä dialogissa ei riitä, että kuulee vaan täytyy myös pystyä ottamaan muiden sanat vastaan. Muiden kuuntelemisen ja kuulemisen lisäksi, täytyy oppia myös kuuntelemaan itseään ja omia reaktioitaan. Kukaan ei kuitenkaan dialogissa kuuntele yksin vaan dialogissa kuunnellaan yhdessä. Tärkeää on, että kuullun perusteella muodostettavalle omalle mielipiteelle annetaan aikaa. (Isaacs 2001, 98-99, 106, 116, 144)

Dialogi ei synny itsestään vaan vaatii syntyäkseen sellaisen suhteen, jossa on mahdollisuus aidolle yhteiselle ihmettelylle ja hämmästelylle. Suhteessa tulee olla riittävästi tilaa tuoda yhteiseen keskusteluun erilaisia näkökulmia, joista lähdetään rakentamaan yhteisesti jaettua todellisuutta. (Mönkkönen 2002, 20-21, 58; Seikkula ym. 2009, 92-93) Dialogisuus asiakkaan ja työntekijän välillä vaatii siis luottamuksellisen suhteen. Dialogin syntyminen ei ole itsestään selvää vaan voi vaatia aikaa ja kärsivällisyyttä sekä luottamuksen ilmapiirin rakentamisen eteen tehtävää tietoista työtä. Sosiaalityössä joudutaan ottamaan puheeksi vaikeita asioita ja myös puuttumaan niihin. Dialogisen ajattelutavan mukaan oikeus puuttua ja ottaa kantaa asiakkaan asioihin syntyy vasta luottamuksellisen suhteen rakentumisen myötä. Asiakastyön näkökulmasta tämä tarkoittaa sitä, että vaikeissakin tilanteissa ymmärrys ja tieto asiakkaan asioista rakentuvat yhteisesti, ei työntekijän määrittämänä. Dialogi ei kuitenkaan vaadi ehdotonta yhteisymmärrystä asiakkaan ja työntekijän välillä vaan yhteisen areenan, jossa ollaan tasavertaisina. Pohja dialogisuudelle on siinä, että myös työntekijä uskaltaa olla tietämätön. Vain tätä kautta voi mahdollistua yhteinen pohdinta ja uudet mahdollisuudet. Työntekijällä ei tarvitse olla valmista vastausta tai oikeaa tietoa, vaan vastaus rakennetaan asiakkaan kanssa yhdessä. Dialogisuuteen ei kuulu pelkkien metodien tekninen käyttö. Mikäli työntekijä haluaa saavuttaa dialogin asiakkaan kanssa, ei asiakkaan ongelmia voida ratkaista millään yksittäisellä ”tempulla” tai menetelmällä. (Mönkkönen 2007, 89, 93-97, 167)

Filosofi Martin Buberin (1993) mukaan dialoginen suhde on *sinä-minä-suhde*, jossa on merkityksellistä nähdä myös toisen ihmisen toiseus. *Minä* rakentuu vain *sinän* kautta. Ja jotta työntekijän tavoittaa todellisen sinän, se vaatii aikaa ja panostusta. Vuorovaikutusta ovat rakentamassa aina kaksi omasta toimijuudestaan tietoista toimijaa ja oleellinen sijaitsee minän ja sinän välissä. Jokainen on aina ainutlaatuinen ja jokainen kokee ja näkee asiat aina omalla ainulaatusella tavallaan, johon kukaan toinen ei voi sataprosenttisesti päästä. Dialogisuuden perusta on tämän toisen toiseuden kunnioittamisessa. Jokainen voi puhua vain omasta kokemuksestaan käsin, määrittämättä toisen kokemusta. (Arnkil ym. 2014, 30-35)

Dialogilla on parhaat edellytykset toteutua tehokkaasti mikäli dialogin osapuolet ovat valmiit olemaan dialogissa omana itsenään ja omalla persoonallaan ja ottamaan siten myös riskin.

Ammattiroolin taakse piiloutuminen ei edistä dialogia. Jokainen dialogi on uusi mahdollisuus ja sellaisena se tulisi myös ottaa. Dialogi vaatii osallistujien heittäytymistä ja mikäli se tehdään tiukasti tietystä roolista käsin, ilman oman persoonan mukana oloa, ei dialogilla välttämättä saavuteta parasta mahdollista tulosta. Uskallus heittäytyä dialogiin omalla persoonallaan ja äänellään, vaatii rohkeutta ja itseluottamusta. Se vaatii myös halua kuunnella muita ja kykyä olla itse hiljaa. (Heikkilä 2000, 140-145)

Oleellinen osa on myös toisen kunnioitus, jolloin Isaacsin (2001, 122-123, 167) mukaan aktiivisesti halutaan nähdä dialogin toinen osapuoli kokonaisuutena, myös pintaa syvemmillä. Toisen kunnioittamisen lisäksi on tärkeää puhua kuitenkin suoraan; aitoja omia mietteitä ja ajatuksia. Dialogissa korostuu ennen kaikkea asenne, jolla dialogiin tullaan, ei tekninen osaaminen (Seikkula ym. 2009, 19). Dialogiin osallistujat ovat osa menetelmää ja on tärkeää, että kaikki osallistujat ymmärtävät, mitä dialogilla tarkoitetaan ja mitä se syntyäkseen vaatii (Isaacs 2001, 87-88). Dialogissa on keskeistä myös se, että kenenkään ei tarvitse tai kuulu sanoa ns. viimeistä sanaa tai tietää oikeaa vastausta (Haarakangas 2008, 35).

Dialogissa yhdistyvät siis sekä suhde että prosessi. Dialogia tuotetaan yhdessä, dialogin prosessi synnyttää uutta merkitystä ja ymmärrystä. Samalla syntyy vuorovaikutusta, jossa korostuvat avoimuus, tasavertaisuus ja dialogin osapuolten kunnioitus toisiaan kohtaan. Dialogia käydään, jotta löydetään yhteistä ymmärrystä. Keskustelua käydään toista kuunnellen ja kunnioittaen. Toisen mielipidettä arvostetaan ja se otetaan yhteiseen pohdintaan, vaikka asioista ei oltaisi samaa mieltä. Toisen tuottamaan puheeseen vastataan, sitä ei jätetä huomioimatta. Dialogissa myös keskustelun herättämät merkitykset jaetaan yhdessä ja reflektoidaan. Dialogiin osallistuvilla on kaikilla yhtäläinen vastuu dialogisuuden toteutumisesta, mutta usein dialogissa on hyötyä siitä, että joku ohjaa dialogia ja varmistaa jokaisen mahdollisuuden osallistua sekä ohjaa keskustelua pysymään aiheessa. (Haarakangas 2008, 23-30, 71)

William Isaacs (2001, 39-40) on määritellyt dialogin keskusteluksi, jossa on ydin mutta jossa ei valita puolia vaan keskustelusta syntyvä energia kohdennetaan sellaiseen, jota ei ole vielä olemassa. Energiaa ei siis käytetä näkemyseroista väittelemiseen. Dialogissa on tarkoitus kohota sellaisen yläpuolelle ja saavuttaa uutta ymmärrystä, jonka päälle voidaan rakentaa. Dialogi on yhteistä ajattelua.

3.1.2 Dialogisuus asiakastyössä

Asiakastyössä voidaan erotella erilaisia vuorovaikutuksen tapoja; asiakaskeskeisyys, asiantuntijakeskeisyys tai dialogisuus. Dialogisessa vuorovaikutuksessa korostuu yhteisen ymmärryksen rakentaminen asiakkaan ja työntekijän välillä. Yhteistyötä ei rakenneta pelkästään työntekijän tai asiakkaan ehdoilla vaan yhteisillä ehdoilla. (Mönkkönen 2007, 86-87) Jotta keskustelusta voisi muodostua dialogi, tulee siihen asennoitua eri tavalla ja annettava tilaa erilaisuudelle ja erilaisille näkemyksille. Myös oma ymmärrys ja käsitys toisten kokemuksista tulee asettaa kyseenalaiseksi. Toisin sanoen on ymmärrettävä itseään ja haluttava ymmärtää muita, ei olettaa tietävänsä mitä toinen on mieltä. Dialogisuuden saavuttamiseksi tarvitaan turvallinen ilmapiiri, jossa jokainen uskaltaa ryhtyä tuottamaan ja tutkimaan yhdessä muiden kanssa uutta tietoa. (Heikkilä 2000, 57, 63-66)

Myös sosiaalityön tutkimuksessa on viime vuosina korostunut dialoginen asiantuntijuus ja vastavuoroinen suhde työntekijän ja asiakkaan välillä. Työntekijä itsessään ei ole yksipuolisesti oman alansa asiantuntija vaan asiakas ja työntekijä rakentavat asiantuntijuutta yhdessä vuorovaikutuksessa. (Jokinen 2016, 142-143; Mönkkönen 2002, 11-12,33) Mikäli asiakassuhde perustuu siis dialogisuuteen, ei asiakkaalle määritellä työntekijän taholta palveluita, ilman että niistä on asiakkaan kanssa käyty arvioivaa keskustelua. Asiakkaalla on oikeus työskentelyn aikana kertoa kokemuksiaan ja näkemyksiään ja tarpeen mukaan palvelujen oikeellisuutta tarkastellaan avoimesti. Asiakassuhteessa molemmin puolinen kunnioitus ja arvostus voi toimia pohjana ristiriitojen ja vaikeiden asioiden läpikäymiselle. Dialoginen asiakassuhde edellyttää sitä, että sekä asiakkaan että työntekijän ymmärrys, kokemus, tieto ja tulkinta ovat yhteisessä käytössä. (Jokinen 2016, 153-154)

Lastensuojelussa asiakkuus voi joskus alkaa esimerkiksi lapsen tai nuoren kiireellisen sijoituksen myötä, jolloin pohjaa dialogille ei ole voitu rakentaa ajan kanssa. Dialogisen asiakassuhteen rakentaminen tällaisen viimeisijaisen puuttumiskeinon jälkeen voi olla hyvin haastavaa ja vaatia paljon aikaa ja työtä. Joskus se voi valitettavasti olla myös täysin mahdotonta. Kun dialogisuus asiakassuhteessa perustuu luottamukseen, esimerkiksi vastoin asiakkaiden tahtoa tehty kiireellinen sijoitus voi rikkoa tämän luottamuksen pohjan niin, ettei sitä voida enää työskentelyssä saavuttaa. Silti dialogisuutta kohti tulisi tietoisesti koko ajan pyrkiä ja asiakkuuden nivelvaiheet voidaan nähdä myös uusina mahdollisuuksina. Vaikka dialogisuus sijaishuollossa vanhempien kanssa ei olisikaan toteutunut, voi se toteutua vapaaehtoisuuteen perustuvassa jälkihuollossa nuoren kanssa.

Osana dialogisuuden lisäämistä asiakastyöhön toimii myös työryhmässä tapahtuva itsereflektointi. Laura Yliruka (2015, 29-30, 93) on kehittänyt työyhteisöön Kuvastin-itsereflektiomenetelmän.

Menetelmän tarkoituksena on selkiyttää asiakastyötä haastavissa tilanteissa ja rakentaa tietoa työryhmän sisällä. Ylirukan (2015, 99) tutkimuksen mukaan tällainen vertaisarviointi ja –tuki syventää työntekijän omia valmiuksia eritellä omaa työtä tuomalla sekä itsearvioinnin että työyhteisön dialogin keinoja. Samalla tarve ulkopuoliselle koulutuksella voi vähentyä. Kuvastimen käytön myötä myös työryhmän esimies on paremmin perillä niin työryhmän osaamisesta kuin yksittäisten työntekijöiden työtilanteestakin. Kuvastin menetelmää voikin käyttää myös johtamisen välineenä ja osana uuden työntekijän perhedytystä uuteen työtehtävään ja työyhteisöön. Reflektiivisyydellä sosiaalityöhön on mahdollisuus tuoda läpinäkyvyyttä ja myös ymmärrystä sosiaalityön rakenteita kohtaan. Asiakkaiden osallisuuden korostaminen on olennainen osa luottamuksen rakentumista ja vuorovaikutuksen ja dialogin syntyä asiakastyössä. (Yliruka 2015, 113-114)

Esimerkkinä dialogisesta työskentelytavasta, jolla on saatu aikaan merkittäviä tuloksia, voisi mainita Tornion seudulla jo vuosikymmeniä kehitetyn psykiatrisen hoitomallin, joka pohjautuu avoimiin dialogeihin, ns. Keroputaan mallin. Tässä mallissa ei avoimia dialogeja käydä pelkästään ammattilaisten kesken vaan potilaat ja heidän läheisensä otetaan mukaan dialogiin heti alusta alkaen. Hoitomallia lähdettiin kehittämään erityisesti vakavista mielenterveysongelmista kärsivien potilaiden auttamiseksi. Hoitoa lähdettiin rakentamaan hoitokokousten ympärille, jolloin keskustelua potilaan tilanteesta käytiin niin, että potilas itse, hänen läheisensä ja hoitava henkilökunta olivat yhdessä paikalla. Hoitokokoukset perustuivat avoimeen keskusteluun ja pohdintaan ja huomion arvoista oli, että henkilökunta koki voivansa keskustella hoitokokouksissa myös niistä asioista, joista aikaisemmin oli keskusteltu vain työntekijöiden kesken. Tärkeää oli kuitenkin kehittää hoitokokouksissa käytettävää kieltä siihen suuntaan, että kaikki ymmärsivät, mistä puhuttiin. Näiden hoitokokousten myötä potilaiden ja perheiden ääni nousi vahvemmaksi ja hoidon onnistumisen kannalta merkitykselliseksi muodostui se, pystyivätkö potilas ja hänen perheensä aidosti hyväksymään hoitosuunnitelman. Yhteinen ymmärrys ja sitoutuminen suunnitemaan tukivat potilaan tilanteen menemistä parempaan suuntaan. Hoitokokousten rinnalle kehiteltiin kriisipoliklinikka, jolla pyrittiin vastaamaan akuuttiin hoidontarpeeseen välittömästi ja mahdollisuuksien mukaan viemään hoito potilaan kotiin. (Arnkil ym. 2014, 37-43)

Tähän uudenaikaiseen hoitomalliin tiivistyivät seuraavat asiat: hoidon nopea aloitus, potilaan verkosto mukana hoidossa heti alusta alkaen, jokainen potilas perheineen kohdataan ainutlaatuisena ja hoito rakennetaan hänen tarpeidensa mukaisesti, kaikki hoitoa koskevat päätökset tehdään yhdessä hoitokokouksissa, työskentelyyn otetaan mukaan myös muut auttajatahot ja pyritään rakentamaan jatkuvuutta, hoito on prosessi, jossa siedetään epävarmuutta ja jokaisella osallistuvalla taholla on

yhtäläinen oikeus tulla kuulluksi ja kaikkien ajatukset ovat yhtä tärkeitä ja hoidon tavoitteena on luoda yhteistä ymmärrystä potilaan ja hänen perheensä elämästä ja käsitystä, mitkä kaikki asiat liittyvät potilaan ja perheen kriisiin. (Arnkil ym. 2014, 45, 54-55)

Jos tällainen hoitomalli on saatu toimivaksi psyykkisesti vakavasti sairaiden aikuisten kohdalla, en näe mitään syytä miksei vastaava malli voisi toimia esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityössä. Lastensuojelun sosiaalityössä tulisi korostua aivan samat elementit: nopea avuntarpeeseen vastaaminen, verkostotyö, perheen oma asiantuntijuus ja ainutlaatuisuus, avoimuus, prosessinomaisuus ja yhdessä perheen kanssa avoimesti palvelujen rakentaminen. Tätä pohjaa vasten vastaavan mallin kehittäminen lastensuojelun sosiaalityöhön tulisi olla mahdollista.

3.1.3 Dialoginen arviointi

Dialogisuus, aito vuorovaikutus, yhdessä ymmärryksen etsiminen ja ihmettely ovat pohjana työssäni käyttämälle aineistonkeruumenetelmälle. Sosiaalityötä arvioitaessa arkikäytäntöjen ja kokemusten arviointi on oleellista (Rajavaara 1992, 51). Minna-Kaisa Järvinen (2007, 2015) on omassa liseniaatti- ja väitöskirjatutkimuksessaan kehittänyt tiedontuotannon tavaksi dialogisen arvioinnin, jossa asiakas, työntekijä ja tutkija tuottavat yhdessä tulkintaa asiakas-työntekijäsuhteesta ja suhteen merkityksestä. Järvisen (2007, 9-10, 28-30) tavoitteena oli löytää tutkimusasetelma, jossa saataisiin sekä asiakkaan että työntekijän ääni kuuluville, tutkijan tukiessa dialogin muodostumista sekä yhteistä analysointia. Dialoginen arviointi yhdistääkin asiakaslähtöistä arviointia sekä itsereflektiota. Dialogisen arvioinnin tarkoituksena on tuottaa syvällisempää tietoa, mitä esimerkiksi asiakastyytyväisyyskyselyillä ja –tutkimuksilla saavutetaan. Olennainen osa dialogista arviointia on, että dialogi rakentuu nimenomaan asiakkaan ja työntekijän välillä, ei esimerkiksi asiakkaan ja asiakkaan tai työntekijän ja työntekijän välillä.

Dialogisessa arvioinnissa korostuu horisontaalinen eli vaakasuora asiantuntijuus, jossa asiakkaat tulevat osaksi tiedontuotannon prosessia. Työntekijä, asiakas ja tutkija ovat kumppaneita tässä arvioinnissa, eikä asiantuntijuus tule vain ylhäältäpäin. Järvisen ajatuksena on ollut rakentaa haastattelutilanteesta luonteva, tavanomaista asiakkaan ja työntekijän kohtaamista muistuttava tilanne. Tällä tavalla arviointi on mahdollista tuoda käytännön työn sisälle. (Järvinen 2007, 32, 39) Asiakkaan ja työntekijän kohtaaminen muodostuu monista eri ulottuvuuksista; yhteiskunnallisesta, institutionaalista, ammatillisesta ja vuorovaikutuksellisesta ulottuvuudesta. Kaikki nämä puolet ovat läsnä kohtaamisissa ja voivat joko tukea suhteen vuorovaikutuksellisuutta tai estää sitä. (Jokinen 2016, 146-147)

Samalla tavalla kuin Järvisen väitöskirjatutkimuksessa (2015, 23-25) rikosseuraamusalan työntekijän ja asiakkaan suhde on *institutionaalinen suhde*, toteutetaan myös jälkihuollon asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa *institutionaalista tehtävää*. Institutionaalinen suhde perustuu johonkin instituutioon, tässä subjektiiviseen jälkihuolto-oikeuteen, joka tarkoittaa sitä, että suhde jatkuu, vaikka työntekijä vaihtuisi sillä asiakasta ei voida vaihtaa. Organisaatio luo puitteet ja määrittää tehtävät tälle prosessimaiselle suhteelle, mutta suhde rakentuu vuorovaikutuksen sekä ammatillisten kohtaamisten kautta. Institutionaalinen suhde sisältää myös aina vallan elementin. Työntekijällä on enemmän valtaa suhteessa asiakkaaseen. (Mm. Jokinen 2012 ja 2016)

Lastensuojelulaki (§75-77, 13.4.2007/417) velvoittaa nimeämään jälkihuoltoon siirtyvälle nuorelle hänen asioistaan vastaavan työntekijän. Nuorella tulee olla vastuusosiaalityöntekijä, joka vastaa jälkihuollon suunnitelman laatimisesta ja tapaa nuorta säännöllisesti. Tämän lisäksi nuorella voi olla lähityöntekijänä esimerkiksi ohjaaja tai tukihenkilö, joka voi olla nuoren tukena jopa useamman kerran viikossa. Todennäköisesti nuorella on erilainen suhde näihin työntekijöihin juuri sen vuoksi, kuinka usein ja millaisissa asioissa työntekijää tapaa. Sosiaalityöntekijä edustaa nuorelle aina tietyssä mielessä valtaa ja asioista päättämistä, kun taas lähityöntekijä voi tulla nuorelle hyvinkin läheiseksi. Vaikka kyseessä on institutionaalinen suhde, uskallan väittää, että olennainen osa suhteen muodostumista ja myös merkityksellisyyttä rakentuu koko jälkihuoltoajan tai ainakin suurimman osan tuosta ajasta kestäväälle suhteelle saman työntekijän kanssa. Tällä tarkoitan sitä, että pidempään kestänyt asiakassuhde synnyttää todennäköisemmin tuttuutta puolin ja toisin ja sen myötä myös luottamusta. Tutun työntekijän puoleen on vaikeissakin asioissa helpompi kääntyä, kuin aina aloittaa kertomus omasta elämästä alusta uudelle työntekijälle. Sosiaalityöntekijänä nuorten kanssa toimiessa olen usein kuullut nuorten kertovan kuinka raskasta on kun aina työntekijä vaihtuu ja lopulta työntekijällä ei nuorelle ole enää mitään merkitystä; joku ”random-tyyppi”, jolle on turha puhua mistään. (Vrt. esim. Mönkkönen 2007, Heikkilä 2000)

Rajavaara (1992) kuvasi sosiaalitoimistossa tehtävää asiakastyötä arvioivassa teoksessaan, kuinka sekä sosiaalityöntekijät että asiakkaat tekevät koko ajan valintoja sen suhteen, millaisessa suhteessa ovat keskenään. Institutionaalisisessa suhteessa on vallankäyttöä puolin ja toisin; sekä työntekijä että asiakas voivat ohjata keskustelua haluamaansa suuntaan ja kummallakin on käytettävissään omaa, erityistä tietoa. Dialogisessa arvioinnissa on olennaista nähdä asiakas oman elämänsä parhaana asiantuntijana. Asiakas tuo vuorovaikutussuhteeseen kokemuksen omasta elämästään, siihen ei työntekijällä ole pääsyä. Työntekijä puolestaan tuo suhteeseen ammatillisen osaamisensa ja organisaation tuntemuksen, niin sanottua ”asiantuntijavaltaa”. Näiden kahden erilaisen tiedon ja kokemuksen yhdistämisestä lähtee rakentumaan dialogi. (Järvinen 2015, 28-29, 60; Seikkula ym.

2009, 56; Mönkkönen 2002, 21-22) Dialogi on yhdessä ajattelemista, kysyjä ja vastaaja ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja jokainen kysymys ja vastaus voivat avata uusia näkökulmia ja merkityksiä (Seikkula ym. 2009, 90).

Minna-Kaisa Järvisen lisensiaattitutkimuksessa (2007, 65-68, 142) tuli näkyväksi, että asiakas-työntekijäsuhteessa osa suhteen merkityksellisyydestä rakentuu siitä, että työntekijä ja asiakas kohtaavat myös henkilökohtaisemmalla tasolla. Merkityksellisen suhteen kannalta on tärkeää, että toinen nähdään myös muutoin kuin asiakkaana tai työntekijänä. Dialogisuudella ja luottamuksellisuudella oli tutkimuksen perusteella vaikutusta muutoksiin asiakkaan elämäntilanteessa.

Minna-Kaisa Järvisen (2015, 50-57, 61; 2007, 37-39) mukaan dialogisessa arvioinnissa tiedontuotantotapana on sisäänrakennettu ajatus asiakkaan ja työntekijän kumppanuudesta, jaetusta asiantuntijuudesta ja yhdessä tuotettavasta tiedosta. Tutkijan mukana olo tuo tähän oman lisänsä ja tärkeintä on, että kaikki kolme ovat yhteisessä vuorovaikutuksessa, arvioivat sekä muistelevat ja pohtivat yhdessä. Dialogi ja dialoginen arviointi pohjaavat siis samoihin dialogisuuden periaatteisiin: moniäänisyyteen, jossa jokaisen kokemus on tärkeä ja merkityksellinen. Yhtä tärkeää kuin kertoa omia näkemyksiä, on kuunnella toisen näkemys. Pyritään samaan esiin jokaisen näkökulmat eikä kenenkään näkemystä sivuuteta. Ristiriidoista voidaan saada voimavara, eikä tarkoituksena ole saavuttaakaan työntekijän ja asiakkaan täydellistä yhteisymmärrystä. Kenelläkään dialogiin osallistuvista ei ole yksinään ainoa oikeaa totuutta dialogin aiheena olevasta asiasta, vaan ymmärrys tuotetaan yhdessä. (Mönkkönen 2002, 40, 56-57)

Omassa tutkimuksessani dialogisen arvioinnin tavoitteena on saavuttaa uutta ymmärrystä nuoren kokemuksesta jälkihuollon prosessista ja luoda sen avulla näkemystä, mihin suuntaan jälkihuollon prosessia olisi syytä kehittää. Työntekijän kokemus ja näkemys samasta asiasta rikastuttaa tätä. Dialogisessa arvioinnissa ei siis pelkästään tuoteta tietoa vaan myös arvioidaan tutkimuksen kohteena olevaa prosessia, joka tuottaa itsessään uutta tietoa.

Dialogisen arvioinnin tavoitteena on liittää asiakkaan ja työntekijän näkökulmat tutkittavasta aiheesta yhteen. Siinä yhdistyvät sekä itsearviointi, toisen arviointi ja yhteisen työskentelyn arviointi, jota Järvinen nimittää *dialogiseksi arvioivaksi reflektioksi*. Tämän arvioinnin tarkoitus on arvioida ”minän” sijasta ”meitä”. Tarkastelun keskiössä on asiakkaan ja työntekijän välinen jaettu asiantuntijuus. Ammatillisen tiedon rinnalla on kokemustieto, johon sisältyy asiakkaan kokemus omasta elämästään sekä asiakkaana olemisesta. Dialogisessa arvioinnissa korostuu näiden edellä mainittujen lisäksi myös työntekijän kokemus omasta elämästä sekä käytännön työstä. Kaikki tämä

erilainen asiantuntijuus yhdessä asiakkaan, työntekijän ja tutkijan dialogissa synnyttää yhteisesti jaettua tietoa. Tämä tieto tuotetaan horisontaalisesti eli vaakasuorasti, ei ylhäältä alaspäin. Dialogisessa arvioinnissa asiakkaat, työntekijät ja tutkija ovat tasavertaisia tiedon tuottajina. (Järvinen 2015, 58-59)

Tutkijan rooli dialogisessa arvioinnissa on toimia dialogin ohjaajana ja ohjata keskustelua esimerkiksi kysymysten kautta. Tutkijalla on oikeus myös osallistua keskusteluun ja tuoda esiin omia näkemyksiä ja kommentoida asiakkaan ja työntekijän yhteistä arviointia. Tutkijan tärkeä tehtävä on huolehtia siitä, että dialogi etenee tasavertaisesti ja vastavuoroisesti. Dialogia ei synny pelkästään aktiivisella kuuntelulla vaan siihen vaaditaan moniäänistä keskustelua. Dialogisessa arvioinnissa tutkijan erityinen tehtävä on saada asiakas ja työntekijä puhumaan erityisesti toisilleen, ei vain tutkijalle. (Järvinen 2015, 63-65)

Samoin kun Minna-Kaisa Järvisen tutkimuksissa (2015, 66-67) sekä asiakassuhde että haastattelu, ovat luontevasti asiakkaan ja työntekijän yhteisiä prosesseja. Järvisen mukaan on eettisesti oikein toteuttaa arviointia yhdessä, koska myös asiakkuuden aikana on työskennelty yhdessä. Tällä tavoin arvioinnissa tuotettu tieto voi myös hyödyttää kumpaakin osapuolta jatkossa. Itse näen asian samalla tavalla. Vaikka jälkihuoltonuoren ja työntekijän suhde on institutionaalinen ja siihen sisältyy myös perinteinen työntekijän ja asiakkaan valta-asetelma, perustuu suhde kuitenkin nuoren osalta vapaaehtoisuuteen. Jälkihuollossa nuoren ei ole enää ”pakko” ottaa vastaa mitään, vaan hän voi itse määrittää, millä tavalla haluaa jälkihuollollista tukea ottaa vastaan. Näen myös tämän hyvänä asiana dialogisen arvioinnin näkökulmasta; kummallakin on tasavertainen mahdollisuus arvioida jälkihuoltoaikaa ja prosessia (vrt. Järvinen 2015, 240).

Minna-Kaisa Järvisen (2015, 237-241) kokemuksen mukaan dialogisella arvioinnilla on mahdollista saavuttaa ainutlaatuista tietoa; asiakkaiden ja työntekijöiden yhdessä tuottama tieto ja tulkinta, joka pohjaa kokemuksellisuuteen, poikkeaa erillisten haastattelujen kautta saatavasta tiedosta. Dialogisessa osapuolet voivat kommentoida toistensa vastauksia ja sitä kautta erilaisten keskusteluteemojen syventäminen on mahdollista koko dialogin ajan. Järvisen väitöstutkimuksessa tuotiin esille, että tutkimusmenetelmäksi kehitetty dialoginen arviointi voisi toimia myös asiakastyön arviointimenetelmänä. Järvinen perustelee tätä sillä, että dialogisessa arvioinnissa on paljon samoja elementtejä kuin asiakaskohtaamisissa, jolloin on luontevaa kytkeä tähän arviointi. Asiakastyöhön vietyinä dialoginen arviointi vaatii sen, että tilanteessa on mukana asiakkaan ja työntekijän lisäksi kolmas osapuoli. Kolmas osapuoli on asiakastilanteesta ulkopuolinen ja voi siten johtaa dialogia. Järvisen mukaan dialoginen arviointi voisi toimia erityisesti esimerkiksi asiakkuuden väliarvioinnissa tai asiakkuuden lopussa tai välineenä haastavassa asiakastilanteessa.

4. Tutkimuksen toteutus

4.1 Tutkimusetiikka

Lastensuojelun tutkimusta ohjaavat monet eettiset ohjeet ja lait. Tutkimukseen vaikuttavia säädöksiä löytyy lastensuojelulaista (471/2007), henkilötietolaista (523/1999), julkisuuslaista (621/1999) sekä perustuslaista (731/1999). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eettisiä ohjenuoria ovat kunnioittaa tutkittavien itsemääräämisoikeutta, suojella heidän yksityisyyttään ja välttää heidän vahingoittamistaan. (Pekkarinen 2015, 270-271)

Tutkimukseni kiinnostuksen kohteena on jälkihuoltoprosessi nuorten ja työntekijöiden arvioimana. Empiirisissä tutkimuksissa haastateltavat eivät näy tutkimuksessa yksilöinä vaan heidän tunnistettavuutensa täytyy häivyttää, ja tutkijan tehtävä on rakentaa tutkimus yksityisestä kohti yleistä (Tuomi ym. 2012, 22). Tutkimuksessa on tärkeää nuorten sekä työntekijöiden anonymiteetti. Tutkimuksessa ei voi olla mitään sellaista taustatietoa eikä henkilötietoja, joista heidät voisi tunnistaa. Kaikkien nimet on muutettu ja muut tunnistetiedot häivytetty. Haastatteluissa esiin nousseet yksityiskohdat, esimerkiksi nuoren opiskeluala on muutettu yksityisyyden turvaamiseksi. En tule tutkimuksessani kertomaan, minkä kuntien työntekijöitä ja asiakkuudessa olevia nuoria olen haastatellut. Kiinnostuksen ensisijaisena aiheena ei ole nuorten elämä, vaan työ, mitä heidän kanssaan on tehty, joka rakentuu kuitenkin niille kertomuksille, mitä nuoret yhdessä työntekijöidensä kanssa tuottavat. Kiinnostus ei kohdistu myöskään yksittäisiin työntekijöihin vaan työskentelytapaan nuorten kanssa.

Tutkimukseni aineisto on valikoitunut, koska haastatteluun mukaan lähteneet nuoret valikoituivat monen prosessin läpi. Koska laadullisen tutkimuksen tarkoituksena ei ole yleistää tilastollisesti tutkittavaa ilmiötä, en näe ongelmaa tutkimuksen kannalta valikoidussa haastateltavien joukossa (Tuomi ym. 2012, 85-86). Tutkijana valikoin ensin kunnat, joista hain tutkimusluvut ja ne saatuani kahdesta kunnasta lähdin pyytämään haastateltavia työntekijöiden kautta. Kolmas kunta, josta hain tutkimuslupaa, kieltäytyi tutkimuksesta juuri tapahtuneisiin työntekijävaihdoksiin vedoten, mikä tutkimukseni lähtökohdista olikin perusteltua. Tutkimuksessa mukana olleiden kuntien jälkihuollon asiakkuuksista vastaavat työntekijät kävivät omat asiakkaansa läpi ja valitsivat sieltä ne nuoret, jotka heidän mielestään parhaiten täyttivät tutkimuksen kriteerit ja kysyivät heiltä halukkuutta osallistua tutkimukseen. Tarkemmin avaan nämä kriteerit kappaleessa aineiston keruusta (4.3). Saatuaan nuorilta suostumuksen tutkimukseen, työntekijät toimittivat minulle nuoren yhteystiedot. Olin henkilökohtaisesti yhteydessä jokaiseen nuoreen, kerroin tutkimuksesta ja varmistin vielä nuoren halukkuuden osallistua. Sovin jokaisen nuoren ja työntekijän kanssa kaikille sopivan haastatteluajan. Haastattelut pidettiin nuoren toivomassa paikassa; kaksi haastattelua pidettiin

nuoren omassa kodissa, kaksi jälkihuollon työntekijöiden työtiloissa ja yksi kirjaston kokoushuoneessa.

Jokaisen haastateltavan kanssa kävin, sekä etukäteen puhelimitse, että vielä kasvokkain ennen haastattelua läpi, mihin tarkoitukseen ja miksi haastattelua teen, tutkimukseni aiheen ja perustelut, miksi näen tärkeäksi tutkia jälkihuollon merkityksellisyyttä. Kerroin, että haastattelu on vapaaehtoinen ja sen voi halutessaan lopettaa. Korostin luottamuksellisuutta ja sitä, että aineistoa käytetään vain tässä tutkimuksessa, enkä tule tietoja luovuttamaan eteenpäin. Yhdessä nuoren ja työntekijän kanssa kävin myös ennen haastattelua läpi, mitä dialoginen arviointi tarkoittaa. (Esim. Tuomi 2012, 133)

Tavoitteenani oli, että tutkimukseen lähtisi mukaan monenlaisia nuoria, myös niitä, kenen sijais- ja jälkihuollon polku oli ollut kivikkoisempi työntekijän näkökulmasta. Tämä ei kuitenkaan toteutunut. Näen kuitenkin erityisen tärkeäksi niin jälkihuollon kehittämisen kannalta kuin myös niiden nuorten kannalta, jotka sijais- ja jälkihuollon aikana ovat kohdanneet suuria haasteita, tuoda esille näiden onnistumistarinoiden kautta niitä asioita, joiden myötä on onnistuttu. Ne nuoret, jotka ovat kokeneet hyötyneensä jälkihuollon aikaisesta tuesta, kykenevät myös nostamaan esiin, mikä tuessa erityisesti on heitä hyödyttänyt (esim. Tuomi ym. 2012, 73-74).

Tutkimuksessa kerätty aineisto (haastattelujen nauhoitteet, käsimuistiinpanot, litteroitu aineisto) säilytetään asianmukaisesti ja sitä käytetään ainoastaan tämän tutkimuksen sekä mahdollisen jatkotutkimuksen tekoon. Aineistoa ei näytetä eikä luovuteta ulkopuolisille, myöskään muiden tekemiä tutkimuksia varten. Aineisto hävitetään viimeistään viiden vuoden kuluttua aineiston keräämisestä.

4.2 Tutkimustehtävä

Tutkimuskysymykseni kohdistuvat jälkihuollon sisällöllisiin kysymyksiin:

1. *Mitkä tekijät ovat merkityksellisiä lastensuojelun jälkihuollon prosessissa nuoren ja työntekijän tulkitsemina?*
2. *Mistä tekijöistä muodostuu nuorta tukeva jälkihuollon kokonaisuus?*

Näiden varsinaisten tutkimuskysymysten lisäksi tutkimukseni yhtenä tarkoituksena oli kokeilla dialogisen arvioinnin toimivuutta jälkihuollon aikaisessa työskentelyssä, jonka vuoksi tästä on kirjoitettu oma kappaleensa. Tutkimuskysymysten kautta tarkoitukseni on nostaa esiin jälkihuoltotyön sisällöllisen kehittämisen kannalta merkityksellisiä näkökulmia.

4.3 Tutkimusaineiston keruu

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jossa pyrin ymmärtämään nuorten ja työntekijöiden kokemuksia jälkihuollosta heidän kokemuksellisen kerrontansa kautta. Dialogissa muodostuvat kuvaukset sekä tuottavat tietoa että välittävät sitä. Dialogi aineistonkeruumentelmänä on avoin, eikä sitä voi ennalta suunnitella. Tutkijan osallistuessa aktiivisesti keskusteluun vaatii rohkeutta tuoda keskusteluun omia näkemyksiä tutkittavasta ilmiöstä mutta myös taitoa kuunnella. Kaikkien dialogiin osallistuvien kokemus tutkittavasta ilmiöstä rikastuttaa dialogia. (Tuomi ym. 2012, 78-80)

Dialogisessa arvioinnissa muistellaan mennyttä aikaa ja tehdään yhteistä arviointia yhdessä kuljetusta matkasta. Muistellulla tarinalla on loppu, joka on haastatteluhetki. (Järvinen 2015, 66-67) Dialogissa nuoret yhdessä työntekijöidensä kanssa päättävät, millaista tarinaa haluavat kertoa ja tutkija vaikuttaa omalta osaltaan tarinan rakentumiseen sekä teemojen että vuorovaikutuksen kautta. Punaisena lankana ovat kuitenkin merkitykselliset kokemukset, joiden ympärille tarinat rakentuvat. (Hirsjärvi ym. 1997, 218-220)

Dialogin ohella havainnoin sitä, miltä dialogiin osallistuneen nuoren ja hänen työntekijänsä vuorovaikutus ja suhde näyttivät. Dialogi on aina vuorovaikutustilanne, johon jokainen dialogissa mukana oleva osallistuu. Tutkimuksen kannalta kuitenkin erityisen mielenkiintoista oli, miten nuori ja työntekijä puhuivat toisilleen ja millaista nonverbaalia viestintää oli havaittavissa. (Esim. Tuomi ym. 2012, 82) Nämä avainnot kulkevat mukana analyysissä mutta en kuitenkaan niitä eroittele erillisiksi teemoiksi.

Tutkimusaineistoni koostuu viidestä dialogisen arvioinnin menetelmällä tehdystä haastattelusta. (Apukysymykset, Liite 2) Käytän tässä yhteydessä termiä *haastattelu* kuvaamaan dialogista arviointia. Tähän päädyin, koska kyseessä on kuitenkin haastattelutilanne, vaikka menetelmänä onkin dialogi. Tutkimukseen osallistui kahden kunnan työntekijöitä ja jälkihuollon asiakkuudessa olevia tai olleita nuoria. Tutkimukseen valikoituvien haastateltavien nuorten kriteereinä oli, että jälkihuoltoaika olisi lähiaikoina (noin puolen vuoden sisällä) päättymässä tai jälkihuollon päättymisestä olisi enintään vuosi aikaa. Tähän rajaukseen päädyin, koska halusin että nuori pystyy muistelemaan koko jälkihuoltoaikaansa, ja asiat ovat vielä niin sanotusti tuoreessa muistissa. Lisäksi edellytyksenä haastattelulle oli, että nuorella oli ollut sama jälkihuollon työntekijä suurimman osan jälkihuoltoajasta, ja kuka oli myös itse halukas osallistumaan tutkimukseen. Jälkihuollon työntekijän määritelmä oli sosiaalityöntekijä, erityissosiaalihoaja, sosiaalihoaja tai jälkihuollon ohjaaja. Rajasin tutkimuksen ulkopuolelle esimerkiksi ostopalveluna nuoren tueksi hankitut tukihenkilöt, vaikka itse dialogeissa he saattoivatkin nousta keskiöön.

Neljän nuoren kohdalla jälkihuolto oli haastatteluhetkellä päättynyt ja yhden kohdalla oli päättymässä muutaman kuukauden sisällä. Haastattelut olivat kestoltaan 1-2h. Kaikissa haastatteluissa oli mukana nuori työntekijänsä kanssa ja minä tutkijana. Kahdessa haastattelussa oli nuoren työntekijänä jälkihuollon ohjaaja eli niin sanottu nuoren lähityöntekijä. Kolmessa haastattelussa oli nuoren työntekijänä sosiaalityöntekijä tai erityissosiaaliohjaaja, jonka rooli nuoren elämässä oli erilainen kuin jälkihuollon ohjaajan. Ero syntyi siitä, että jälkihuollon ohjaaja, joka toimii nuoren lähityöntekijänä saattaa tavata nuorta jälkihuoltoaikana useita kertoja viikossa, kun taas sosiaalityöntekijä tai erityissosiaaliohjaaja huomattavasti harvemmin, esimerkiksi kolmen kuukauden välein tai jopa puolivuositain. Toki yhteydenpitoa nuoren ja työntekijän välillä voi olla esimerkiksi puhelimitse useammin. Tapaamisten ja yhteydenpidon tiheys kuitenkin vaikuttaa siihen, millaisen suhteen nuori työntekijään luo ja kuinka läheiseksi työntekijän kokee. Nämä eroavaisuudet tulevat näkyviin analyysin yhteydessä.

Kaikki haastattelut muodostuivat varsin erilaisiksi riippuen kuinka pitkään työntekijä oli nuoren elämässä ollut mukana ja missä roolissa hän oli. Jokaisen nuoren tausta ja jälkihuoltoaika olivat erilaiset. Nuori kertoi taustastaan sen mitä halusi kertoa. Vaikka minulla oli laadittuna apukysymyksiä, dialogit veivät myös minut tutkijana mennessään eli jokaisen nuoren haastatteluissa nousivat esiin erilaiset asiat. En edes yrittänyt pitää kiinni kysymyspatteristosta, vaan dialogissa nousi esiin juuri niitä asioita, jotka tuntuivat kunkin nuoren ja työntekijän kohdalla olevan merkityksellisiä. Tutkijana olin dialogeissa aktiivisena toimijana ja omilla kysymyksilläni ja kommentteilläni liityin nuoren ja työntekijän väliseen dialogiin. Kysymyspatteristo oli hyvänä tukena niissä tilanteissa, joissa tuntui että dialogiin pääseminen oli muuten haastavaa.

Seuraavaksi esittelen lyhyesti tutkimukseen osallistuneet nuoret ja heidän työntekijänsä.

Enni osallistui haastatteluun yhdessä sosiaalityöntekijänsä Pirjon kanssa. Haastattelu toteutettiin Ennin ja Pirjon viimeisen yhteisen tapaamisen jälkeen ja Enni täytti 21 vuotta muutama päivä haastattelun jälkeen. Enni kertoi omasta taustastaan, että hän oli ollut sijoitettuna sijaisperheeseen 11 vuotta. Sijaisperhe oli ennen Ennin sijoitusta toiminut hänen tukiperheensä. Sijaishuollon näkökulmasta Ennin historiassa oli merkityksellistä se, että Enni oli ollut koko ajan sijoitettuna samaan paikkaan, perhehoitoon. Pirjo oli ollut Ennin sosiaalityöntekijä jo sijaishuollon aikana eli heillä oli yhteistä historiaa useita vuosia.

Antti osallistui haastatteluun yhdessä erityissosiaaliohjaaja Marin kanssa. Antti oli jo täyttänyt 21 vuotta muutama kuukausi aikaisemmin, eivätkä he olleet Marin kanssa nähneet tämän jälkeen. Antti kertoi omasta taustastaan, että oli sijoitettu perhekotiin toiselle paikkakunnalle yhdessä veljensä

kanssa kun hän oli 6-vuotias. Syytä sijoitukseen Antti ei kertonut. Antti oli ollut sijoitettuna samaan perhekotiin koko sijaishuollon ajan. Mari muisteli, että oli ollut yhdessä toisen työntekijän kanssa viemässä veljeksiä perhekotiin eli heidän yhteinen matkansa oli alkanut jo paljon ennen Antin jälkihuoltoon siirtymistä. Vuosien varrella Antilla oli kuitenkin ollut myös muita vastuutyöntekijöitä, ja Mari oli palannut virallisesti Antin työntekijäksi tämän siirryttyä jälkihuoltoon. Myös Antin sijaishuoltohistoriassa oli merkityksellistä yksi ainoa sijaishuoltopaikka.

Senja osallistui haastatteluun yhdessä jälkihuollon ohjaajansa Sannan kanssa. Senjan jälkihuoltoaika oli päättynyt lähes vuosi ennen haastattelua. Senja kertoi omasta historiastaan, että hänet huostaanotettiin 10-vuotiaana ja sijoitettiin ensin noin puoleksi vuodeksi kriisiperheeseen, josta hän muutti yhdessä pienemmän sisaruksensa kanssa heidän entiseen tukiperheeseensä. Vähän ennen kuin Senja täytti 15, he muuttivat perhekotiin. Senjalla oli siis ollut noin kahdeksan vuoden aikana kolme eri sijaishuoltopaikkaa. Syytä huostaannotolle Senja ei kertonut, enkä lähtenyt sitä erikseen kysymään, koska hän ei itse sitä tuonut esiin. Senjalla oli ollut kaksi jälkihuollon työntekijää ennen Sannaa, mutta Sanna oli kuitenkin ollut Senjan työntekijänä pisimmän aikaa.

Jenna osallistui haastatteluun yhdessä erityissosiaaliohjaaja Merjan kanssa. Haastattelun aikaan Jenna oli täyttänyt 21 vuotta noin puoli vuotta aikaisemmin. Jennalla oli ollut ennen Merjaa yksi aikaisempi jälkihuollon työntekijä hyvin lyhyen aikaa. Omasta historiastaan Jenna kertoi, että heidät huostaanotettiin veljen kanssa, kun hän oli alakouluikäinen. Alkuun he olivat sijoitettuna kunnan lastenkotiin noin kolme vuotta, josta sitten siirtyivät perhekotiin. Perhekodissa Jenna ehti olla sijoitettuna noin kuusi vuotta, täysi-ikäiseksi asti. Myöskään Jenna ei avannut tarkemmin huostaanoton syitä.

Suvi osallistui haastatteluun yhdessä jälkihuollon ohjaajan Anun kanssa. Suvi oli haastatteluhetkellä muutaman kuukauden kuluessa täyttämässä 21 vuotta. Suvin oli haastavaa kertoa omasta historiastaan, koska hän ei ollut ihan varma, mistä ylipäättään jälkihuolto-oikeus oli hänelle tullut, ja Suvi pyysikin tässä Anulta apua. Anun avustuksella Suvi ymmärsi, että jälkihuolto-oikeus oli syntynyt siitä, että Suvi oli asunut sijaisperheessä noin vuoden ajan ollessaan yläkouluikäinen. Tätä ennen Suvi oli ollut vuosia aikaisemmin vastaanotto- ja arviointiyksikössä lyhyen aikaa. Suvin sijoitustausta poikkesi huomattavasti muiden tutkimukseen osallistuneiden nuorten taustoista. Anu oli ollut Suvin jälkihuollon työntekijä jo useamman vuoden; Suvin jälkihuolto-oikeus oli alkanut jo ennen täysi-ikäistymistä.

4.4 Tutkimusaineiston analyysi

Perti Alasuutari (2011, 38-48) kuvaa laadullisen analyysin sisältävän aina kaksi vaihetta, joissa pelkistetään aineistosta nousevat havainnot ja pyritään ratkaisemaan tutkimuskysymysten määrittämä arvoitus. Alasuutarin mukaan nämä vaiheet kulkevat käsi kädessä ja vuorottelevat analyysiä rakennettaessa. Aineiston pelkistämässä aineistoa tarkastellaan tietyistä näkökulmasta ja pyritään muodostamaan suppeampia luokkia tai kategorioita aineistosta esiin nousevien teemojen alle. Arvoituksen ratkaisemisella puolestaan tarkoitetaan tutkimustulosten tulkintaa ja peilaamista aikaisempaan tutkimukseen.

Aineiston analyysi on jatkuvaa dialogia aineiston kanssa, jossa tutkimuskysymykset esitetään aineistolle aina uudestaan ja uudestaan. Aineisto toimii tutkijan apulaisena, kun rakennetaan ymmärrystä tutkittavana olevasta ilmiöstä. Haastateltavat eivät suoraan vastaa näihin tutkimukselle esitettäviin kysymyksiin, vaan ne nousevat aineistosta mutta vaativat toistuvaa vuoropuhelua. Oman aineiston kanssa täytyy tulla tutuksi. Tutuksi tulemista auttaa litterointi, jonka jälkeen omaa aineistoa luetaan toistuvasti ja sille esitetään kysymyksiä. (Ruusuvuori ym. 2010, 9-14; Eskola ym. 1998, 62)

Analyysimenetelmän on mahdollistettava avoimuus näille kokemuksellisille kuvauksille. Tarkoituksena on tuoda esiin ne inhimilliset seikat, joiden haastateltavat kokevat olleen merkityksellisimmät tekijät jälkihuollon merkityksellisyyttä arvioitaessa. (Hirsjärvi ym 1997; 217-220, 224; Väyrynen 2012, 276-277) Analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä, jossa on narratiivisia elementtejä. Aineisto on kertomuksellinen ja nuorten ja työntekijöiden kertomat tarinat on analysoitu teemoittain. Lisäksi olen rakentanut aineistoa hyväksikäyttäen kaksi jälkihuollon tyyppitarinaa.

Päädyin käyttämään tutkimuksessani sisällönanalyysiä, joka on varsin yleinen analyysimenetelmä laadullisessa tutkimuksessa. Mietin pitkään, onko kyseessä aineistolähtöinen analyysi vai teoriaohjaava sisällönanalyysi ja päädyin siihen, että tutkimukseni analyysi on lähempänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, mutta siinä on elementtejä myös aineistolähtöisestä analyysistä. Tutkimukseni analyysi on edennyt aineiston ehdoilla mutta puhtaasti aineistolähtöiseksi sitä ei voi kutsua, koska tutkimuksen pohjalla oli jo paljon aiemmista tutkimuksista nousseita teemoja ja ilmiöitä, jotka väistämättä ovat osaltaan ohjanneet tutkimusta. Mitään valmista teoriaa ei kuitenkaan ole ollut, johon olisin yrittänyt aineistoani sovittaa, vaan olen nostanut analyysissä esiin nimenomaan aineistosta nousseita teemoja, joita sitten olen peilannut aikaisempaan tutkimukseen. Tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on ollut saada teoreettista ymmärrystä nuorten ja työntekijöiden

kokemuksille jälkihuollon merkityksellisyydestä ja sitä kautta uusia näkökulmia aiheeseen, mutta huomioon on otettu aikaisemmissa tutkimuksissa esiin nousseita jälkihuollon näkökulmasta merkityksellisiä seikkoja. Analyysin päättely on lähimpänä *abduktiivista* päättelyprosessia, jossa aineistolähtöisyys ja valmiit mallit vuorottelevat. Apuna tässä on tutkijan oma ymmärrys tutkimuksen kohteesta. (Tuomi ym. 2012, 95-100)

Aineisto on litteroitu lähes sanatarkasti mutta tutkimuksen kannalta epäoleelliset tauot ja niin kutsutut täytesanat olen jättänyt pois. Aineiston analyysin olen aloittanut pelkistämällä aineistoa. Tutkimuskysymysten avulla olen jäsentänyt aineistoa tiettyjen teemojen alle ja etsinyt aineistosta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Olen ryhmitellyt nämä käsitteet yläluokkiin ja alaluokkiin. (Esim. Ruusuvuori ym. 2010, 18-21; Tuomi ym. 2012, 93) Aineistostani nousi esiin neljä yläluokkaa: *Sijaishuolto, Nuoren tuen tarve jälkihuollossa, Nuoren elämää kannattelevat elämäntilannetekijät ja Ammatillaiset nuoren tukena*. Sijaishuollon alaluokiksi rakentuivat *Sijaishuollon merkitys jälkihuollolle ja Siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja nuorten valmiudet*. Nuoren tuen tarpeista jälkihuollossa teemoina nousivat *Aikuisen aika, Oma verkosto ja läheiset* sekä *Nuoren konkreettisen tuen tarve*. Nuoren elämää kannattelevien elämäntilannetekijöiden alaluokiksi rakentuivat *Opiskelu, Oma koti ja Tuki kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin*. Omaksi yläluokakseen halusin nostaa ammatillaiset nuoren tukena, jossa on eritelty *Nuoren lähityöntekijän tarjoama tuki ja Sosiaalityön osuus nuoren jälkihuollon prosessissa*. Näiden luokkien tai teemojen avulla pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni: ***Mitkä tekijät ovat merkityksellisiä lastensuojelun jälkihuollon prosessissa nuoren ja työntekijän tulkitsemina?***

Teemoittelua seuraa usein analyysissä tyypittely. Tyypittelyn kautta pyritään aineistosta muodostamaan tarinoita, jotka kootaan samankaltaisten tarinoiden ryhmistä. Eli yhteen tarinaan voidaan koostaa monen tarinan osia. (Esim. Eskola ym. 1998, 182) Tämän teemoittelun jälkeen olenkin analyysissä muodostanut aineiston kaikkia tarinoita hyödyntäen kaksi fiktiivistä tyyppitarinaa, joiden kautta olen muodostanut *Pärjääjän tarinan* ja *Selviytyjän tarinan* (vrt. Stein 2015). Näiden tarinoiden kautta pyrin puolestaan vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseeni: ***Mistä tekijöistä muodostuu nuorta tukeva jälkihuollon kokonaisuus?***

Analyysissä on mukana aineiston suoria lainauksia, joiden tarkoituksena on perustella, avata ja elävöittää analyysiä. Sitaatteja tulee tutkimuksessa käyttää harkiten ja olen pyrkinyt tarkoin miettimään missä sitaatin käyttö on perusteltua ja tuo tutkimukselle lisäarvoa. (Esim. Eskola ym. 1998, 175-176, 180-181)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja puolueettomuutta arvioitaessa on huomioitava monia asioita. Vaikka tutkijana haluaisin olla kuinka puolueeton tahansa, aineisto suodattuu kuitenkin minun tulkintani läpi. Olen itse valinnut tutkimusaiheen, asettanut tutkimuskysymykset, kerännyt aineiston ja rakentanut analyysin omien silmälasieni läpi. Tutkimusaiheen valinta on perustunut omiin intresseihini tutkia kyseistä aihetta. (Tuomi ym. 2012, 129, 135-136; Ruusuvuori ym. 2010, 15) Tutkimus värityy siis väistämättä minun tulkintani kautta. Tätä tulkintaani ohjaa pitkä kokemus lastensuojelun sosiaalityöstä ja jälkihuolto nuorten kanssa toimimisesta. Koen, että käytännön työn kautta tullut kokemustieto tutkittavasta ilmiöstä on kuitenkin olennaisen tärkeää. Käytännön työ on nostanut esiin juuri niitä haasteita ja epäkohtia, joihin tutkimuksessa on syytä kiinnittää huomiota ja pyrkiä löytämään vastauksia.

Tutkimukseni tarkoituksena ei ole selvittää autenttista totuutta jälkihuollon merkityksellisyydestä tai yleistää nuorten kertomuksista nousevia merkityksellisiä asioita, vaan nimenomaan kuvata näiden viiden nuoren ja heidän työntekijöidensä esiin nostamia merkityksellisiä asioita, joita sitten peilaan aikaisempaan tutkimustietoon. Aineisto on siis tarkoituksella pieni. (Eskola ym. 1998, 61) Tavoitteena on kuitenkin löytää myös jotakin uutta ja sellaisia havaintoja ja merkityksiä, joita aikaisemmissa tutkimuksissa ei ole nostettu esiin. Toivon, että kykenen saamaan tutkimuksellani aikaan mielenkiintoa lastensuojelun jälkihuollon tutkimusta kohtaan niin, että joku muukin innostuu aihetta tutkimaan ja voi jatkaa dialogia tutkimukseni kanssa. (Ruusuvuori ym. 2010, 16, 27-29).

5. Jälkihuollon merkityksellisyyttä etsimässä

Kolme vuotta on varsin lyhyt aika, joka ajallisesti asettuu vielä haasteelliseen nuoruuden kehitysvaiheeseen. Nuoresta pitäisi tulla tuossa ajassa omasta elämästään vastaava aikuinen. Kehitysvaihe on haastava kenelle tahansa nuorelle, saati sitten sijaishuollosta itsenäistymisvaiheeseen siirtyville nuorille. Täysi-ikäistymiseen ja jälkihuoltoon siirtymiseen sisältyykin varsin suuri ristiriita; kuten aiemmin todettu tutkimukset osoittavat jälkihuolto nuorten tarvitsevan paljon enemmän tukea itsenäistymisessä kuin muut ikätoverinsa mutta silti juuri heidän odotetaan itsenäistyvän kerralla (mm. Dixon ym. 2006, 45; Levamo 2007, 83).

Tämä asettaa sosiaalityön näkökulmasta varsin suuret odotukset tuolle kolmelle vuodelle. Jälkihuolto nuorten oman polun rakentumiseen vaikuttavat kuitenkin monet eri tekijät; muun muassa nuoren perhetausta ja henkilökohtainen persoona sekä kyvyt ja sijaishuollon aikaiset kokemukset. Nuoren jälkihuoltopolun rakentumisen kannalta on merkityksellistä esimerkiksi kuinka vakaata sijaishuollon aikainen tuki on ollut, onko nuoren elämässä pysyviä ja turvallisia ihmissuhteita ja

millaiset ovat nuoren itsenäisen asumisen taidot. (Dixon ym. 2006, 19, 27) Itsenäistymisvaiheessa kannattelevia tekijöitä on todettu lisäksi olevan mieluinen opiskelu- tai työpaikka ja sen tarjoama yhteisöllinen tuki, hyvä ja läheinen kumppani sekä oma lapsi, yhteys entiseen sijaishuoltoipaikkaan sekä tarvittaessa psykiatrinen ammattiapu (Reinikainen 2009, 102).

Jälkihuollon polku rakentuu siis monesta eri osatekijästä, ja sen rakentaminen alkaa jo paljon ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Myös tässä tutkimuksessa yhdeksi jälkihuollon kannalta merkitykselliseksi teemaksi nousi sijaishuolto.

5.1 Sijaishuolto

5.1.1 Sijaishuollon merkitys jälkihuollolle

Sarianna Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 132-138), jossa tutkittiin tietystä sijaishuoltoapaikasta itsenäistyneiden naisten kokemuksia sijaishuollosta sekä selviytymistä aikuisiässä, sijaishuoltoapaikan koettiin tukeneen itsenäistymistä ja oman elämän myönteistä kehitystä monella tavalla. Tutkimuksessa mukana olleet naiset nostivat esiin esimerkiksi sijaishuollossa koetut tärkeät ihmissuhteet, aidon välittämisen ja arvostuksen, jotka vaikuttivat omaan minäkuvaan, toisten nuorten tarjoaman vertaistuen, itsenäisessä elämässä tarvittavien taitojen opetteluun ja turvallisen paikan asua, josta sai suunnan elämälle. Sijaishuollon aikainen tuki oli auttanut myös montaa nuorta opintojen loppuun saattamisessa. Monelle sijaishuoltoapaikan pysyvyys vielä sen jälkeen kun itse oli sieltä muuttanut pois, oli merkityksellistä; tieto siitä, että paikka on olemassa ja siellä voi halutessaan mennä käymään kylässä, helpotti erityisesti niitä nuoria, joilla ei ollut omaa verkostoa. Reinikaisen tutkimuksessa mukana olleet olivat nostaneet esiin myös sijaishuoltoapaikan merkitystä oman elämän roolimallina esimerkiksi omassa vanhemmuudessa.

Jo Dixonin ym. tutkimuksen (2006, 166-167, 171) mukaan nuoren huonot kokemukset sijaishuollosta ja heikko tilanne heti jälkihuollon alkuvaiheessa, voivat vaikuttaa pitkälle nuoren myöhempään hyvinvointiin. Erityisesti sijaishuollon aikainen karkailu, rikollisuus, päihteet, koulupoissaolot ja koulusta pois jääminen sekä kiusatuksi tuleminen olivat tutkimuksen mukaan suurimpia negatiivisia vaikuttimia. Kun taas positiivisia vaikuttimia olivat hyvät sosiaaliset verkostot, positiivinen minäkuva ja nuoren usko omiin kykyihin sekä onnistumisen kokemukset opiskeluissa, elämäntaidoissa, työssä ja harrastuksissa.

Jokaisen tähän tutkimukseen osallistuneen nuoren sijaishuoltoaika oli ollut omansalainen. Ennin, Antin, Senjan ja Jennan sijaishuoltoaika oli kestänyt noin 10 vuotta tai enemmän ja Suvin noin

vuoden ajan. Enni oli ollut sijoitettuna koko ajan samaan sijaisperheeseen ja Antti samaan ammatilliseen perhekotiin. Senjalla sijaishuoltopaikkoja oli ollut kolme; tukiperhe, sijaisperhe ja perhekoti. Jenna puolestaan oli ollut sijoitettuna lastenkotiin ja ammatilliseen perhekotiin ja Suvi pienenä tyttönä hyvin lyhyen aikaa lastenkotiin ja myöhemmin läheisverkostosta löytyneeseen sijaisperheeseen. Nuorista ainoastaan Enni ja Suvi kertoivat, että heidät oli aikoinaan sijoitettu vanhemman alkoholinkäytön vuoksi mutta Jenna, Antti ja Senja eivät suoraan kertoneet sijoituksen syistä. Tutkijana itse tein kuitenkin haastattelujen perusteella tulkinnan, että kaikkien sijoituksen taustalla olivat olleet kodin olosuhteet ja vanhemmista johtuvat syyt; ei lapsen tai nuoren oma käytös.

Tutkimuksen nuorilla näitä yllä mainittuja negatiivisia vaikuttimia sijaishuollon aikana ei noussut esiin kenelläkään. Kukaan ei tuonut esiin sijaishuollon aikaista karkailua, päihteidenkäyttöä, koulupoissaoloja tai rikollista käyttäytymistä. Myöskään kenenkään nuoren työntekijä ei nostanut esiin tällaisia haasteita. Yhden nuoren kohdalla päihteet ja sen myötä koulupoissaolot ja psyykkisen voinnin heikkeneminen nousivat esiin, mutta nämä haasteet alkoivat siinä vaiheessa, kun nuori asui jo omillaan, ei sijaishuollon aikana. Sen sijaan nuorten ja työntekijöiden tarinoissa nousivat esiin positiiviset vaikuttimet; nuorten hyvät sosiaaliset verkostot ja välittävät aikuiset, turvalliset pysyvät sijaishuoltopaikat, harrastukset ja onnistuminen opiskeluissa ja muissa elämän tärkeissä osaluissa.

Erityisesti Antin, Jennan ja Ennin dialogeihin nousi vahvasti sijaishuollon aikana heidän kanssaan tehty työ. Nuoret ja myös heidän työntekijänsä kokivat vahvasti, että kaikki heidän kanssaan sijaishuollossa tehty työ oli vakaan pohjan rakentamista jälkihuollolle, ja nuoret olivat kiitollisia tuesta sijaishuollossa heitä tukeneille aikuisille. Näiden nuorten kohdalla sijaishuollossa oli erityistä huomiota kiinnitetty siihen, että he olivat saaneet tarvittavat palvelut, esimerkiksi terapiaa tai muuta vastaavaa tiivistä tukea sekä tarpeen mukaisen lääkityksen. Sijaishuollossa oli tehty vahvaa yhteistyötä koulun kanssa ja varmistettu, että myös koulussa oli riittävästi tukea saatavilla.

Kati: Et sillai kuulostaa hyvältä, että aattelis, että sulle on niinkun... Tai siihen liittyy varmaan monenlaisia asioita, niin en tiedä osaisitko Mari kun tunnet Antin sieltä ihan lapsuudesta asti niin sanoa, kun se jälkihuoltohan ei rakennu vain näistä kolmesta vuodesta vaan rakentuu siellä paljon aikaisemmin. Niin mitkä kaikki on rakentanut sitä, että asiat on nyt aika kivasti?

Mari: Kyllä mä mietin sitä alkuvaihetta kun te menitte sijoitukseen niin silloin oli varmaan aika paljonkin pulmia, niin niihin sijaisperheen äiti osas kiinnittää oikealla tavalla huomiota ja hakea apua. Te saitte terapiaa, muistatko? Ja tällaisia asioita, että lähdettiin rakentamaan sellaista

läheisyyttä ja muuta ihan alusta saakka. Ja sijaisperheen äiti niistä varmasti piti huolta että te saitte kaiken sen avun mitä teille kuuluu että hän oli siinä mielessä merkittävä henkilö siinä... Kun on monenlaisia sijoituspaikkoja nähnyt niin siellä oli kyllä tämä hallinnassa, että näki jo siinä vaiheessa että tarvitaan nämä kaikki avut ja sit kaikki harrastukset ja muut. Että jo siinä alkuvaiheessa kiinnitettiin huomiota paljon näihin.

Antti: Niin mä en ite hirveästi näistä muista mutta ehkä niistä hämäristä muistikuvista voisin samanlaisia asioita tunnistaa. Aika hyvin on sijaisperheellä ollu hallussa kyllä.

Selkeänä merkityksellisenä asiana nousi näiden kolmen nuoren kohdalla esiin myös tiivis yhteys sijaishuoltoapaikan ja biologisen verkoston välillä. Vaikka yhteistyö ei olisi aina toiminut hyvin ja välillä ollut hyvinkin haastavaa, siitä ei oltu luovuttu vaan biologinen verkosto oli pidetty koko sijoituksen ajan tiiviisti mukana nuoren elämässä. Jennan kohdalla tämä korostui erityisesti, koska sijoituksen alkuvaiheessa Jennan äidin luottamus sijaishuoltoapaikkaan oli hyvin ohutta mutta rakentui vahvaksi vuosien aikana. Tähän vaadittiin kuitenkin sijaishuoltoapaikan tietoista työtä. Työntekijöiden puheissa nousi esiin myös sen tärkeys, että sijaishuoltoapaikkojen aikuiset olivat huolehtineet omasta jaksamisestaan.

Sijaishuoltoapaikan aikuisista oli muodostunut suurimmalle osalle nuorista tärkeitä, keihin haluttiin pitää yhteyttä vielä jälkihuoltoaikana ja sen jälkeenkin. Erityisen tärkeiksi perhekodin vanhemmat olivat muodostuneet Jennalle ja Jennan tarinassa korostui nimenomaan pysyvien ihmisten ja ihmissuhteiden tärkeys. Jenna kertoi, että on viettänyt sijoituksen jälkeen perhekodissa jouluja ja viikonloppuja, kuten omilleen muuttaneet nuoret viettävät kodeissaan.

Jenna: Joo, mulla on ehkä semmonen, että se on jollain tavalla enemmän mun perhe kun mun biologinen perhe. Että mä ehkä monissa asioissa turvaudun ehkä enemmän heihin kun omaan äitiin tai niin kun kehenkään... Mä oon ehkä enemmän ollu sit heihin kiintynyt ja tota no viime joulunkin mä olin siellä. Et kyl siel tosi paljon oon ja viihdyn.

Esimerkiksi Mendesin ja Moslehuddinin (2006) artikkelissa korostettiin sen tärkeyttä, että sijaishuollossa olleilla nuorillakin on mahdollisuus palata sijaishuoltoapaikkaan viettämään esimerkiksi juuri näitä tärkeitä juhlapyhiä. Nuorelle on tärkeää ja merkityksellistä, että hän saa olla aina tarvittaessa yhteydessä entiseen sijaishuoltoapaikkaan ja kokee olevansa tervetullut vielä senkin jälkeen, kun on muuttanut omaan asuntoonsa. Tämä kävi ilmi myös Reinikaisen (2009) tutkimuksessa.

Jennan kiintymystä perhekotiin omalta osaltaan on ehkä vahvistanut se, että Jennan biologisen verkoston oli haastavaa hyväksyä Jennan huostaanottoa ja sijoitusta ja he eivät koskaan täysin sitä hyväksyneet. Jossain vaiheessa sijoitusta Jenna kuitenkin itse päätti, ettei halua palata takaisin kotiin ja lopulta Jennan läheiset kuitenkin antoivat Jennalle luvan viihtyä perhekodissa. Useassa tutkimuksessa (esim. Dixon ym. 2006) on nostettukin esiin, kuinka tärkeää nuoren kannalta on, että sijaishuolto paikka pitää huolen siitä, että suhde biologiseen verkostoon säilyy sijoituksen aikana mahdollisista haasteista huolimatta.

Tutkimuksen nuorista Suvin sijaishuollossa vietetty aika poikkesi huomattavasti muista ja sen myötä myös jälkihuolto aika oli erilainen. Suvi itse kuvaili noin vuoden kestäneen sijoituksen jälkeistä aikaa sekavaksi, koska asuinpaikkoja oli monia: äidin luona, isän luona, kaverin perheen luona ja omillaan. Suvin jälkihuolto-oikeus alkoi virallisesti jo 14-vuotiaana.

Sijaishuollon yksi keskeisiä tehtäviä pitäisi olla itsenäistymistaitojen ja henkisten voimavarojen kasvattaminen sijaishuollossa oleville nuorille. Sijaishuollossa luodaan pohjaa jälkihuollon onnistumiselle, koska jälkihuolto on sijaishuollon jatkumo. Sijaishuollossa on tärkeä tarjota nuorelle korvaavia kokemuksia, pysyviä ihmissuhteita sekä riittävää tukea koulunkäyntiin. Toisaalta on kuitenkin tärkeä muistaa, että vaikka sijaishuollossa ei olisi onnistuttu korjaamaan nuoren elämän vaikeuksia, jälkihuolto voi olla itsessään merkityksellistä ja hyvällä jälkihuollon tuella saadaan nuoren asioita eteenpäin. (Dixon ym. 232, 247) Sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyminen on tärkeä nivelvaihe, johon tulisi kiinnittää erityistä huomiota.

5.1.2 Siirtymä sijaishuollosta jälkihuoltoon ja nuorten valmiudet

Kuten aiemmin on kuvattuna, tulisi sijaishuollosta jälkihuoltoon siirtyä mahdollisimman valmistellusti. Sarianna Reinikaisen tutkimukseen (2009, 85-86, 95, 97-98) osallistuneista tietystä nuorisokodista itsenäistyneistä naisista suurin osa koki, että itsenäiseen asumiseen siirtyminen tapahtui yhteisymmärryksessä sosiaalityöntekijän ja sijaishuolto paikan kanssa mutta tästä huolimatta moni koki, että muutto tapahtui liian aikaisin ja todellisuudessa he eivät olleet valmiita. Osa tutkimuksen naisista toi myös esiin, että olisivat toivoneet, että sijaishuolto paikassa olisi ollut realistisempi kuva heidän valmiuksistaan itsenäiseen asumiseen. Jälkihuollon alkuvaihe koettiin yksinäisenä aikana, elämän ollessa levotonta ja ajalehtivaa. Moni nuorista toi esiin, että he olisivat toivoneet ammattiapua henkiseen pahaan oloon mutta kokivat jääneensä yksin. Samanlaisia kokemuksia oli myös esimerkiksi Natasha Adleyn ja Victoria Jupp Kinan tutkimuksen (2015, 4-5) nuorilla, johon oli haastateltu kuutta jälkihuolto nuorta. Omilleen muutto ei todellisuudessa

ollutkaan niin hienoa, mitä he olivat ajatelleet ja yksinolo tuntuikin vaikealta. Tätä tyhjiötä pyritään helposti täyttämään sitten jollakin muulla. Jos ei nuorella ole ketään omaa aikuista, kehen turvautua, olo voi olla hyvinkin turvaton.

Jo Dixonin ym. tutkimuksessa (2006, 36, 40-41, 49) mukana olleista nuorista vain 35% koki, että saivat itse vaikuttaa siihen voivatko jäädä sijaishuoltoon vai muuttaa itsenäisesti asumaan. Tutkimuksen nuorista noin 68% oli pidetty niin sanottu lähtöneuvottelu alle kaksi kuukautta ennen muuttoa, joka on nuorelle todella lyhyt aika valmistautua suureen elämänmuutokseen. Kyseisen tutkimuksen nuorten jääminen sijaisperheeseen yli 18-vuotiaana liittyi enemmän pysyvyyteen ja kiintymyksen tunteeseen kuin tuen tarpeeseen. Nuorten ottaminen hyvissä ajoin mukaan itsenäistymisen suunnitteluun olisikin erityisen tärkeää, koska nuoren oman osallisuuden merkitys korostuu erityisesti itsenäistymisen suunnittelussa (Törrönen ym. 2014, 137).

Tämän tutkimuksen nuoret kokivat kaikki, että saivat vaikuttaa siihen milloin muuttivat itsenäisesti asumaan, eikä kukaan kokenut, että itsenäistymistä olisi työntekijöiden tai sijaishuoltoon toimesta vaadittu liian varhain. Ainoastaan yksi nuorista nosti esiin, että hänen tuen tarvettaan ei riittävästi nähnyt ja hänellä itsellään oli liian kiire muuttaa omilleen. Kiire muuttaa pois sijaishuoltoon johtui kuitenkin nuoren omasta halusta, ei sosiaalityöntekijän tai sijaishuoltoon kiireestä päättää sijoitus. Nuori kuitenkin koki, että sijaishuoltoon aikuiset näkivät hänet pärjäävämpänä kuin hän todellisuudessa oli ja sen vuoksi tukivat ajatusta muutosta. Ainoa, joka nuoren mukaan näki tilanteen todellisen laidan oli nuoren äiti, mutta häntä ei nuoren mukaan riittävästi kuunneltu. Kyseisen nuoren kokemus on saman suuntainen mitä esimerkiksi Reinikaisen (2009) ja Adleyn ja Kinan (2015) tutkimusten nuoret olivat tuoneet esiin.

Kati: Miten silloin alkuun kun sie muutit sinne omaan asuntoon niin oliko sulla ihan selkeä, mihin sie tarviit tai toivot tukea?

Senja: No ei, ainoa siis mitä mun päässä oli niin mä halusin pois siitä perhekodista. Mua rupes ahistaa kun siellä ei ollu omaa rauhaa ollenkaan ja mä halusin sieltä pois mahdollisimman nopeesti ja mulla ei ollu muuta pointtia kun että pois ja mielellään entiseen kotikaupunkiin.

Sanna: Oliko se sun toive päästä omaan asuntoon vai oliko se ainoa mitä tarjottiin?

Senja: Mä en itse asiassa ole ihan varma... Mä olin vain niin keskittynyt siihen, että pois... Meän äiti yritti sanoa, että huono idea mutta arvaa kuuntelinko.

Kati: Yritti sanoa, että huono idea muuttaa omillaan?

Senja: Niin, mutta 18 vuotta niin en tietenkään uskonu... Mä en oo varma mistä se tuli, että omilleen heti.

Jokainen tämän tutkimuksen nuorista muutti itsenäisesti asumaan hieman eri vaiheessa. Sijaisperheessä kasvaneen Ennin itsenäistymisen polku muistutti eniten niin sanotusti biologisesta kodistaan itsenäistyvän nuoren polkua. Esimerkiksi kotimaisen tutkimuksen (Heino ym. 2010, 278) mukaan alle 20-vuotiaista nuorista aikuisista suurin osa asuu vielä perheensä luona. Enni asui niin pitkään sijaisperheessä, että sai käytyä lukion loppuun. Itsenäistyminen ja omilleen muutto tapahtuivat rauhallisesti, askeleittain. Enni muutti omaan asuntoon samana syksynä, kun hän täytti 21. Tämä oli selkeästi Ennin kannalta hyvä ratkaisu, ja myös Ennin sosiaalityöntekijä nosti esiin, että asuminen sijaisperheessä antoi Ennille rauhan suorittaa lukio-opinnot loppuun. Myös Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 123) nostettiin esiin, että jälkihuollon päättymisikärajaa pitäisi nostaa siten, että jokaisella jälkihuolto- nuorella olisi mahdollisuus jatkaa sijaishuoltopaikassa niin pitkään, että saa suoritettua toisen asteen opinnot loppuun. Ottaen huomioon myös viimeaikaiset tutkimustulokset (esim. Kääriälä ym. 2018) sijaishuollossa olleiden nuorten ikätovereitaan varhaisemmin ja useammin keskeytyvästä opintopolusta, tähän olisikin syytä kiinnittää enemmän huomiota.

Englannissa edellytetään (Dixon ym. 2006, 69-71) että jokaisen nuoren kohdalla itsenäistymistä suunniteltaessa pitäisi huomioida millaiset taidot nuorella on luoda ja ylläpitää suhteita muihin. Tärkeää on myös hahmottaa miten nuoren itsetuntemus on rakentunut, ja tarvittaessa auttaa sen luomisessa koostamalla yhdessä nuoren kanssa tämän omaa ja perheen historiaa. Myös tuki nuorelle kulttuurin ja yhteiskunnan tuntemuksessa sekä käytännön arkielämän ja taloudenhoidon taitojen hankkimisessa on tärkeää. Käytännössä kuitenkin nuorella ja työntekijöillä voi olla varsin erilainen käsitys nuoren vahvuuksista ja heikkouksista sekä tuentarpeista, mikä vaatii työntekijöiltä dialogisuutta sekä hyviä keinoja saada nuoren asioita eteenpäin siitä huolimatta. Tarkoituksena on, että mikäli nuoren yllämainitut taidot ovat heikot, nuori jatkaisi sijaishuollossa mahdollisimman pitkään, jolloin olisi enemmän aikaa vahvistaa nuorta näissä taidoissa.

Suomen lastensuojelulaki (2007/417) ohjaa samaan suuntaan valmistelemaan nuoren siirtymistä jälkihuoltoon. Suvia lukuunottamatta jokaisen nuoren itsenäistymisvalmiuksia oli jollain tavalla arvioitu ja tuettu sijaishuollossa. Enni, Jenna ja Antti olivat saaneet tutkimuksen nuorista eniten tähän tukea.

Enni, Antti ja Jenna toivatkin kaikki esiin, että kokivat hyvänä, että saivat rauhassa opetella itsenäistymisen taitoja. Enni ja Jenna harjoittelivat niitä selkeästi jo sijaishuollon aikana. Nuoren

ottaminen osaksi sijaisperheen tai perhekodin arjen askareita kuten kaupassa käyntiä, siivousta ja ruoanlaittoa, tuki selkeästi hänen itsenäistymisvalmiuksiaan. Antti harjoitteli taitoja enemmän omaan kotiin muutettuaan mutta jonkunlainen pohja perhekodissa hänellekin oli syntynyt. Kukaan haastatteluun osallistuneista nuorista ei nostanut erityiseksi haasteeksi arjen taitoja, eikä se noussut myöskään työntekijöiden taholta esiin. Jokainen nuorista osasi laittaa ruokaa, huolehtia kodista ja hoitaa itsenäisesti laskut ja ostokset. Haastavimpana nuoret kokivat erityisesti jälkihuollon alkuvaiheessa erilaiset asioinnit ja lomakkeiden, esimerkiksi toimeentulotuen ja Kelan lomakkeiden täyttämisen ja niihin he olivatkin pyytäneet tukea. Jokainen koki tätä tukea myös saaneensa. Jokainen nuorista koki erityisen merkitykselliseksi sen, että omilleen muuton jälkeen heillä oli joku aikuinen kenen puoleen saattoi kääntyä, jos tarvitsi apua missä tahansa asiassa; sijaisperheen äiti, perhekodin vanhemmat, tukihenkilö tai jälkihuollon ohjaaja. Myös omat vanhemmat ja oma verkosto olivat tärkeitä tukijoita.

Oman asunnon löytyminen oli kaikille tutkimuksen nuorille tärkeä osa itsenäistymistä ja siinä auttoivat tutut aikuiset: perhekodin vanhemmat, sijaisvanhemmat tai jälkihuollon ohjaajat. Asunnon sijainti määräytyi kaikilla pitkälti sen mukaan, missä nuoret opiskelivat. Osa jäi asumaan samalle paikkakunnalle tai lähelle sijaishuoltoapaikkaa, osa palasi lähelle biologista verkostoaan. Kenenkään kohdalla ei jälkihuoltoaikana ollut useita muuttoja. Jenna ja Senja muuttivat jälkihuoltoaikana mutta muutot olivat perusteltuja, eikä niihin liittynyt esimerkiksi rästiin jääneitä vuokria tai muuta pakottavaa tekijää, vaan muutot perustuivat nuoren omaan haluun muuttaa. Jokaisen nuoren tarinassa omalla kodilla oli tärkeä merkitys ja jokainen piti tärkeänä huolehtia omasta kodista ja siitä, että vuokrat tulivat maksettua.

Kati: Joo ei sitä varmasti kannata miettiä, että olisitko ollu taakkana jollekin. Miten sie Pirjo näet, että miten Enni on hyötynyt jälkihuollosta? Tai mikä on selkeästi hyödyttänyt?

Pirjo: Kyllä mun mielestä tuo elämänhallinta ja motivoinut elämään ja elämän suunnittelu. Oman tulevaisuuden näky. Ja ihana kun sulla on tuollaisia hyviä kavereita jotka on opiskellu ja menny töihin. Tuollaista hyvää napakkaa ja juurevaa juttua kun jotkut tuolla vain seilailee ja hölmöilee. Menettää asunnot ja kaikki. Mä luulen, että sä arvostat kotia, että sulla on koti. Ymmärrät ja arvostat ja se on tosi tosi iso juttu etenkin täällä kylmässä. Haluat rakentaa.

Enni: Välillä miettii, kun näkee kodittomia niin miettii, että mistä se johtuu, miks näin on käynyt. Se olis ihan hirveetä jos ite joutuis. Jos jäis vuokrat maksamatta. Siks mulle on hirveän tärkeää, että on töitä ja on jo stressi, että pitää saada tarpeeksi töitä että voi maksaa kaikki jutut.

Myös omien juurien ja historian jollakin tasolla läpi käyminen nousi kahden nuoren kohdalla esiin. Mari kertoi, että osana Antin ja veljen jälkihuoltoon siirtymistä olivat Antin ja veljen kanssa käyneet yhdessä katsomassa poikien entistä kotitaloa ja myös poikien vanhan päiväkodin pihalla. Pieni menneisyysmatkailureissu oli tehty juuri ennen Antin siirtymistä jälkihuoltoon ja muuttoa omilleen. Mari koki, että tällainen katsaus omaan historiaan oli poikien kannalta tärkeää. Samaa ovat tuoneet esiin esimerkiksi Sari Laaksonen (2004) ja Mike Stein (2005), jotka ovat korostaneet nuoren oman historian tuntemuksen tärkeyttä osana jälkihuollon aikaista työskentelyä.

Tutkimuksen nuorista myös Jenna oli tietoisesti halunnut tutustua omaan menneisyyteensä pyytämällä jälkihuollon jo päätyttyä kaikki lastensuojelun asiakirjat itselleen. Asiakirjojen läpikäyminen ei ollut helppo tehtävä vaan vaati Jennalta paljon aikaa voimia ja Jenna koki, että menneisyyteen olisi helpompi palata, jos voisi tehdä sen yhdessä tutun aikuisen, esimerkiksi perhekodin vanhemman kanssa.

Jälkihuoltoon siirtymisen valmistelun tärkeys nousi kaikkien kohdalla esiin mutta erityisesti se nousi Senjan tarinassa siitä näkökulmasta, että valmistelua ei oltu juurikaan tehty. Nimenomaan tästä näkökulmasta tarkasteltuna Senjan kokemus asiasta on merkittävä ja tulee ottaa huomioon. Senja tapasi jälkihuollon ohjaajan juuri ennen kun täytti 18 ja muutti omaan asuntoon. Tutustumiseen ja luottamuksellisen suhteen luomiseen ei oltu varattu aikaa ennen Senjan muuttoa. Ennen kun Senja ehti kunnolla tutustua työntekijään, työntekijä vaihtui ja Senja koki, ettei saanut oikein kummaltakaan työntekijältä oikeanlaista tukea. Toinen työntekijä auttoi Senjan mukaan liikaa ja teki asioita Senjan puolesta, jonka vuoksi Senja ei saanut häneltä tukea itsenäiseen asioiden hoitamiseen. Toinen työntekijä puolestaan ei Senjan mukaan osannut auttaa, koska ei ollut aiemmin jälkihuoltoon kanssa työskennellyt. Aika nopeasti työntekijä jälleen vaihtui ja Sanna tuli Senjan työntekijäksi. Senjan oli kuitenkin vaikea oppia luottamaan Sannaan näiden aiempien kokemusten vuoksi ja suhteen rakentuminen vei aikaa. Senjan tarinassa korostui se, kuinka tärkeää on, että työntekijä pystyy sovittamaan tapansa tehdä työtä nuoren tarpeisiin. Nuorta autetaan tarpeen mukaan mutta ei liikaa. Tarkoituksena on kuitenkin, että jälkihuollon asiakkuudessa oleva nuori voimaantuu ja pärjää tulevaisuudessa itsenäisesti; mikäli asiat hoidetaan nuoren puolesta, ei nuori opi tekemään niitä itsenäisesti.

Nuorten ja työntekijöiden kanssa dialogeissa pohdittiin, olisiko kukaan toivonut että jälkihuoltoon siirtymistä olisi suunniteltu tai toteutettu jotenkin toisella tavalla. Senja puki sanoiksi tärkeän näkökulman siitä, että kun hän itse oli päättänyt muuttaa omaan asuntoon, ei kukaan olisi voinut hänen päätään kääntää, vaikka myöhemmin osoittautuikin, etteivät hänen valmiutensa ja voimavaransa yksin asumiseen olleet vielä riittävät. Ystävien merkitys oli ollut suuri ja kun ystävän

itsenäistyminen oli sujunut hyvin, ei Senja osannut ajatella, että hänen kohdallaan se olisi mennyt toisin. Senja myös koki, että hänen huonot kokemuksensa aikuisista aiheuttivat sen, että aikuisten puheiden kuunteleminen ja neuvojen vastaanottaminen oli vaikeaa. Senja reagoi sijaishuollossa olleelle nuorelle tyypillisesti siihen, että 18-vuotispäivä lähestyy ja nuori odottaa sitä, että saa itse päättää omista asioistaan. Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 144) mukana olleiden sijaishuollon aikaisiin työntekijöihin liittyvät negatiiviset kokemukset liittyivät lähes kaikki kokemuksiin työntekijöiden ymmärtämättömyydestä heidän pahaa oloaan, yksinäisyyttään ja epävarmuuttaan kohtaan. Sijaishuollon aikana ja mahdollisesti jo sitä ennen saadut huonot kokemukset aikuisista vaikeuttavat nuoren luottamuksen syntymistä myös jälkihuollon työntekijöihin.

Senja: Mulla oli siis niin, et aikuiset päätti mun elämän ja sit mun piti vaan totella. Niin sit kun mulla oli se valta päättää ite ja mulla oli tää kaverin kokemus niin...

Senjan tarinassa nousi vahvasti esiin se, miten nuori kokee kun asiat tapahtuvat häneltä kysymättä ja niin, ettei niihin ole voinut valmistautua:

Kati: Mitä sie luulet, olisko siitä ollu jotain hyötyä jos sie olisit päässyt tutustumaan siihen työntekijään jo ennen kun sie täytit 18?

Senja: Ois varmaan mut kun se tuli silleen niinku pham, ilmesty yhtäkkiä siihen, meillä oli palaveri, jossa oli perhekodin työntekijöitä useampi paikalla, sossu ja jälkihuollon työntekijä, äiti ja minä niin musta tuntu, että siellä oli niitä ulkopuolisia työntekijöitä liikaa. Yhistettynä siihen, että se jälkihuollon työntekijä oli niinku napsakka tapaus... Niin se ei niinku... Niin mulle jäi se tunne, että ne aikuiset käveli vaan yli. Niin vaikka ne olis yrittäny jotain niin voi olla että mä olisin vastannut että haist lude... Siis kun mulla on ollu niin paljon huonoja kokemuksia niin se aikuiseen luottaminen ei oo ollu ihan leipälajeja... Siis kun yks syy siihen miks mä olin niin valmis häipyyn sieltä oli se, miten itsenäisesti mä olin sielläkin eläny. Kun siis ne nopeesti perhekodilla totes sen, että mä olin itsenäinen mutta niillä ei koskaan käyny mielessä selvittää osaanko mä hoitaa ne. Mä olin niin itsenäinen, että ne anto mun hoitaa kaikki asiat mutta ei ottaneet selvää osaanko mä hoitaa... Niin mulla oli silleen ajatus, että mä olisin pyytäny niiltä apua niin ei ikinä heränny...

Sanna: Miten sitä olis jotenkin luotettavasti voinu testata sun kanssa, eikä vain uskoa että sä oot varmaan aika napsakasti ilmottanut, että hoidan... osaan...

Senja: Se että ne ois voinu enemmän kuunnella mun äitii... Se sano niille suhteellisen suoraan, että vaikka tää vaikuttaa suhteellisen itsenäiseltä niin se on 18, ei kannata ottaa täysin tosissaan sitä

että se hoitaa kaiken itsenäisesti. Mutta perhekodin aikuiset oli sitä mieltä, että mä oon täysin kykenevä.

Kati: Tuliko sulla semmonen tunne, että sie et ehkä oikein tullu kuulluksi?

Senja: Siis ku musta tuntu, että kaikki tapahtu niinku tosi nopeesti. Et siin palaverin aikana sovittiin vaikka mitä ja jälkeensä mulla oli sellainen fiilis, että mulla ei ole mitään havaintoa mitä just tapahtu. Tiäks niinku kaikki tapahtu silleen salaman nopeesti mun ympärillä ja mä oon hidastetussa elokuvassa. Ja kaikki muu tapahtu hirveen nopeesti. Kaikki puhu niinku mun yli siinä ja mulle ei selvinny ikinä mitä siel oikeesti tapahtu.

Tämä nousikin selkeästi esiin, että jälkihuoltoon siirtymisen valmistelussa tutustuminen tulevaan jälkihuollon ohjaajaan kaikessa rauhassa on tärkeää, jos ohjaaja ei ennestään ole nuorelle tuttu. Tutustuminen ei myöskään saisi tapahtua neuvottelussa vaan kahden kesken nuoren kanssa. Jälkihuollon ohjaajaan tutustuminen hyvissä ajoin voisi omalta osaltaan myös auttaa saamaan realistien käsityksen nuoren itsenäistymisvalmuksista. Jostain syystä myös ne oli Senjan kohdalla arvioitu väärin. Tähän olisi tutkimuksen kannalta ollut mielenkiintoista saada sijaishuoltopaikan näkemys; miten itsenäistymisvalmiuksia oli arvioitu ja miten Senjan valmiudet olivat sijaishuoltopaikassa näyttäytyneet aikuisille. Itse jäin pohtimaan oliko Senja itse tuonut niin vahvasti omaa pärjäämistään esiin, että sijaishuoltopaikka ei sitä ollut lähtenyt mitenkään kyseenalaistamaan. Muiden nuorten kohdalla ei vastaavaa tullut esiin.

5.2 Nuoren tuen tarve jälkihuollossa

5.2.1 Aikuisen aika

Huostaanoton ja sijaishuoltoon sijoittamisen myötä lapsen tai nuoren oma verkosto muuttuu väistämättä. Lapsi tai nuori tulee osaksi uutta yhteisöä, perhettä tai laitosta, ja samalla joutuu eroon omasta kodistaan ja perheestään. Tässä tilanteessa lapsi tai nuori joutuu muodostamaan uusia ihmissuhteita ja myös vanhat muuttavat ainakin jossain määrin muotoaan. (Heino ym. 2013, 51) Jälkihuoltoon siirtyminen on nuoren elämän uudelleen arvioinnin kohta, jossa täytyy yhdessä nuoren kanssa miettiä, keitä ovat ne ihmiset, jotka nuoren elämässä ovat häntä tukemassa (Dixon ym. 2006, 106).

Aikuistuvat nuoret tarvitsevat ympärilleen turvallisia ja pysyviä ihmisiä, jotka säilyvät heidän elämässään ja kenelle voi puhua mistä tahansa. Jälkihuollossa on tärkeää pitää mielessä, että arjen tuen ja oikeanlaisten palvelujen lisäksi nämä nuoret tarvitsevat psykososiaalista tukea. Erityisesti ne

nuoret, joilla ei ole omaa verkostoa tukenaan. Tällaisen tuen vastaanottaminen ei ole nuorelle kuitenkaan aina helppoa ja se vaatii työntekijöiltä ymmärtämystä ja yritystä tarjota jokaiselle nuorelle yksilöllistä tukea siten, että nuoren on mahdollisimman helppoa ottaa tukea vastaan. Tärkeää on, että nuori on itse osallisena tämän tuen suunnittelussa. Nuoren torjuessa tuen on kuitenkin tärkeää muistaa, että kyseessä ei välttämättä ole nuoren lopullinen mielipide, vaan nuoren mieli voi muuttua. Työntekijän tehtävä onkin sinnikkäästi pitää nuoreen yhteyttä ja tarjota tukea aina uudelleen. Moni nuori kaipaa työntekijältä äidillistä tai isällistä otetta, josta tulee tunne että vaikka hän ei ottaisikaan tukea vastaan, niin häntä ei kuitenkaan unohdeta, vaan hän on työntekijän mielessä. (Adley ym. 2015, 1-2, 6-8)

Tutkimuksen nuorista kolmen kohdalla tuki tuli ainakin alkuun sijaishuollon tutuilta aikuisilta ja kahden kohdalla jälkihuoltoon siirryttäessä työntekijäksi tuli uusi työntekijä. Kaikkien nuorten kohdalla oli sovittu, kuka jälkihuoltoaikana on nuoren tukena ja suurimman osan kohdalla myös siitä kuinka paljon. Kaikki nuoret tiesivät, millaisissa asioissa voivat aikuisiin turvautua.

Itsenäistyvät nuoret ovat usein yksinäisiä ja yksinäisyys korostuu erityisesti iltaisin ja viikonloppuisin sekä erilaisina juhlapyhinä. Nuori tarvitsee myös virka-ajan ulkopuolella aikuisia, joiden kanssa voi jutella myös ihan tavallisista asioista. (Esim. Horitz ym. 2015, 15) Jokainen tutkimuksessa mukana ollut nuori antoi kiitosta siitä, että ovat voineet kääntyä koska tahansa heidän tukenaan olleiden aikuisten puoleen. Esimerkkinä Suvin kokemus Anun halusta auttaa:

Kati: Joo. Sulla on nyt tuhannen taalan paikka sanoa kun kuitenkin yks tarkoitus tällä minun tutkimuksella on se, että oikeasti tulis sitä nuorten ääntä kuuluville, että miten jälkihuoltoa vois kehittää semmoseen suuntaan että se paremmin auttais. Että mitä sulle ikinä tulee mieleen, että mitä voitais ehkä huomioida eri tavalla...

Anu: Tai enemmän tai vähemmän?

Kati: Niin

Suvi: No ei mulla oikeasti tule mieleen koska musta tuntuu että Anu olis varmaan tehny ihan mitä tahansa mitä mä olisin pyytänyt tai tarvinnu niin... Niinku en tiiä... No ehkä et olis läheeny mun kaa mihinkään baariin! (naurua)

Kukaan tutkimuksen nuorista ei nostanut esiin, että olisi kokenut yksinäisyyttä tai olisi kokenut, että on sellaisia asioita, joista ei voi aikuiselle puhua tai, että tuki olisi kohdistunut vain virka-aikana tehtävään työhön. Nuorten osalta tuli hienosti näkyviin myös se, että nuorten elämässä on tilaa sekä

ammattilliselle tuelle että oman verkoston tuelle. Ne eivät sulje toisiaan pois vaan täydentävät toinen toisiaan.

Psykososiaalisen tuen merkitys nousi erityisen suureen rooliin lähes jokaisen nuoren tarinassa. Kokemus siitä, että jälkihuollo työntekijä on nuorta varten ja on turvallinen aikuinen, kannatteli jokaista nuorta. Esimerkiksi Senjan kohdalla psykososiaalinen tuki eli Sannan tuki sekä yhteistyö Sannan ja mielenterveyspolin välillä selkeästi tuki Senjan käsitystä itsestään ja vahvisti myös Senjan kykyä huolehtia itsestään. Senja itsekin toi esiin, että apu konkreettisissa asioissa oli tärkeää mutta erityisesti hyötyi siitä, että hänellä oli turvallinen aikuinen, jonka kanssa sai purkaa asioita. Työskentelyn myötä Senja oli oppinut näkemään myös oman itsensä arvokkuuden ja omien tarpeiden merkityksen, eikä enää sivuutanut niitä. Sanna kertoi, että Senja on aina huolehtinut paljon toisista ihmisistä ja hän on joutunut tekemään töitä, jotta Senja näki että hänen pitää huolehtia myös itsestään. Senja tunnisti tämän myös itse ja näki, että on vuosien varrella oppinut ajattelemaan myös itseään ja omia tarpeitaan.

Samanlaisia elementtejä nousi esiin myös Suvn tarinassa. Kokemus siitä, että pärjää ja onnistuu ja saa apua silloin kun sitä tarvitsee, kannattelee nuorta. Jokainen nuorista toi esiin, kuinka tärkeää oli välillä vain olla yhdessä aikuisen kanssa, aina ei tarvinnut olla erityistä tekemistä vaan yhtäläillä oleminen oli tärkeää. Yhteinen kahvihetki tai kuntosalireissu virastoasioimisen tai papereiden täyttämisen sijaan oli jäänyt nuorille mieleen ja nuoret kokivat sen merkityksellisenä.

Jokainen nuorista nosti yhdeksi tärkeimmäksi jälkihuollon aikana opituista asioista sen, että saa pyytää apua, eikä tarvitse pärjätä yksin. Tämän oivalluksen saavuttamiseen ei riitä pelkkä avun pyytäminen vaan nuorelle täytyy syntyä kokemus siitä, että avun pyytämisen jälkeen apua myös saa. Tämä oli oleellinen osa luottamuksen syntymistä nuoren ja työntekijän välillä ja antoi myös nuorelle luottamusta siihen, että hän pärjää itsenäisesti. Myös työntekijän pyyteetön halu tukea ja auttaa nuorta oli nuorten kokemana hyvin tärkeä. Nuoren kokemus, että työntekijä auttaa myös muista syistä kun ammattinsa puolesta ja tekee sen mitä lupaa, oli tärkeää. Nuorten tarinoissa tuli hyvin esiin se, että käytännön konkreettisen avun myötä voi nuoren ja auttaajan välille muodostua myös ihmissuhde, jonka päättymisen jälkeen jää tietyllä tavalla myös ikävä molemmiin puolin.

Työntekijät nostivat keskusteluun jälkihuollon kehittämisen kannalta tärkeän näkökulman, vertaistuen mahdollisuuden. Yhteisesti nuorten kanssa todettiin, että erityisesti jälkihuollon alkuvaiheessa voisi olla nuoren kannalta hyödyllistä saada tietoa ja tukea toiselta sellaiselta nuorelta, joka on käynyt samanlaisia asioita läpi. Tieto voisi olla nuorelle helpompi ottaa vastaan toiselta nuorelta kuin työntekijältä:

Sanna: No sitä mä haluan vielä kysyä nyt kun on mahollisuus kysyä, niin siihen vertaisnuorten käyttöön siin alussa, mut olisitko sä kaivannu jossain vaiheessa myös nuoria, jotka olis ollu sun kanssa siinä samassa tilanteessa?

Senja: No siis ajatuksena ihan hyvä, mä en tiedä miten mä olisin nielly sitä ajatusta silloin. Se olis ehkä parempi silloin ku alkaa se jälkihuollon yhteistyö niin ottaa esille, että hei meillä olis joku toinen joka olis suht samas tilanteessa. Että kiinnostaisko ottaa kontaktii. Siis se et siellä olis ollu joku muu joka kokee niit samoi ongelmii just nyt, ois ehkä ollu semmonen et hei mä en oo yksin tässä! Kun mullei sillai ikinä ollu kukaan nostanu esille niitä kaikkii ongelmii tai mitä kaikkee sun pitää hoitaa omassa kämpässä. Pitää muistaa käydä kaupassa ja ne kuiva-aineet kaapissa on ihan kätevä juttu että jos käy niin, että meet mäheltään raha-asiat tai että niin... Niin että joku olis ollu, joka olis osannu kertoa sen, että mitä kaikkee se sisältää.

5.2.2 Oma verkosto ja läheiset

Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 99) mukana olleet naiset kertoivat biologisten vanhempien kahdensuuntaisesta merkityksestä itsenäistymisvaiheessa. Toisille omat vanhemmat olivat tuki ja turva, kun taas osa koki vanhempiensa olevan itsenäistymisen esteenä ja saaneensa otteen omasta elämästään vasta sitten, kun pystyivät hyväksymään sen, etteivät he voi kantaa vastuuta vanhempiensa elämästä. Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 103-105) nousi esiin nuorten puutteellinen turvaverkko ja heikot suhteet omaan biologiseen verkostoon.

Jo Dixonin ym. (2006, 107-114, 118-120) tutkimuksen nuoret nostivat oman verkostonsa merkityksellisimmiksi ihmissuhteiksi sisarukset ja oman äidin. Tutkimuksessa nousi myös esiin, että viranomaiset huomaavat heikosti, keitä nämä nuoren tärkeät ihmiset ovat ja jälkihuoltosuunnitelmassa tulisi huomioida paremmin ja laajemmasti nuoren oma verkosto. Tutkimuksessa myös korostui sen tärkeys, että jo sijaishuoltoaikana tehdään riittävästi töitä sen eteen, että nuoren omat verkostot säilyvät hänen elämässään, jolloin jälkihuoltoon siirryttäessä nämä nuorelle tärkeät ihmiset ovat jo mukana hänen elämässään, eikä suhteita tarvitse lähteä uudelleen rakentamaan. Tämä helpottaa jälkihuollon aikaista työtä nuoren perhesuhteiden tukemiseksi. Nuorelle on tärkeää itsenäistymisvaiheessa kokea kuuluvansa johonkin ja ympärillä on riittävästi aikuisia kenen puoleen kääntyä. Perhesuhteet ja omat verkostot ovat kuitenkin nuoren elämässä pitkäaikaisia suhteita, toisin kuin viranomaisten tarjoama tuki on aina väliaikaista.

Esimerkiksi Ruotsissa, jossa sijaishuollon on tarkoitus olla lyhytaikaista, kuten Suomessakin, ei kuitenkaan ole erityistä määritelmää laissa, jolla velvoitettaisiin säilyttämään sijaishuollon aikana yhteys biologiseen perheeseen. Tämä tulikin esiin Höjerin ja Sjöblomin tutkimuksessa (2010, 120-122), jossa mukana olleet nuoret kertoivat, että sijaishuollon aikana he itse olivat aktiivisempia pitämään yhteyttä biologiseen perheeseensä. Muuta tukea yhteydenpitoon sijaishuollon aikana ei juurikaan ollut tullut. Suurin osa nuorista kokikin itsenäistyessään olevansa täysin vailla tukea vanhemmiltaan.

Kaikkien tämän tutkimuksen nuorten tarinoissa korostui jo aiemmin sijaishuoltoa koskevassa kappaleessa kuvattuna se, että biologinen verkosto oli pidetty tiiviinä osana nuoren sijaishuollon aikaista elämää. Yhteydenpitoa oli tuettu tiiviillä tapaamisilla vanhempien ja muun verkoston kanssa ja huolehtimalla siitä, että yhteys säilyy. Jos yhteydenpito biologisiin vanhempiin ei enää ollut mahdollista, niin oma verkosto koostui muista nuorelle läheisistä. Esimerkiksi Enni oli äidin kuoleman jälkeen viettänyt kotilomat joko tätien luona tai veljensä luona. Tämän tiiviin yhteydenpidon myötä nuorten oma verkosto oli olennainen osa myös jokaisen jälkihuoltoaikaa. Myös Reinikaisen tutkimukseen (2006, 117-120) osallistuneista naisista lähes jokainen koki tärkeimpinä asioina elämässään läheiset ihmissuhteet. Näitä olivat biologisen perheen lisäksi ystävät, puoliso ja omat lapset keillä lapsia jo oli. Omat lapset olivat saattaneet myös olla väylä luoda uudelleen yhteys omiin vanhempiin.

Tässä tutkimuksessa mukana olleista nuorista neljä oli menettänyt jommankumman vanhempansa joko sijaishuollon tai jälkihuollon aikana. Suhteessa näin pienessä haastateltavien joukossa tämä oli varsin suuri määrä. Esimerkiksi Erosen tutkimuksen (2013, 67) nuorista 17% oli menettänyt jommankumman vanhempansa. Kaikille tutkimuksen nuorille vanhemman menettäminen oli ollut suuri suru. Kahden nuoren kohdalla vanhemman kuolema oli tullut sellaiseen aikaan, jolloin elämä oli muutenkin ollut haasteellista ja toipuminen tästä oli vienyt aikaa. Nuorilla oli kuitenkin selkeästi ollut kykyä käsitellä omaa suruaan.

Merja: *Eikö se ollu joskus loppu vuotta kun sun isä kuoli?*

Jenna: *Joo*

Merja: *Mä muistan, että se oli silloin siinä vaiheessa, niin se kevät oli kyllä... Sulla oli monenlaista siinä sitten.*

Jenna: *Niin ja kun siinä oli kuitenkin tulossa sitten se valmistuminen. Niin sitten oli vähän silleen, että yrittää pitää itensä kasassa siinä, ettei tuu semmosta romahtamista.*

Kati: Aika rankka jakso kyllä sitten... Olitteko te minkä verran sitten isän kanssa tekemisissä?

Jenna: (Hiljaisuus) Ihan liian vähän... Et mua on jälkeenpäin hirveesti harmittanut se, että mä en ollu sitten enemmän mutta siitä mä oon iloinen, että se oli ihan muutama viikko ennen isän kuolemaa kun mä soitin sille ja me juteltiin joku puol tuntia puhelimesta ja siinä me saatin juteltua just kaiken näköisiä asioita ja sitte se, että mä olin hirveen onnellinen, että me saatiin sanottua siinä puhelun lopussa molemmat että rakastetaan toisiamme. Että on niinku semmonen, että tietää että on merkinnyt itse iskälle tosi paljon ja tietenki iskä merkitsi mulle tosi paljon.

Nuorten omaan verkostoon kuului biologisten vanhempien lisäksi sisaruksia, isä- ja äitipuolia, tätejä, setiä ja isovanhempia. Kaikki puhuivat omista läheisistään lämpimästi ja pitivät yhteyttä vaikka suhde omaan verkostoon oli jokaisella erilainen. Yhteydenpidon tiheys vaihteli noin kerran kuukaudessa tapahtuvasta päivittäiseen yhteydenpitoon. Kenenkään nuoren tarinassa ei noussut esiin minkäänlaista katkeruutta omia vanhempia kohtaan, vaikka sijoitukseen johtaneet asiat olisivat olleetkin hyvin kipeitä ja sijaishuollon aikainen yhteydenpito vaatinut myös nuorelta paljon. Jälkihuoltoaikana nuorten ympärille oli kertynyt myös uudenlaisia omia verkostoja; ystäviä ja heidän perheitään, avopuoliso perheineen ja opiskelujen kautta saatuja samanhenkisiä ystäviä.

Ystävät ja ystäväpiirin merkitys nousivatkin nuorten tarinoissa esiin niin sijaishuoltoajalta kuin jälkihuollon ajaltakin. Työntekijät korostivat ystäväpiirin merkitystä sen suhteen, millaisia valintoja nuoret olivat elämässään tehneet; esimerkiksi samanhenkisen ystäväpiirin kiinnostus koulunkäynnistä ja opiskelusta tuki kaikkia yhtä lailla käymään koulua ja opiskelemaan. Suvi oli ainoa, jolla ystäväpiiri oli osa huolenaiheita Suvin asuessa alaikäisenä yksin. Muiden osalta ystäväpiirin merkitys korostui ainoastaan positiivisena tekijänä. Enni toi eniten esiin sitä, että oli aina halunnut olla samanlainen kuin muut, eikä ollut halunnut esimerkiksi kertoa kenellekään olevansa huostaanotettu ja sijoitettu:

Mä en ole kellekään mun kaverille kertonut tästä mun tilanteesta, että mulla on sosiaalityöntekijä ja tämmösiä asioita. Mä pelkään, että jos kertoo muille, että mulla on sosiaalityöntekijä niin muut ajattelee, että mä oon tosi huono tai että mulla on asiat tosi huonosti. Ja että mä oon holtiton ja kaikkea tämmöstä, että muut ajattelee näin. Ei kukaan mun kavereista, tai ehkä kaikkein läheisimmät just ja just tietää. Mä oon vähä halunnu niinku soluttautua enkä olla erilainen.

Ennin kommentti kertoo minusta siitä millainen mielikuva lastensuojelusta edelleen on vallalla. Enni pelkäsi leimautuvansa jotenkin huonommaksi kuin muut jos hän kertoisi olevansa huostaanotettu ja asuvansa sijaisperheessä. Nuorelle tällainen piilottelu voi olla myös raskasta. Muut nuoret eivät nostaneet esiin, että olisivat tietoisesti piilottelleet asiaa. Senja kertoi, että

paikkakunnalla, jolla hän oli sijoitettuna perhekotiin, tiedettiin yleisesti, ketkä nuoret perhekodeissa asuivat ja se aiheutti muissa nuorissa pientä varauksellisuutta heitä kohtaan, mutta Senja ei asiaa halunnut piilotella. Senja koki, että onnistui omalla käytöksellään myös hälventämään toisten ennakkoluuloja:

Ja siis kun mulla oli aina perhekodin sisälläkin ollut se maine, että mä oon se luotettava, että mä oon se isosisko ja se sit kuitenkin levittäyty ulkopuolelle niitten pienempien kautta, että mä en pure jos tulet liian lähelle... Niin kyl se pikkuhiljaa muuttu se asenne. Ja kyllä mä edelleen aika avoimesti myönnän vieläkin. Ja jos jollain on ongelma sen kanssa niin se on niitten ongelma, ei mun.

Nuorten tarinoissa tuli myös selkästi esiin, että ystäväpiiri on voinut muuttua sitä mukaa kun ikää on tullut lisää ja mielenkiinnon kohteet ovat muuttuneet. Ilahduttavaa nuorten tarinoissa oli se, ettei kukaan kokenut olevansa yksinäinen, vaan jokainen oli löytänyt ympärilleen tärkeitä ystäviä ja kokivat, että heillä on oma paikka näiden ystävien joukossa. Myös työntekijät antoivat nuorille kiitosta siitä, kuinka hyviä ystäviä he ovat olleet ja miten nuo ystävyys-suhteet ja niiden merkitys ovat näkyneet myös työntekijöille. Antti kertoi saaneensa myös jälkihuollon tukihenkilöltä apua sosiaalisten suhteiden kartoittamiseen, sekä sen pohtimiseen, mitä ne hänelle merkitsivät. Tukihenkilö oli auttanut Anttia miettimään, keitä hänen ystäviinsä kuuluu, kuinka paljon hän viettää heidän kanssaan aikaa ja mitä hyviä ja mahdollisesti huonoja asioita nämä suhteet hänen elämäänsä tuovat ja haluaako hän niihin jotakin muutosta. Antti koki, että tällaisesta tietoisesta pohdinnasta oli ollut hänelle hyötyä.

5.2.3 Nuoren konkreettisen tuen tarve

Tutkimuksen nuoret kokivat itsenäistymiseen liittyvistä asioista haastavimpana erilaiset virastoissa asioinnit ja hakemusten täyttämisen, ja näihin jokainen oli jälkihuoltoaikana tarvinnut jossain määrin apua. Osa nuorista nosti esiin, että oli kokenut tärkeäksi saada konkreettista apua esimerkiksi silloin, jos rahat olivat loppu ja ruokakaappi tyhjä, tai tarvitsi kyydin ja tukea lääkärissä käynnille tai muulle tärkeälle asiointille. Myös tuki opiskeluihin koettiin tärkeäksi.

Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 93-95) nousi esiin tutkimusten nuorten rahankäytön haasteet. Ainoastaan 18% nuorista koki, että rahankäyttö on hallinnassa. Kyseisen tutkimuksen nuorista yhteensä 22% koki haasteita arkielämäntaidoissa ja 31% koki omaavansa hyvät arkielämän taidot. Kaiken kaikkiaan tytöillä arki oli paremmin hallussa kuin pojilla.

Oman tutkimukseni nuorten kertomuksissa rahan käyttö ei noussut erityisenä huolena esiin. Ainoa, joka nosti esiin rahan käyttöön liittyviä haasteita, oli Suvi. Nämä rahan käytön haasteet liittyivät pikavippeihin, joita Suvi oli ottanut silloin, kun päihteiden käyttö oli ollut akuuttia. Kyseiset pikavipit oli kuitenkin haastatteluhetkellä jo maksettu ja Suvi oli pystynyt hoitamaan raha-asiansa kuntoon.

Käytännön työssä jälkihuoltonuorten kanssa rahaongelmat näyttelevät kuitenkin varsin merkittävää roolia. Suurella osalla on ollut haasteita saada rahat riittämään ja erilaiset pikavipit tai osamaksulla hankittu elektroniikka, jota sitten myydään käteisen rahan tarpeessa, ovat nuorten arkipäivää. Valitettavan monen kohdalla tilanne on mennyt siihen pisteeseen saakka, että nuori on menettänyt luottotietonsa ja velkaa on kertynyt runsaastikin. Kun ainoa tulonlähde on toimeentulotuki, rahan riittäminen jokapäiväiseen elämään on monelle suuri haaste ja velkaa kertyy velan päälle.

Työntekijät nostivat haastaatteluissa keskiöön nuorten oman asenteen omien asioiden hoitoon. Työntekijät näkivät, että nuoren jälkihuollon merkityksellisyyden kannalta on ollut olennaista se, että nuori itse on halunnut pärjätä ja päästä elämässään eteenpäin. Jokainen nuorista oli ollut aktiivinen pyytämään apua aina jos oli kokenut apua tarvitsevansa, ja nuorten ja työntekijöiden yhteinen kokemus oli, että aina nuorelle oli apua myös järjestynyt.

Ennin tarina erityisesti kuvasi asteittaista itsenäistymistä. Siitä huolimatta myös Enni oli kokenut omilleen muuton isoksi asiaksi ja arjen yksin asuessa varsin erilaiseksi. Asioihin tarttuminen vaatikin enemmän ponnisteluja kuin sijaisperheessä. Antin kokemus oli samansuuntainen; alkuun itsenäinen asuminen ja asioiden hoitaminen vaati enemmän. Suvia lukuunottamatta kaikki nuoret olivat jo sijaishuoltopaikassa opetelleet jonkin verran arjen taitoja, toiset enemmän kuin toiset, kuten sijaishuoltoa käsittelevässä kappaleessa tuli esiin.

Senjan kokemukset jälkihuollon ohjaajien erilaisesta tavasta tehdä työtä olivat työn kehittämisen kannalta merkityksellisiä. Senjan kokemus siitä, että jälkihuollon ohjaajan ollessa liian avulias ja tehdessä asioita hänen puolestaan, hän itse ei oppinut hoitamaan asioita, oli tärkeä. Toisaalta Senja toi esiin, että kokemus siitä, ettei ohjaaja oikeasti osannut auttaa, oli nuorta hämmentävä ja murensi luottamuksen työntekijää kohtaan.

Dixonin ym. (2006, 131-146) tutkimuksen mukaan jälkihuoltonuorilla on suurempi riski ajautua päihteiden väärinkäyttäjiksi kuin muulla ikäryhmällä. Kyseisen tutkimuksen nuorista 35% oli kokenut päihteidenkäytön ongelmaksi jossain elämänvaiheessa. Päihteidenkäyttö voi aiheuttaa myös muita ongelmia kuten ajatumista rikoksiin, asunnottomuutta, psyykkisiä ongelmia ja terveysongelmia, jonka vuoksi päihteiden väärinkäyttöön tulisi jälkihuollossa kiinnittää erityistä

huomiota. Dixonin tutkimuksen mukaan myös psyykkiset ongelmat ja erilaiset tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöt ovat jälkihuolto nuorten kohdalla korostuneet. Myös näihin tulisi kiinnittää jälkihuoltoaikana huomiota ja pyrkiä saamaan nuoria oikeanlaisen avun pariin, vaikka se ei tutkimuksen mukaan aina helppoa olekaan.

Päihdeongelmat nousivat merkittäväksi myös Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 98, 117-119, 124-125). Päivittäistä tai säännöllistä päihteidenkäyttöä oli tutkimuksen nuorista 25% ja kun siihen lisättiin viihdekäyttö, tyttöjen osuus oli 33% ja poikien peräti 50%. Tutkimuksessa tuli myös ilmi, että nuorten päihteidenkäytön todellisuudesta saattoi olla eri toimijoilla täysin erilainen käsitys, mikä alleviivasi moniammatillisen verkostotyön tärkeyttä. Tutkimus nosti tärkeänä näkökulmana myös esiin sen, että päihde- ja mielenterveyspalveluita ei saisi erottaa liiaksi toisistaan, koska päihde- ja mielenterveysongelmat kuitenkin kulkevat usein käsi kädessä. Erikssonin ja Karppisen tutkimuksen yhtenä ehdotuksena sen varmistamiseksi, että jokaisella jälkihuolto nuorella olisi mahdollisuus tarvittaessa saada mahdollisimman matalalla kynnyksellä apua myös psyykkiseen pahoinvointiin, voisi olla moniammatillinen jälkihuollon työryhmä, jolloin psykiatrissa osaamista löytyisi ilman, että nuori täytyy lähettää johonkin muualle.

Päihteidenkäyttö tuli esiin tämän tutkimuksen nuorista vain yhden kohdalla. Päihteidenkäyttöä edelsi Suvin varsin varhainen omilleen muutto ja Suvi itse kuvasi, että vapaus ja kaverit veivät mennessään. Suvi oli tuolloin vielä alaikäinen, minkä vuoksi Suvi yritti pitkään salata oman tilanteensa, koska pelkäsi mitä hänelle tapahtuu, jos avoimesti kertoo päihteidenkäytöstään. Noin puolen vuoden käytön jälkeen Suvi oli niin huonossa kunnossa, että pyysi itselleen apua. Tämä salailu aiheutti myös sen, ettei Anu työntekijänä päässyt Suvin lähelle ja saanut käsitystä todellisesta tilanteesta.

Suvin päihteidenkäyttö oli aiheuttanut huolta myös liittyen Suvin koulunkäyntiin; poissaoloja oli kertynyt sitä mukaa, mitä enemmän Suvi käytti päihteitä. Samaan ajanjaksoon osuivat myös taloudelliset huolet eli Suvi otti pikavippejä, joita sitten kertyi runsaasti maksettavaksi. Myös psyykinen vointi romahti päihteidenkäytön myötä. Suvi kertoi, että oli ennen sairaalahoitoon joutumista käynyt viikottain nuorisopsykiatrian poliklinikalla mutta sielläkin kertonut kaunisteltua totuutta omasta tilanteestaan. Lopulta juuri poliklinikan omatyöntekijältä Suvi kuitenkin rohkaistui pyytämään apua. Suville järjestyi nopeasti kriisiaika lääkärille, jonne oli kutsuttuna kaikki Suvin elämän tärkeät aikuiset, myös Anu. Suvin tie päihteettömyyteen vaati vielä tämän jälkeen pari repsahdusta, mutta oma tahto päästä päihteistä kokonaan eroon kannatteli Suvia ja tässä prosessissa Anun tuki oli merkityksellistä. Anu kuvasi, että kun hän sai selville, mistä Suvin tilanteessa oikeasti oli kysymys, pystyi hän myös auttamaan. Suvin tukena oli Anun lisäksi koko ajan myös

nuorisopsykiatrinen tuki. Suvin tarinassa korostui myös selkeästi nuoren kaveripiirin vaikutus: kaverit vetivät Suvia käyttämään päihteitä mutta tukivat myös päihteistä irtaantumisessa. Lopulta sama kaveripiiri, joka käytti päihteitä yhdessä, myös yksi kerrallaan lopettivat päihteiden käytön.

Dixonin ym. (2006, 163-164) tutkimuksessa korostettiin jälkihuoltonuorten psyykkisten ongelmien hoitamisen tärkeyttä. Riittävä psyykkinen tuki nuorelle osana jälkihuollon työtä tukee nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tuki on tarpeen räätälöidä yhdessä muiden nuoren kannalta olennaisten toimijoiden kanssa, eikä pelkästään sosiaalityön toimesta. Tärkeä näkökulma kyseisessä tutkimuksessa (mt. 2006, 161) oli, että nuoret itse kokivat nykyhetken vaikuttavan enemmän omaan psyykkiseen hyvinvointiinsa kuin menneisyyden tapahtumat.

Pyysin Suvia miettimään, olisiko joku tai jokin voinut estää hänen päihteiden käyttönsä mutta Suvi ei osannut sanoa mitään. Suvi kuvasi, että hänellä oli hyvin vahva tunne siitä, että pystyy itse lopettamaan kannabiksen käytön, kunhan vain haluaa. Suvi ei myöskään uskonut, että tulee jäämään kannabiksen käytöstä kiinni, jonka vuoksi ei halunnut kenenkään puuttuvan asiaan. Jälkeenpäin Suvi oli kuitenkin miettinyt, että oli hyvä, että hän lopulta uskalsi itse kertoa asiasta ja pyytää apua.

Kati: Mmmm... Olisitko sie toivonu, että siihen olis joku puuttunut? Silloinkin kun sie olit alaikäinen? Tai silloin varmaan pelkäsit sitä, että siihen joku puuttuu mutta olisitko sie toivonu sitä samalla?

Suvi: No niin... En oikeestaan. Kun mulla oli niin vahvasti itellä sellainen, että kohta mä ryhdistäydyn ja tälleen että mä en tästä jää kiinni. Mutta sitte jotenkin ei enää ollutkaan voimia siihen ryhdistäytymiseen. Niin se oli niinku jälkeenpäin ajateltuna hyvä, että sitte tai no enhän mä jääny kiinni vaan itehän mä sitte kerroin. Mutta oisin mä varmaan pikkuhiljaa jäänykin kiinni jossain vaiheessa koska mä aloin pikkuhiljaa käyttäytyy silleen oudosti. Mutta en vieläkään ajattelle silleen, että voi kun oisin jääny aikaisemmin kiinni. Tai siis silleen et... En mä tiää... Periaatteessa olis ehkä moni asia menny paremmin jos mä oisin niin sanotusti jääny kiinni siitä mutta mä veikkaan, että sit se ois ollu tavallaan pahempi. Koska mä en sitte ois ollu ite rehellinen siitä tai no enhän mä nyt ollutkaan rehellinen.

Suvin pohdinnoista nousi hyvin esiin, kuinka tärkeää nuoren oma motivaatiota on päihteistä eroon pääsemiseksi. Ilman omaa motivaatiota, ulkoapäin tuleva pakko tai vaatimus ei välttämättä riitä.

Jälkihuollon konkreettisena tukena nuoret nostivat esiin taloudellisen tuen tärkeyden esimerkiksi oman kodin hankintoihin, harrastuksiin, vaatehankintoihin ja opiskeluun. Nuorten tarinoista nousi esiin, että aina tuki ei etene suunnitellusti ja yhdessä asetettujen tavoitteiden mukaan. Matkan

varrella voi tapahtua monenlaisia asioita, jotka muuttavat näitä suunnitelmia. Työskentelyn merkityksellisyys nuorelle rakentuu kuitenkin muista tekijöistä kuin saavutetuista tavoitteista, ja se on tärkeää työntekijän pitää koko ajan kirkkaana mielessä. Aina ei tarvitse saavuttaa asioita, jotta tuki olisi merkityksellistä. Tavoitteisiin voidaan päästä mutkan kautta tai voi tulla kokonaan uusia tavoitteita, jotka ovat alkuperäisiä tärkeämpiä nuorelle juuri siinä hetkessä. Nuorelle tunne siitä, että saa apua silloin kun tarvitsee, on merkityksellistä:

Kati: Okei, niin just. No mitäs kaikkea tähän teidän yhteiseen aikaan on kuulunut? Neljä vuotta on kuitenkin aika pitkä aika niin minkälaisia juttuja? Ja kuin tiiviisti te ootte tavannu?

Suvi: No en mä tiä, vähän vaihtelevasti. Et ei meillä oo varmaan ikinä ollu mitään sellaista säännöllistä. Et nähään silloin niinku tarvittaessa ehkä enemmänkin.

Kati: Joo

Suvi: Eiks meillä oo melkein aina ollu silleen?

Anu: Joo. Aika usein on käyny silleen, että jos me on yritetty jotakin silleen niinku sopii hyvissä ajoin niin ne on sit pitänyt siirrellä. Että sä oot akuutisti soittanut ja sit on nähty. Et jos me on jotain suunnitelmallista yritetty niin ne usein peruuntuu! (naurua) Suvilla on aika tapahtumarikasta ollut tämä elämä... Niin sit mä oon tullu niinku aina hätäapuun!

Aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Dixon ym. 2006) myös rikollisuus korostuu jälkihuolto nuorten parissa mutta tässä tutkimuksessa se ei noussut millään tavalla keskusteluun. Dixonin ym. (2006, 150-153) tutkimuksen mukaan rikollisuus korreloi päihdeidenkäytön, sijaishuollon aikaisen karkailun, rikkonaisen opintopolun, psyykkisten ongelmien ja heikon elämäntilanteen kanssa. Ylipäätään jälkihuolto nuorilla voi olla puutteelliset keinot kohdata vaikeuksia elämässä, mikä helposti johtaa siihen, että vaikeudet yhdellä elämän osa-alueella vaikuttavat muihinkin ja heikentävät nuoren kokonaisvaltaista hyvinvointia. Tämän vuoksi tärkeää rikosten ehkäisyssä on järjestää nuorelle riittävää apua mahdollisiin päihdeongelmiin tai muihin ammattilaisen apua vaativiin ongelmiin, tukea hyvää opintopolkua, mielekästä vapaa-ajanviettoa ja harrastustoimintaa sekä lisätä positiivisten kokemusten kautta nuoren resilienssiä ja positiivista minäkuvaa.

Tämän tutkimuksen nuorilla eivät korostuneet edellä mainitut riskitekijät, joka omalta osaltaan mielestäni kuvastaa sitä, miksi myöskään rikollisuus ei noussut kenenkään ongelmaksi. Käytännön työssä jälkihuolto nuorten parissa rikollisuus korostuu nimenomaan niiden nuorten keskuudessa, keillä on myös päihdeongelmia, erityisesti huumeongelmia. Huumeidenkäyttöä rahoitetaan

tekemällä rikoksia ja osa lähtee mukaan huumeiden välittämiseen ja myymiseen, jossa rikollinen toiminta on koko ajan läsnä.

5.3 Nuoren elämää kannattelevat elämäntilannetekijät

Vaikka on todettu (Dixon ym. 2006, 60, 68), että nuoren jälkihuollon kannalta on varsin merkityksellistä millainen polku hänellä on ennen itsenäistymistä ollut, myös itsenäistymisen aikaisilla tapahtumilla on yhtä lailla merkitystä. Nuoren elämän eri osa-alueet usein korreloivat keskenään niin, että jos asuminen sujuu hyvin, niin todennäköistä on, että nuorella sujuu paremmin myös opinnoissa tai töissä ja hänen psyykinen hyvinvointinsa on parempaa. Jos taas jollekin elämän osa-alueella tulee kriisi, se uhkaa myös muuta hyvinvointia. Nuoren itsenäistymisen onnistumiseen on oma vaikutuksensa myös ulkoisilla tekijöillä, esimerkiksi asunto- ja työmarkkinoilla; kuinka helppoa nuoren on saada mielekäs oma asunto ja mielekästä tekemistä. Samoin nuorelle tarjotulla jälkihuollon aikaisella tuella on suuri merkitys.

Erikssonin ja Karppisen tutkimus (2016, 106-111, 114-115) osoitti, että jälkihuoltoonuolet ovat aktiivisia osallistumaan omien asioidensa hoitoon ja heillä on positiivisia suunnitelmia tulevaisuuden varalle. Tutkimuksen nuorista yli 90% osallistui ainakin osittain omien asioidensa hoitamiseen ja valtaosa suhtautui viranomaisiin neutraalisti. Jälkihuoltoonuolet haaveilivat tutkimuksen mukaan ihan samoista asioista mistä muutkin ikäisensä nuoret: opiskelusta ja ammatista, työpaikasta, omasta asunnosta ja oman elämänsä paremmasta suunnasta. Noin 4% nuorista ei ollut tulevaisuudensuunnitelmia ja suurimpia syitä tähän oli, että tulevaisuuden suunnittelu tuntui liian kaukaiselta. Ajatukset ja keskittyminen oli selviämässä päivä kerrallaan. Tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten osallisuutta eri elämän osa-alueilla ja huomion arvoisena nousi esiin, että tutkimuksen nuorten suuresta päihteitä säännöllisesti käyttävästä joukosta huolimatta, noin 50% osalta ei asiakirjoissa ollut mainintaa näiden sosiaalisten ongelmien tavoitteiden määrittelystä.

Tämän tutkimuksen nuorista kaikki olivat aktiivisia toimijoita omissa asioissaan. Jokainen oli osallistunut oman asunnon etsintään, opiskelupaikan löytämiseen ja opintojen hoitamiseen, työharjoitteluun tai työhön. Jokaisella oli selkeitä tulevaisuuden suunnitelmia ja muutoinkin kaikkien kohdalla tulevaisuus vaikutti valoisalta niin nuoren omasta kuin haastattelussa mukana olleen työntekijänkin mielestä. Kenenkään kohdalla ei jäänyt huolta tulevaisuudesta.

Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 116-117) selvitettiin myös, millaisia palveluita jälkihuollossa olleet nuoret olivat käyttäneet. Lähes kaikki (92%) olivat hyödyntäneet jälkihuollon palveluita eli sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta. Myös terveys- ja työllistymispalveluita oli käytetty. Huomiota tutkimuksessa kiinnitettiin siihen, että mielenterveyspalveluita oli käyttänyt ainoastaan 23%, vaikka tutkimuksessa mukana olleilla nuorilla oli huomattavasti useammalla (38%) psyykkisiä sairauksia. Samoin päihdepalvelujen käyttö oli vähäistä. Sieltä tukea oli hakenut ainoastaan 13%, vaikka päihdeiden ongelmakäyttö oli huomattavasti yleisempää.

Tämän tutkimuksen nuoret olivat kaikki ottaneet vastaan jälkihuollon aikaisen tuen, vaikkakin se oli jokisen kohdalla painottunut eri tavalla. Enni oli saanut tukea sijaisperheeltä ja sosiaalityöntekijältä, Antti perhekodista ja myöhemmin tukihenkilöltä, Jenna perhekodista ja perhekodin kautta myös tutulta tukihenkilöltä, Senja ja Suvi jälkihuollon ohjaajilta. Jälkihuollon aikana myös muuta tukea olivat hyödyntäneet ainakin jollakin tasolla kaikki nuoret. Hyödynnettävät palvelut olivat matalan kynnyksen nuorten palvelut, opiskelijahuollon palvelut, päihde- ja mielenterveyspalvelut sekä työvoimatoimen palvelut.

Nuorten tarinoissa korostuivat sekä sijaishuollon että jälkihuollon aikaisina positiivisina asioina harrastukset ja mielekäs vapaa-aika. Jokainen nosti harrastukset jollakin tavalla esiin. Sijaishuollon aikana harastus oli voinut olla yhdessä tekemistä sijaisvanhemman kanssa ja jälkihuoltoaikana enemmän taas korostui joko omassa rauhassa harrastaminen tai yhdessä ystävien kanssa harrastaminen. Mielekkäällä vapaa-ajan vietolla oli selkeästi nuorille merkitystä.

5.3.1 Opiskelu

Kansainvälisissä ja myös kotimaisissa tutkimuksissa on nostettu toistuvasti esiin jälkihuolto nuorten heikko koulutustaso verrattuna muihin saman ikäisiin. Heinin ja Johnsonin (2010, 273-276) tutkimuksessa tämä tuli selkeästi näkyviin niin alaikäisten vielä sijoitettuna olevien nuorten kuin täysi-ikäistyvien jälkihuoltoon siirtyvien tai siirtyneiden nuorten kohdalla. Huostassa olleista 16-vuotiaista yli puolet eivät osallistuneet toisen asteen opintoihin, kun muiden ikäluokan nuorten kohdalla osuus oli 15%. Vastaavasti 17-18-vuotiaista noin kolmannes huostassa olleista ei opiskellut, kun ikätoveireista tämä osuus oli vain 8%. Erikssonin ja Karppisen (2016, 81, 86-88, 101) graduaineistossa oli mukana 600 Helsingin jälkihuollon asiakkuudessa olevaa nuorta, joista ammatillinen koulutus oli suoritettuna jälkihuollon päättyessä 14%. Opiskelijoita tuossa vaiheessa oli vielä 28% mutta työttömiä lähes yhtä paljon 27%. Yli 40% tutkimuksen nuorista koki, että heillä on jonkin asteisia ongelmia opiskeluihin liittyen. Dixonin ym. tutkimuksen mukaan (2006, 76-78,

82) tutkimukseen osallistuneista nuorista hyvä koulutuspolku oli 38% ja huono 62%. Erityisen huono tilanne oli pojilla, jotka oli sijoitettu myöhemmin teini-iässä laitokseen ja jotka olivat joutuneet vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa. Tutkimuksessa koulun roolia korostettiin nuoren elämässä niin sijais- kuin jälkihuollonkin aikana. Sijaishuoltopaikan tuen merkitys koulunkäyntiin nostettiin myös Höjerin ja Sjöblomin tutkimuksessa (2010, 124) ensiarvoisen tärkeäksi.

Viimeisimpänä sijaishuollossa olleiden nuorten toisen asteen opinnoista on tehty pohjoismaista tutkimusta tutkimalla Suomen, Ruotsin ja Tanskan vuonna 1987 syntyneiden ikäryhmää. Kääriälän ym (2018) tutkimuksen aineisto oli poikkeuksellisen laaja, koska se kattoi yhteensä yli 200 000 nuorta. Tutkimuksessa verrattiin niiden nuorten opiskelupolkua, jotka olivat olleet joskus elämässään sijoitettuna ennen 18 ikävuotta niihin nuoriin, jotka eivät olleet koskaan olleet sijoitettuna. Kyseisessä tutkimuksessa nousi selkeästi esiin, että sijoitettuna olleiden nuorten toisen asteen opinnot jäivät kesken 24-39% todennäköisemmin kuin ikäryhmällä keskimäärin. Erityisesti teini-iässä ensimmäistä kertaa sijoitetuilla nuorilla riski oli korkeampi kuin muilla, kun taas alle 12-vuotiaana lyhytaikaisesti sijoitetut nuoret olivat kouluttautuneet todennäköisimmin. Suomalaiset nuoret suorittivat toisen asteen opinnot loppuun todennäköisemmin kuin ruotsalaiset tai tanskalaiset nuoret. Kuitenkin Suomessakin tutkimusikäryhmästä vailla toisen asteen opintoja oli koko ikäryhmästä 14% ja sijoitettuna olleista 57%. (Kääriälä ym. 2018, 189)

Dixonin ym. (2006, 76-78, 82) tutkimuksessa nostettiin esiin, että sijaishuollon aikana sosiaalityössä annetaan suhteellisen pieni painoarvo koulunkäynnille, kun mietitään esimerkiksi sijaishuoltopaikan muutosta. Muutot ja muutokset helposti katkovat nuoren opiskelupolkua ja aiheuttavat myös muita haasteita. Koulun merkitys nuorelle on kuitenkin suurempi kuin pelkästään opiskelu; siellä opitaan sosiaalisia taitoja, luodaan ja ylläpidetään ihmissuhteita, saadaan arkeen struktuuria ja pysyvyyttä, sekä onnistumisen kokemusten kautta myös luodaan parempaa itsetuntoa. Näiden syiden vuoksi Dixonin ym. tutkimuksessa nähdään tärkeänä ottaa myös koulun ja opiskeluun annettavan riittävän tuen merkitys huomioon jo sijaishuollon aikana.

Myös koulunkäynnin näkökulmasta tämän tutkimuksen nuoret muodostivat positiivisessa mielessä poikkeavan jälkihuoltonuorten jouko. Jokainen oli peruskoulun jälkeen lähtenyt opiskelemaan ja yhtä lukuunottamatta kaikki olivat suorittaneet toisen asteen opinnot loppuun ja osa opiskeli joko uutta tutkintoa tai olivat jatkaneet opintoja korkeakoulussa. Enni oli suorittanut lukio-opinnot, joiden jälkeen oli pyrkinyt opiskelemaan yliopistoon mutta ei vielä ollut saanut opiskelupaikkaa. Enni kuitenkin suoritti opintoja avoimessa yliopistossa silmälläpitäen sitä alaa, jolle aikoi uudestaan hakea opiskelemaan ollen samalla töissä. Antti oli suorittanut peruskoulun jälkeen ammattiopinnot ja jatkanut opiskelemaan samaa alaa ammattikorkeakouluun. Jenna oli suorittanut myös

peruskoulun jälkeen ammattiopinnot ja lähtenyt lyhyen työssäoloajan jälkeen opiskelemaan toista alaa, koska ensimmäinen ala ei tuntunut oikealta valinnalta. Suvi oli saanut vakituisen työpaikan opiskelujen aikaisesta työssäoppimispaikasta, johon oli siirtynyt opiskelujen jälkeen töihin. Senja oli peruskoulun jälkeen suorittanut 10. luokan, mutta toisen asteen opinnot jäivät kesken masennuksen vuoksi. Kuntouttavan työtoiminnan myötä kuitenkin löytyi uusi opiskelupolku, jonka Senja oli jälkihuollon päättymisen jälkeen aloittanut.

Heinon ja Johnsonin tutkimuksessa (2010, 274) tuli näkyviin, että huostaanotetuilla nuorilla lukio, ammattikorkeakoulu ja yliopisto-opinnot ovat hyvin harvinaisia muihin ikätovereihin verrattuna. Sama nousi esiin myös kansainvälisessä tutkimuksessa. Esimerkiksi Dixonin ym. (2006, 86-87) tutkimuksen mukaan jälkihuoltonuorista vain 1% jatkaa opintojaan ylemmässä korkeakoulussa, kun muuten ylempää korkeakoulututkintoa suorittavien ikätovereiden määrä on 38%. Erikssonin ja Karpaisen tutkimuksen (2016, 86) nuorista lukion oli suorittanut jälkihuollon päättymiseen mennessä 9% ja heistä 7% oli saanut ylioppilastutkinnon. Ammattikorkeakoulussa tai yliopistossa opiskeli 3% nuorista. Eli tässäkin suhteessa tämän tutkimuksen nuoret edustivat jälkihuoltonuorten marginaalijoukkoa positiivisessa mielessä; kaksi viidestä joko opiskeli tai pyrki suorittamaan korkeakouluopintoja.

Heinon ja Johnsonin tutkimuksessa (2010, 281-285) nousi esiin, että nimenomaan perhehoidossa sijoitettuna olleet lapset pääsevät koulutustasoltaan lähimmäksi koko 23-24-vuotiaiden ikäryhmää ja heidän koulutusuransa on sijoitettuna olleista nuorista pisin, vaikka heitäkin jää kaksi kertaa enemmän perusasteen koulutustasolle koko ikäryhmään verrattuna. Heikoin tilanne opiskelujen osalta on teini-iässä laitokseen sijoitettujen osalta; pojista 23-24-vuotiaina ilman peruskoulun jälkeistä tutkintoa on 80% ja tytöistä 75%. Opiskelun kannalta näyttäisi siis olevan merkittävää missä iässä ja mihin on ollut sijoitettuna.

Samoja seikkoja nousi esiin myös Dixonin ym. (2006, 90-92) tutkimuksessa. Positiivista koulupolkuja ja urakehitystä korreloi perhehoito, sijaishuollon aikainen pysyvyys, hallittu ja suunnitelmallinen itsenäistyminen riittävän myöhäisessä vaiheessa ja hyvät itsenäistymisvalmiudet. Jälkihuollon aikana tätä hyvää kehitystä tuki tutkimuksen mukaan hyvät asumisen taidot, vähäiset muutot, nuoren positiivinen kokemus omasta hyvinvoinnista sekä päihteettömyys ja se, ettei nuori syyllistynyt rikolliseen toimintaan. Lisäksi jälkihuollon aikaisella tuella, niin ammatillisella kuin muualta saadulla, oli merkitystä. Opiskelu- ja urapolkuja puolestaan heikensivät nuoren mahdolliset psyykkiset ongelmat, päihteidenkäyttö ja muut käytöshäiriöt.

Ennin hyvä tilanne sopi hyvin Heinon ja Johnsonin tutkimuksen (2010, 282-283) tuloksiin siitä, että vertailtaessa sijoitettuina olleita 23-24-vuotiaita, parhaiten yhteiskuntaan kiinnittyvät sellaiset nuoret naiset, joiden huostaanotto on tehty alle 12-vuotiaana ja ketkä on sijoitettu perhehoitoon. Kiinnittymisellä tarkoitettiin sitä, että nuoret opiskelevat tai ovat työelämässä. Enni sijoitettiin perhehoitoon 10-vuotiaana. Heikoimmin yhteiskuntaan kiinnittyvät myös tämän tutkimuksen mukaan teini-iässä laitoshoidon sijoitetut pojat. Myös Kääriälän ym tutkimuksessa (2018, 190) oli muutoin saman suuntaisia tuloksia, mutta teini-iässä sijoitettujen osalta tyttöjen toisen asteen koulutus keskeytyi tai se puuttui useammin kuin poikien.

Tämän tutkimuksen nuorten opiskelupoluissa korostui selkeästi sen merkitys, että opiskeltava ala tuntui omalta. Motivoituminen opintoihin, jotka eivät tuntuneet itselle sopivilta oli vaikeaa. Hyvä palaute opintojen suorittamisesta niin jälkihuollon työntekijältä kuin muiltakin tärkeiltä ihmisiltä oli nuorille myös tärkeää. Myös haastavien opintojen suorittaminen oli mahdollista, kun motivaatio oli kohdallaan ja muussa elämässä hyvä tilanne. Esimerkiksi Antti kuvaili, että opiskelu ammattikorkeakoulussa oli projektiluontoista ja vei aika ajoin kaiken hänen aikansa, mutta hän pyrki huolehtimaan omasta jaksamisestaan liikkumalla ja syömällä hyvin. Opintojen kautta myös samanhenkisen ystäväpiirin löytyminen motivoi tutkimuksen nuoria opinnoissa, ja moni vietti myös vapaa-aikaa näiden opiskelukavereiden kanssa.

Dixon ym. (2006, 82-83) nostivatkin tutkimuksessaan esiin, että koulu ja opiskelu eivät ole tärkeitä vain akateemisten taitojen vuoksi vaan koulussa opitaan myös muita taitoja esimerkiksi taito- ja taideaineiden kautta. Koulun tärkeä rooli on kehittää myös sosiaalisia taitoja ja elämäntaitoja, antaa onnistumisen kokemuksia ja tunnetta, että kuuluu johonkin yhteisöön, kuten myös tämän tutkimuksen nuoret kuvasivat. Koulun ja opiskelun kautta nuorten osallisuus sekä omaan elämäänsä että yhteiskuntaan lisääntyvät ja tätä kautta myös resilienssi lisääntyy. Opiskelupolulla on nuoren elämässä kauaskantoisia vaikutuksia, joten siihen huomion kiinnittäminen niin sijais- kuin jälkihuollon aikana on tärkeää.

Suvia lukuunottamatta jokaisen nuoren tarinassa tuli ilmi, että koulunkäyntiin ja opiskeluun on panostettu jo sijaishuollossa. Sijaishuoltopaikassa oli tuettu koulunkäynnissä ja pyritty varmistamaan, että jokainen löytää oman polkunsä. Sijaishuoltopaikkojen pysyvyys tuki omalta osaltaan koulunkäyntiä.

Heinon ja Johnsonin tutkimuksessa (2010, 274-276) nousi esiin, että 20-24-vuotiaiden osalta sijoitettuna olleilla nuorilla on yli kolme kertaa yleisempää ikätovereihin verrattuna, että ainoana opintoina ovat perusasteen opinnot. Ilman tutkintoa olevien osuus korostuu erityisesti pojilla. Tätä

taustaa vasten onkin loogista, että samassa tutkimuksessa nousi esiin, että nuorten työttömyys oli huostaanotettuna olleiden nuorten kohdalla yleisempää kuin muiden saman ikäisten. Tutkimuksen mukaan 20-vuotiaiden ikäluoksta 85% on joko opiskelijoita, töissä tai suorittamassa varusmiespalvelusta, kun taas sijoitettujen keskuudessa noin 60%. Myös Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 104-106) nousi esiin, että tutkimuksessa mukana olleiden naisten koulutustaso oli matalampi kuin muun naisväestön. Tutkimuksessa mukana olleet naiset kertoivat, että heidän kiinnostuksensa opiskella nuorena oli ollut heikkoa ja se oli myöhemmällä iällä harmittanut. Naiset olivat kuitenkin kokeneet itsetunnon kannalta tärkeäksi opiskelun ja tutkinnon saamisen. Dixonin ym. (2006, 85) tutkimuksen nuorista työttömänä, ilman opiskelu tai työharjoittelupaikkaa oli yli 50% kun ikäluokan nuorista tähän joukkoon kuului vain noin 10%.

Huostaanotetuista nuorista moni suorittaa peruskoulua pidempään kuin ikätoverinsa ja opiskelupolku muotoutuu erilaisten välivaiheiden kuten kymppiluokan, valmentavan opetuksen tai työpajojen kautta (Heino ym. 2010, 274). Tämän tutkimuksen nuorista yksi oli käynyt 10. luokan ennen toisen asteen opintojen aloittamista. Samoin yhden kohdalla opintoja korvaavana oli hetken aikaa kuntouttava työtoiminta. Kuntouttava työtoiminta perustuu lakiin (Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189) ja usein mielletään vain pitkäaikaisesti työttömänä olleiden toiminnaksi. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan kuuitenkin järjestää esimerkiksi myös nuorille, jotka vasta pohtivat mikä ala voisi olla heille se oikea, ja ketkä ovat vailla opiskelupaikkaa. Kuten tässäkin tilanteessa; Senja joutui lopettamaan opintonsa, koska koulusta ei olisi voinut tulla enää yhtään poissaoloja ja Senjan vointi oli kuitenkin sellainen, ettei opintojen jatkaminen näyttänyt realistiselta. Sannan avustuksella Senja pääsi kuntouttavaan työtoimintaan sellaiseen työpaikkaan, jossa hän pääsi tekemään mielekkäitä työtehtäviä, sai ottaa sopivasta vastuuta ja hänen itsetuntonsa ja toimintakykynsä kasvoivat. Puolen vuoden kuntouttavan työtoiminnan jälkeen Senja oli valmis jatkamaan opintoja toisella alalla, joka paremmin vastasi hänen osaamistaan ja mielenkiintoaan.

Sanna: Kun se kaikki opiskelu olis vaatinut koko ajan sitä, että sä olisit jaksanut täysillä sitä. Ja jotenkin se rupes näyttäytyyn, että ei tää ole tässä kohassa realistista, että sit tulee taas pettymys ettei jaksakaan. Ja sit me ruvettiin hakemaan sellaista reittiä, mikä kuitenkin mahdollistais sen mitä sä haluat tehdä.

Senja: Ja sit nousi esiin tää kuntouttava työtoiminta. Mikä aluksi mulle kuulosti, että mietin sitä vähän pitkään, että onks se nyt hyvä idea mut sit se ajatus siitä, että saa tehdä mistä tykkää niin sai mut innostumaan. Kun se on se mitä on aina rakastanut tehdä niin mä sit innostuin siitä.

Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 84) mukana olleet naiset kokivat, että olisivat tarvinneet enemmän kannustusta ja tukea opiskeluun, koska omat vähäiset voimavarat olivat yksi este opintojen suorittamiselle. Naiset toivat esiin, että ilman ulkopuolista tukea oli helppo luovuttaa. Esimerkiksi Senjan opiskelupolussa oleellista olikin Senjan oma vahva näkemys siitä, mitä työtä hän tulevaisuudessa haluaa tehdä ja Sannan vahva tuki tämän oikeanlaisen opintopolun löytymiselle. Senjan kannalta oli tärkeää, että Sanna tunsi Senjan ja näki mihin tämän voimavarat riittävät ja mihin eivät olisi riittäneet, jonka vuoksi hän pystyi vahvasti Senjaa tukemaan.

5.3.2 Oma koti

Jo Dixonin ym. tutkimuksen (2006, 53) perusteella jopa 35% jälkihuollossa olevista nuorista on jossain vaiheessa ollut kodittomana. Erityisiä riskitejkeitä kodittomuuteen on todettu olevan sijaishuollon aikainen karkailu sijaishuoltoapaikasta, päihteiden väärinkäyttö sekä rikollisuus. Lähes sama luku oli Collinsin ym. (2011, 162) jälkihuoltoon orten kodittomana olleiden määrässä. Tutkimuksen nuorista 37% oli ollut kodittomana jossain vaiheessa. Kyseisen tutkimuksen nuoret olivat myös nostaneet esiin suurimpina pelkoinaan kodittomuuden ja työttömyyden, joiden ehkäisyyn olivat toivoneet jälkihuollossa panostettavan. Myös muissa tutkimuksissa asuminen ja sen vaikeudet ovat nousseet suuresti esiin. Erikssonin ja Karppisen tutkimuksen (2016, 89) nuorista 6% oli asunnottomia ja 14% asui sukulaisilla, kavereilla tai jossain muualla kuin omassa asunnossa tai tukiasunnossa. Tutkimuksen nuorista 56% asui omassa asunnossa ja tukiasunnossa asui 20%.

Näistä tutkimuksista poiketen tässä tutkimuksessa olleiden nuorten tarinoissa asuminen ei saanut niin keskeistä merkitystä. Jokainen kertoi asuvansa omassa asunnossaan ja lyhyesti miten oli asunnon saanut. Jokainen oli muuttanut sijaishuoltoapaikasta suoraan omaan vuokra-asuntoon. Kukaan ei ollut asunut tukiasunnossa tai asumisharjoitteluyksikössä tai muussa niin kutsutussa välivaiheen asunnossa. Jokaiselle oma koti oli selkeästi merkityksellinen mutta suurta merkitystä nuorten tarinoissa oma koti ei saanut. Lähinnä korostui oma rauha ja kaikilla halu pitää omasta kodista huolta ja hoitaa asumiseen liittyvät velvoitteet. Nuoret tiedostivat, kuinka tärkeää on, että oma koti on viihtyisä ja siellä on hyvä olla, ja kuinka tärkeää on huolehtia vuokranmaksusta. Oma koti merkitsi nuorille myös lupaa tehdä asioita omalla tavalla ja osittain myös eri tavalla kuin mitä sijaishuoltoapaikassa oli tehty. Kahdella nuorista oli kissoja asuinkumppaneina ja yksi asui avopuolison kanssa.

Se, ettei oma koti saanut nuorten tarinoissa suurempaa merkitystä, uskon johtuvan siitä, että jokaisen asuminen oli turvattu, eikä kukaan ollut joutunut olemaan asunnottomana tai kantanut

huolta siitä, että voisi joutua asunnottomaksi. Ketään ei oltu myöskään painostettu muuttamaan omaan asuntoon vastoin omaa tahtoaan, vaan jokainen oli saanut olla mukana suunnittelemassa tätä vaihetta ja jokaiselle oli oma asunto löytynyt ilmeisen helposti. Suvin tarina poikkesi toisten tarinoista siinä, että hän oli muuttanut omaan asuntoonsa huomattavan nuorena, jo 15-vuotiaana. Suvi kuitenkin muutti paikasta toiseen kunnes uudelleen muutti omaan asuntoon täytettyään 17. Suvin tarinassa tulikin näkyville selkeästi millaisia riskejä varhainen omilleen muutto voi aiheuttaa. Suvi itse kuvasi, että muutto omaan asuntoon, jossa ei ollut aikuisia vahtimassa häntä, mahdollisti sen, että päihteet ja kaveripiiri veivät hetkellisesti mennessään.

Myös Dixon ym. (2006, 167-168, 170) tutkimuksessa nostettiin esiin, että asumisen ja tulevan urakehityksen näkökulmasta tulokset olivat sitä heikompia, mitä nuorempana nuori oli muuttanut itsenäisesti asumaan. Vastaavasti ne pidempään sijaishuollossa olleet nuoret, jotka olivat ehtineet saada paremmat itsenäistymisvalmiudet, pärjäsivät paremmin. Jälkihuoltonuori, jolla on hyvät itsenäisen elämisen taidot ja opiskelu tai työ tai työharjoittelupaikka, selviytyy yksin asumisesta paremmin. Se, että nuorella on oma koti ja hän selviytyy itsenäisestä asumisesta, on nuoren tulevaisuuden kannalta merkityksellistä.

Dixonin ym. (2006, 74, 159-160) tutkimuksen mukaan jälkihuollon aikaisilla tukitoimilla voi olla merkittävä vaikutus nuoren asumisen onnistumiseen pidemmällä tähtäimellä. Huonosti sujuvalla asumisella on todettu olevan yhteyttä työttömyyteen, heikkoihin itsenäistymisvalmiuksiin, päihteiden väärinkäyttöön sekä rikollisuuteen. Hyvin sujuva asumisen puolestaan korreloi psyykkisen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin kanssa sekä tukee hyvän opintopolun rakentumista. Jälkihuollon aikaista tukea olisikin tutkimuksen perusteella kohdennettava laajasti nuoren itsenäisen asumisen valmiuksien tukemiseen.

Höjerin ja Sjöblomin tutkimuksessa (2010, 122-123) korostuivat nuorten tuen tarpeet raha-asioissa, käytännön asioiden hoidossa ja asunnon löytymisessä. Nuoret kaipasivat tukea miten saavat rahansa riittämään ja osaavat käyttää ne järkevästi. Käytännön asioista haastavina koettiin erilaiset virastoissa asioinnit, hakemusten ja kaavakkeiden täyttämiset ja muuttoon liittyvät asiat. Tällaisiin asioihin nuoret saavat yleensä apua perheeltään mutta jos omasta perheestä ei ole apua, korostuu jälkihuoltonuorten tuen tarve ammatillisena tukena. Myös asunnon löytyminen ja siihen liittyvä tuki nousi nuorten puheissa tärkeäksi. Tutkimuksessa nousi esiin, että Ruotsissa voi olla haastava sijaishuollosta lähtevän nuoren löytää asuntoa siitä kunnasta, johon hän on ollut sijoitettuna. Nuorta voidaan velvoittaa päihteettömyyteen, asialliseen käytökseen ja vaatia säännöllistä vuokranmaksua asunnon takeeksi.

Myös oman työn kautta on tullut monen jälkihuoltonuoren kohdalla haasteeksi asunnon löytyminen. Lastensuojelulain 16 §:n perusteella jälkihuoltovelvoite on sillä kunnalla, joka on vastannut myös sijaishuollosta, mutta nuorelle kuuluu kuntalaisena samat palvelut kuin kaikille muillekin kuntalaisille. Tämä aiheuttaa aika ajoin haasteita asuinkunnan ja jälkihuollosta vastaavan kunnan työnjaossa.

Tutkimukseni nuorista asunnon löytymisen vaikeus ei noussut esiin kenenkään tarinoissa. Jokainen oli löytänyt oman asunnon mutta osa oli tarvinnut siihen tukea. Antti oli ainoa, joka oli jäänyt asumaan lähelle entistä sijaishuoltopaikkaa, kauemmas alkuperäisesti kotikunnasta. Muut nuoret asuivat lähellä entistä kotikuntaansa tai kotikunnassaan.

Senjan tarina poikkesi toisten nuorten tarinoista siinä, että hänen jälkihuoltonsa tuki rakentui tiiviisti jälkihuollon ohjaajan tuen lisäksi oman äidin tuen varaan. Senja oli asunut yksin 1,5 vuotta sen jälkeen kun täytti 18 mutta halusi muuttaa tämän jälkeen äidin ja siskon luokse, jotta voisi auttaa heitä haastavassa tilanteessa ja samalla saada itse apua omassa vaikeassa tilanteessaan. Senjan masennus oli niin voimakasta, että Senja itse toivoi äidin vähän valvovan omaa vointiaan. Jo ennen tätä äidin luokse muuttoa Senja oli arjen haasteissa vahvasti turvautunut äidin apuun. Senja kuului siis siihen murto-osaan jälkihuoltonuorista, jotka palaavat asumaan biologisen perheensä luokse. Esimerkiksi Dixonin ym. (2006, 116-117) tutkimuksessa tuli esiin, että Englannissa harva nuori palaa takaisin kotiin itsenäistyessään sijaishuollosta. On kuitenkin nähty tärkeänä, että nuorilla olisi mahdollisuus palata takaisin kotiin tai sijaisperheeseen mikäli itsenäinen asuminen tuntuukin liian haastavalta. Paluu takaisin päin voi olla hyvä väliintulo ja antaa aikaa tehdä uudenlaista suunnitelmaa eteenpäinmenosta. Tämä ei kuitenkaan pitäisi olla nuoresta itsestään kiinni tai sattumaa vaan mahdollisuus, joka olisi käytettävissä aina tarvittaessa.

Senjan kohdalla muutto äidin luokse olikin merkityksellinen asia monestakin syystä. Näkisin, että Senjalle muutto äidin luokse toi korvaavia kokemuksia niiltä vuosilta kun Senja oli ollut sijoitettuna eikä ollut voinut asua äidin kanssa. Mutta toisaalta myös mahdollisti Sannalle ihan uudenlaisen työotteen, jossa aikuiset Senjan ympärillä pitivät yhtä ja pystyvät yhdessä tukemaan Senjaa.

Sanna: Siitä oikeastaan meidän työskentely alkoi kun sä muutit tuohon äidin luo ja äiti tuli siinä sellaiseksi lenkiksi, että jos Senja ei itse jaksanut vastata puhelimeen niin äidin sai kiinni. Niin me tehtiin siinä sellainen pieni pätkä ihan sovitusyhdessä koko perheen kanssa ja sitte siitä eriytettiin. Mutta siinä alussa ehkä kun Senja oli aika masentunut ja oli aika hautautunut sinne kotiin...

Senja: *Siis suomennos; mä kävin pakolliset hoitaan ulkopuolella, jos pystyit tekeen sen netissä niin hoidin ja ruokakaupassa sit kun ruoka loppu.*

Sanna: *Siinä me äidin kanssa sitte soiteltiin, että mä tuun ja tuut vain avaamaan oven ja mä vaan tuun sinne ja sit katellaan mitä saadaan aikaiseksi. Kyllä mä näen, että meillä oli selkee suunnitelma siinä, että meillä oli ne tapaamiset sovittu säännöllisesti ja ne oli tarpeeksi tiiviisti joka viikko niin, jos ne olis ollu vaikka kerran kuussa ois nähty niin se ei olis syntynyt se sellanen niinku... Ja sit sulla oli sellainen vaihe, että sä vähän haastoit ja vähän arvostelit mun tekemisiä ja sillä lailla selkeästi niin kun annoit sillä myös sellaista luottamusta, että uskalsit arvostella miten asioit tehdään ja siitä näki senkin että sieltä alkaa tulla vähän sellaista omaa tahtoa ja energiaa sen masennuksen takaa että... Mut kyl siinä varmasti oli, että kun äiti otti sinut siihen ei voi sanoa hoitoon, se on vähän liian iso sana mut jotenkin siihen yhteyteen niinku uudestaan, vaikka mäkin olin sitä yhtälöä vastaan ensin, et onko se ihan hyvä, paluuaskel taaksepäin. Kun ihmisen olis aina hyvä mennä eteenpäin...*

Senja: *Joo tää oli siis se yks ensimmäinen, joka aiheutti mulla sellaisen että voi kiewus, here we go again...*

Sanna: *Mut kyl se osottautu hyväksi, että se on hyvä, että pidit siinä oman pääsi ja sun äiti myös, että tää on hyvä juttu vaikka me oltiin ehkä viranomaisina siinä vähän, ehkä mejän kokemuksista johtuen, vähän eri mieltä.*

5.3.3 Tuki kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin

Kuten edellä on todettu, jälkihuoltonuorilla on tutkimusten mukaan (esim. Dixon ym. 2006; Eriksson ym. 2016; Stein 2014) keskivertonuorta enemmän erilaisia hyvinvointia uhkaavia tekijöitä, muun muassa fyysisiä ja psyykkisiä sairauksia, päihteidenkäyttöä, erilaisia tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöitä, asunnottomuutta ja kouluttamattomuutta. Näistä erilaisista haasteista johtuen, nämä nuoret voivat olla potentiaalisia sosiaali- ja terveyspalvelujen suurkuluttajia (Eriksson ym. 2016, 91).

Omassa tutkimuksessani mukana olleet nuoret edustivat kuitenkin sitä jälkihuoltonuorten joukkoa, joilla meni elämässä haastatteluhetkellään hyvin, jonka vuoksi haastattelun keskiössä olivat enemmän nuorten hyvinvointia lisäävät asiat. Haastatteluissa nousivatkin esiin varsin erilaiset asiat nuorten hyvinvointia lisäävinä tekijöinä. Tällaisia hyvinvointia lisääviä ja tukevia asioita olivat esimerkiksi ajokortti ja oma auto, jolla pääsi vapaasti kulkemaan, nuoren omat terveelliset

elämäntavat, joita oli vaalittu jo sijaishuoltoapaikassa ja joita nuori halusi noudattaa myös itsenäisesti asuessaan. Yhden nuoren kohdalla hyvinvointia lisäsi selkeästi se, että nuori pääsi harrastamaan yhdessä jälkihuollon tukihenkilön kanssa mielekkäitä lajeja. Ylipäätään tutkimuksen nuorten mielekkäät harrastukset lisäsivät hyvinvointia. Myös mielekäs ympäristö; ei pelkästään oma koti vaan ympäristö laajemmassa mielessä, oli nuorten hyvinvoinnin kannalta tärkeää. Nuoret toivat esiin, että oli tärkeää että he viihtyivät sillä paikkakunnalla missä asuivat. Sijaishuoltoajalta nousi myös useamman nuoren kohdalla tärkeäksi sijashuoltoapaikan ympäristö ja aikuisten lisäksi myös eläimet. Hyvinvointia lisäävä tekijä oli myös nuoren selkeät tulevaisuuden suunnitelmat.

Psyykinen hyvinvointi nousi keskiöön jollakin tavalla jokaisen nuoren haastattelussa. Jokaisella oli jossain vaiheessa elämää ollut jotakin tukea psyykkiseen hyvinvointiin. Ainoastaan yhdellä nuorista ei ollut ollut nuorempana säännöllistä kontaktia perheneuvolaan tai lasten- tai nuorisopsykiatrian poliklinikalle tai muuhun vastaavaan tahoon. Hänkin pohti nyt jälkihuollon päättyessä, että olisi halukas ja valmis hakemaan jotakin keskusteluapua, vaikka ei mitään isompia huolenaiheita ollutkaan. Jokainen nuorista näki tärkeänä, että oli saanut tai saa jossain vaiheessa elämään myös tukea henkiseen hyvinvointiin. Toisilla tämä tuki vain korostui jälkihuoltoaikana enemmän kuin toisilla. Toisilla oli suurin työ tehty jo sijaishuollon aikana.

Yksi nuorista kertoi, että oli saanut neuropsykiatrisen diagnoosin ja tähän sopivan lääkityksen vasta jälkihuoltoajan päätyttyä. Nuoren mukaan hänen elämänsä oli helpottunut huomattavasti lääkityksen aloittamisen jälkeen. Väistämättä jäin miettimään, olisiko nuoren polku ollut erilainen, jos diagnoosi ja lääkitys olisivat tulleet jo varhaisemmassa vaiheessa. Erityisesti opiskelujen kannalta nuori itse näki lääkityksellä olevan huomattava vaikutus; hän kykeni opiskelemaan ja hänellä oli voimavaroja jäljellä vielä koulupäivän jälkeenkin. Aiemmin kaikki voimavarat olivat kuluneet pinnistellessä päivän koulussa. Nuori kuitenkin itse toi esiin, että aiemmin hän ei ollut valmis ottamaan apua samalla tavalla vastaan, ja aikaisemmista lääkityksistä hän oli itse kieltäytynyt. Tässäkin nousi siis hyvin vahvasti esiin nuoren oma motivaatio tuen vastaanottamiseen.

Jenna oli tutkimuksen nuorista ainoa, joka oli halunnut systemaattisesti käydä läpi omaa lastensuojelun historiaansa. Jenna oli tilannut kaikki omat lastensuojelun asiakirjat ja käynyt niitä vähän kerrallaan läpi. Lastensuojelulaitoksissa asuneet lapset ja nuoret voivat olla siinä tilanteessa, ettei heille ole sijoituksen ajalta jäänyt juurikaan muita dokumentteja kuin asiakaskirjaukset. Sijaishuollossaoloaika on kuitenkin heidän arkeaan ja elämäänsä, joten jokaisella on oikeus muistoihin ja esimerkiksi valokuviin, jotka tukevat tätä mahdollisuutta muistella lapsuutta ja nuoruutta. (Eronen 2012, 118-119) Lastensuojelun asiakirjojen kautta värittyvä kuva on omalla

tavallaan toisen kertomaa tarinaa kuten Reinikaisen tutkimuksessa (2009, 125-127) kävi ilmi. Reinikaisen tutkimuksessa mukana olleet kuvasivat, että asiakirjoista muodostuva kuva ei vastannut omia muistikuvia ja kirjaukset tuntuivat vierailta. Osa taas koki, että papereiden läpikäyminen oli raskasta juuri sen vuoksi, että omat kamalat muistot olivat mustaa valkoisella, ja osa ei tämän vuoksi halunnut edes käydä papereita läpi, koska pelkäsivät, etteivät ehkä selviä asiakirjojen herättämistä tunteista ja muistoista. Osalle kuitenkin asiakirjat olivat osa ehjän ja johdonmukaisen elämäntarinan rakentamista, jonka avulla he olivat kyenneet kokemaan lapsuutensa ja nuoruutensa merkitykselliseksi ja saamaan oman elämänsä tasapainoon. Reinikaisen tutkimuksessa selviytymisen kannalta merkittäväksi tekijäksi nousikin se, että oma menneisyys oli tavalla tai toisella läpikäyty ja hyväksyty tunnetasolla.

Jennalla ei ollut mahdollisuutta oman lastensuojelun historian läpikäymiseen omien läheisten kanssa mutta yksin papereiden läpikäyminen oli vaikeaa. Jennan oma toive oli, että hän saisi myös tähän tukea perhekodin aikuisilta, vaikka jälkihuoltoaika olikin jo ohi. Tämä Jennan kokemus vahvistaa sitä ajatusta, että oman lastensuojelun asiakkuuden systemaattinen läpikäyminen pitäisi olla mahdollisuus jokaiselle nuorelle joko sijaishuollon aikana tai viimeistään jälkihuoltoon siirryttäessä. Tällöin nuoren työntekijän vastuulla olisi tarjota nuorelle riittävästi tukea näiden raskaidenkin asioiden läpikäymiseen.

Reinikaisen tutkimuksessa (2006, 111, 122-123, 128-129) tutkimukseen osallistuneet nostivat esiin, että heitä oli selviytymisessä tukenut erityisesti oma halu selviytyä ja vahvuus siihen. Myös elämänhalu ja halu paremmasta sekä itsensä arvostaminen niin, että kokee itse ansaitsevansa parempaa elämää, koettiin selviytymisessä tukeviksi tekijöiksi. Myös läheiset ihmiset ja heidän kanssaan asioista puhuminen oli prosessissa tärkeää, se ei ettei tarvinnut jäädä asioiden kanssa yksin. Monella myös luotettavan ja ymmärtäväisen kumppanin löytäminen oli lisännyt merkittävästi elämässä pärjäämisen tunnetta ja omanarvontuntoa. Osa koki selviytymisstrategiakseen sen, että tietoisesti unohti oman lapsuutensa ja otti roolimallikseen elämässään sijaishuoltopaikan työntekijän. Erityisen mielenkiintoinen tulos Reinikaisen tutkimuksessa (2006, 130-131) oli, että tutkijan näkökulmasta tutkimuksessa mukana olleet naiset olivat selviytyneet keskimääräistä heikommin esimerkiksi koulutuksen, työttömyyden ja toimeentulotuen näkökulmasta, mutta naisten oma kokemus selviytymisestä oli huomattavasti tätä vahvempi.

Tämän tutkimuksen nuorten hyvinvointia lisäävänä tekijänä nousi esiin myös jokaisen nuoren vahva resilienssi. Rankatkin lapsuuden ja nuoruuden aikaiset asiat oli voitu kääntää vahvuuksiksi ja jokaisen usko tulevaan oli vahva. Jokainen uskoi myös itseensä. Polku tähän pisteeseen oli jokaisella ollut erilainen, mutta jokainen oli elämässään saanut kannattelevia asioita.

Jennan tarinassa viranomaisilla oli erilainen merkitys kuin muiden tarinoissa. Vaihtuvia työntekijöitä oli ollut useampia vuosien varrella. Jenna oli joutunut myös itse haastamaan byrokratiaa siinä, että oli saanut jatkaa tukikäyntejä opiskeluhoollon tutulla työntekijällä tultuaan täysi-ikäiseksi. Lopulta tämä oli kannattanut. Jokaisen auttamistyössä olevan tulisi aika ajoin pysähtyä miettimään, kuinka kohtuuton vaatimus nuorelle on, että hän kerta toisensa jälkeen avaa elämänsä kipeimmät asiat aina uudelle työntekijälle. Hyväksi muodostunut suhde tiettyyn auttajaan ei välttämättä ole siirrettävissä jollekin toiselle. Itsekin olen usein sortunut ajattelemaan, että työntekijät vaihtuvat ja se on vain realiteetti, jonka kanssa on eletävä ja osittainhan se onkin näin. Työntekijöiden vaihtuvuus voi johtua työntekijöiden henkilökohtaisista tilanteista tai valinnoista ja silloin niille ei voi mitään, mutta jos kyseessä on luotujen rakenteiden aiheuttama työntekijän vaihtuminen, olisi syytä rakenteita tarkastella asiakkaan näkökulmasta.

Kati: Ei mutta se on oikeasti tosi surullista että on niitäkin tilanteita, että saattaa vuoden aikanakin vaihtua työntekijä moneen kertaan.

Merja: Niin on tosi surullista.

Kati: Eihän sitä voi luoda minkäänlaista kontaktia...

Merja: Miten niinkun asiakas voi luoda minkäänlaista kontaktia ja saada luottamuksellisen suhteen...

Jenna: Ja sit kun on monta vuotta niin sit siinä kerkeää oikeasti niin kun mekin kuitenkin niinkun tosi monta vuotta kerettiin olla, niin sit tuli aina ilmotus, että teillä vaihtuu taas ja teillä vaihtuu taas... Niin sit on aina silleen, että no koska täs tulis joku pysyvyys... Ja sit kun mulle luvattiin, että Sirpa on niinku pysyvästi tän loppu ajan niin sit yhtäkkii ilmoitettiin taas et Sirpa jää eläkkeelle että sit tulee taas uus!

Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat myös siinä mielessä epätyypillisiä jälkihuoltoonuria verrattuna aikaisempiin tutkimustuloksiin, ettei kenelläkään ollut vielä perhettä. Tähän tutkimukseen osallistuneista ainoastaan yksi asui kumppaninsa kanssa ja kenen kohdalla ylipäätään puhuttiin kumppanista. Myös toisen nuoren kohdalla päättynyt seurustelusuhde nousi työntekijän kautta keskusteluun mutta muut eivät nostaneet tyttö- tai poikaystäviä keskusteluun ollenkaan. Aiempien tutkimusten mukaan erityisesti sijoitettuna olleilla naisilla korostuivat varhaisessa vaiheessa solmitut parisuhteet ja lasten hankkiminen. (Esim. Dixon ym. 2006, 123-127; Heino ym. 2010, 279-280; Reinikainen 2009, 99-101) Näiden tutkimusten mukaan varhainen perheen perustaminen liittyi usein siihen, että parisuhteesta haettiin turvaa ja oman lapsen kautta niin

sanottuja korvaavia kokemuksia vanhemmuudesta. Usein näihin parisuhteisiin liittyi myös ongelmia, mutta suhteesta lähteminen oli vaikeaa yksinäisyyden pelon vuoksi. Nuorena vanhemmaksi tulo puolestaan saattoi heikentää entisestään koulutustasoa sekä työelämään pääsyä. Toisaalta taas oman lapsen kautta osa nuorista oli saanut luotua paremman suhteen omaan verkostoonsa ja sitä kautta voinut saada enemmän tukea elämäänsä.

5.4 Ammatillaiset nuoren tukena

Kirsi Juhilan (2012) vertailemat sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteet näyttävät selkeästi myös jälkihuollossa. Jälkihuoltoon siirtyvä nuori, juuri aikuiseksi tullut asiakas, tarvitsee työntekijältään jälkihuoltoaikana sekä kontrolli-, kumppanuus- että huolenpitosuhdetta. Nämä voivat olla kaikki yhtä aikaa voimassa mutta riippuen jälkihuollon vaiheesta, suhteet painottuvat eri tavoin. Riippuen nuoren tilanteesta, näkisin, että ensimmäisenä korostuu huolenpitosuhde. Nuori tarvitsee työntekijältä apua ja tukea, koska ei vielä kykene itsenäisesti selviämään ja häneltä ei voida vielä sitä odottaakaan. Jälkihuollon alkuvaiheessa ei voida vielä olettaa, että nuori pärjäisi täysin ilman tukea itsenäisesti, vaan hänellä on myös oikeus saada huolenpitoa. Nuorella on oikeus saada kokemus siitä, että vaikka hän on nyt täysi-ikäinen, häntä ei jätetä yksin selviytymään. Kokemus siitä, että saa huolenpitoa ja työntekijällä on aito halu auttaa nuorta, kasvattaa myös luottamusta ja luo pohjaa niin kumppanuussuhteelle kuin kontrollinkin vastaanottamiselle. Huolenpitosuhde voi myös sitouttaa nuorta ottamaan jälkihuollon tukea vastaan, ettei nuori tipahda tuen ulottumattomiin. (Juhila 2012, 151, 169-179)

Jälkihuollossa olevalla nuorella voi olla, ja todennäköisesti onkin, muitakin työntekijöitä kuin sosiaalityöntekijä. Huolenpitosuhteen muodostuminen ja rakentuminen koko jälkihuoltoajan nuorta kannattelevaksi suhteeksi, muodostuu helpommin lähityöntekijään, joka voi olla esimerkiksi sosiaaliohjaaja, tukihenkilö tai sijaishuoltopaikasta tuttu aikuinen, joka jää nuoren tueksi myös itsenäistymisvaiheeseen. Näkemykseni mukaan on hyvä, että nuorella on useita tahoja mukana arjessa ja suhde heihin erilainen. Sosiaalityöntekijän suhde nuoren elämässä on alun huolenpitäjän myötä toivottavasti kumppanuussuhde, johon voi tarpeen mukaan liittyä elementtejä myös kontrollisuhteesta. Sosiaalityön kumppanuussuhteessa yhdistyvät sosiaalityöntekijän asiantuntijatieto ja asiakkaan tuoma ”toinen tieto” (Juhila 2012, 106).

Kumppanuussuhteessa ei ole yhtä ainuttakaan oikeaa tietoa, vaan tieto rakentuu työntekijän ja asiakkaan yhteisen keskustelun kautta. Työntekijän ammatillinen näkemys ja asiakkaan realiteetit voivat olla hyvinkin etäällä toisistaan, mutta yhteisen keskustelun ja kuuntelun kautta niitä voi saada lähemmäs

toisiaan. Tärkeää on, että asiakkaalla itsellään on aktiivinen rooli oman elämäntarinansa tuottajana, eikä vain sivusta seuraajan rooli. Sosiaalityöntekijän tärkeä tehtävä on osallistaa nuorta tämän omaan elämään ja tarjota tähän nuorelle välineitä. Valtautuminen, *empowerment*, on tärkeä osa tätä prosessia. (Juhila 2012, 113- 117, 119-121) Kumppanuussuhteessa korostuu dialogisuus; ei ole olemassa yhtä ainoa totuutta, vaan totuus rakentuu työntekijän ja asiakkaan välisessä vuorovaikutuksessa; dialogissa (esim. Jokinen 2016, Mönkkönen 2002).

Sijaishuollossa kasvaneella nuorella voi olla hyvinkin kokemus siitä, että muut ovat aina päättäneet hänen asioistaan, eikä hänellä ole ollut sanan valtaa. Nuorelle on tärkeä kokemus oppia, että hän on itse aktiivinen toimija omissa asioissaan, ja hän voi päättää niistä itse mutta yksin ei tarvitse selviytyä jos ei halua. Työntekijöiden tuella otteen ottaminen omasta elämästä ja sen mahdollisuuksista on tärkeä osa itsenäistymisprosessia. Kumppanuussuhteeseen pohjautuva sosiaalityö tuo nuorelle kokemuksen myös kuulluksi tulemisesta ja luo sitä kautta vahvuutta ottaa vastuuta omista asioistaan (Juhila 2012, 148).

Oman näkemykseni mukaan Juhilan (2012) esiin tuomista asiakkaan ja työntekijän välisistä suhteista liittämisen- ja kontrollointisuhde on ns. vanhakantaisin ja asiakkaan kannalta hankalin. Joissain tilanteissa jälkihuollon asiakkuudessa oleva nuori voi kuitenkin tarvita myös kontrollisuhdetta, jonka paras vaikuttavuus mahdollistuu huolenpito- ja kumppanuussuhteiden myötä. Kun luottamus omaan työntekijään on syntynyt, on helpompi ottaa vastaan myös kontrollia ja enemmän sosiaalityöstä lähtöisin olevaa tavoitteiden asettelua. (Juhila 2012, 99-101) Esimerkiksi nuori, joka on jättänyt opinnot kesken, ei ole saanut töitä mutta ei ole halukas myöskään lähtemään uudelleen opiskelemaan, voi tarvita ulkoapäin tulevan pakotteen ja aktivointisuunnitelman kautta löytää uuden polun elämälleen. Esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan avulla voi avautua uusia mahdollisuuksia, mitä nuori ei olisi itse edes osannut ajatella ilman tutun työntekijän tarjoamaa ”pakkoa”. Tämä tulikin esiin yhden tutkimukseen osallistuneen nuoren tarinassa kuten edellä opiskelua koskevassa luvussa tuli esiin.

Aikuisia jälkihuoltonuoria ei voi pakottaa ottamaan tukea vastaan, vaan nuori itse tekee päätöksen, haluaako jälkihuollon tukea. Oma merkityksensä tässä nuoren motivoinnissa on jälkihuollon työntekijän asenteella sekä sitoutuneisuudella nuoreen. Kuten moneen kertaan on todettu, nuorelle tärkeää on, että hän on jonkun mielessä, vaikka aktiivista työskentelyä ei olisikaan. (Esim. Dixon ym. 2006, 201-215)

Nuoren kieltäytyessä jälkihuollon tuesta voi taustalla olla monia eri syitä. Nuorelle voi olla jäänyt lapsuudesta tai sijaishuollon ajalta huonoja kokemuksia ja heikko luottamus aikuisiin. Nuoren voi

olla vaikea pyytää apua ja pelko leimautumisesta vaikeuttaa lisäksi avun pyytämistä. Nuori voi kokea, että avunpyytäminen vain alleviivaisi huonommuuden ja erilaisuuden tunnetta. Monella sijaishuollosta itsenäistyvällä nuorella on myös tarve pärjätä itsenäisesti ja päättää itse omista asioistaan. Jälkihuollon työntekijän olisikin hyvä olla tietoinen kaikesta tästä nuoren kokemasta kuormasta, jotta pystyisi motivoimaan nuorta ottamaan tukea vastaan. (Adley ym. 2015, 5-6; Eriksson ym. 2016, 119)

Mike Steinin (esim. 2005, 19-22) jälkihuoltonuorten ryhmissä erityisesti *uhrien (being a victim)* kohdalla korostui jälkihuollon aikaisten aikuisten merkitys ja se näkökulma, että nuorten ympärillä on aikuisia, jotka ovat heitä varten ja kannattelevat haastavissa elämäntilanteissa, vaikka muutos ei juuri siinä hetkessä olisikaan mahdollista. Tärkeintä on, ettei nuoria jätetä selviytymään, vaan tukea tarjotaan siitä huolimatta, että nuori ei kykenisi muutokseen. Nuoren kokemus aikuisten läsnäolosta ja halusta auttaa on tärkeää. Vaikka tämän tutkimuksen nuorista ei kukaan kuulunut tähän uhrien ryhmään, aikuisten merkitys jälkihuoltoaikana oli myös heille yksi merkityksellisimpiä asioita.

Sijaisperhe ja perhekotikin sijoittuvat itsenäistyvän nuoren elämässä oman ja viranomaisverkoston välimaastoon. Suomessa sijaisperheiden ja muiden sijaishuoltopaikkojen kanssa tehdään selkeät sopimukset myös jälkihuollon aikaisesta tuesta, toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa. Höjerin ja Sjöblomin tutkimuksessa (2010, 123-124) mukana olleet nuoret eivät juurikaan saaneet itsenäistymisvaiheessa henkistä tukea omasta verkostostaan. Jokainen koki saaneensa jonkinlaista tukea itsenäistymiseen entisestä sijaishuoltopaikastaan mutta sieltäkin tuki koettiin eri tavoin; osa koki, että sijaisperhe on heidän tukenaan mutta osa koki tuen jollakin tavalla ehdollisena, vaikka se ei olisi sitä ollutkaan ja tämä aiheutti epävarmuutta nuoressa. Kyseisen tutkimuksen mukaan Ruotsissa ei jälkihuollon tuesta sijaisperheessä tehdä virallista sopimusta, jolloin jälkihuollon tuki perustuu vain nuoren ja sijaisvanhemman tai laitoksen työntekijän keskinäiselle suhteelle. Nuoren kannalta tämä on äärimmäisen haavoittuvaa ja nuori voi jäädä täysin ilman aikuisen henkistä tukea. Myös sijaisvanhempien näkökulmasta tässä on melkoinen ristiriita; heidän ei ole tarkoitus korvata lapsen vanhempia vaan hoitaa lasta tai nuorta siihen saakka kun on tarvetta. Tämän jälkeen heillä ei ole virallista velvoitetta huolehtia nuoresta mutta käytännössä tätä heiltä kuitenkin odotetaan. Eli nuoren kannalta Suomen malli selkeästä jälkihuollon aikaisesta tuesta, on ehdottomasti parempi.

5.4.1 Nuoren lähityöntekijän tarjoama tuki

Sijaishuollon aikana jokainen tutkimukseen osallistuneista nuorista oli jossain vaiheessa saanut ammatillista tukea: perhe- ja kasvatustieteiden neuvolasta, koulupsykologilta- tai kuraattorilta, erilaisista

matalan kynnyksen paikoista, lasten- tai nuorisopsykiatrian poliklinikalta ja kaksi nuorista oli lapsena ollut intensiivisessä terapiassa. Enni oli nuorista ainoa, kenellä ei jälkihuollon aikana ollut mitään niin sanottua ammatillista jälkihuollon tukea sijaisperheen ja sosiaalityöntekijän tuen lisäksi. Muilla jälkihuollon tuki tuli joko tukihenkilöltä, perhekodista tai jälkihuollon ohjaajalta. Osana jälkihuollon päättymistä, niiden nuorten kohdalla, joilla asiakkuus oli jo päätetty, oli käyty keskustelu, mistä jatkossa tukea voi saada, jos kokee sitä tarvitsevansa.

Jälkihuollon aikainen tuki kohdentui kahdella tavalla: nuoret saivat konkreettista tukea sekä psykososiaalista tukea.

Antti oli tutkimuksen nuorista ainoa, jonka kohdalla jälkihuollon tuki oli tullut sekä tutulta perhekodin aikuiselta että Antille aiemmin tuntemattomalta tukihenkilöltä:

No se oli mun mielestä perhekodin äidiltä ihan oikea päätös keskittyä olennaiseen että en mä niinkun siinä kohtaa nähnyt että mä oisin jääny heitteille tai mulla olis mitään isoja ongelmia joita mä en olis osannut ratkaista tai joihin mä olisin tarvinnut apua tai muuta. Kun mun mielestä se alkoi näkyä jo tuota perhekotiaikoina viimeisimpinä vuosina niin se yleinen jaksaminen perhekodin äidillä oli aika kortilla.

Antti itse kuvasi, että perhekodin äidin tuki kohdentui arkisten asioiden hoitamiseen ja niistä huolehtimiseen, kun taas ulkopuolisen tukihenkilön tullessa Antin tueksi, tuen painopiste muuttui enemmän toiminnalliseen yhdessä tekemiseen sekä sosiaalisten taitojen vahvistamiseen. Tukihenkilö auttoi työnhaussa ja muissa vastaavissa asioinneissa, mutta enemmän tuen painopiste oli liikuntaharrastuksen löytämisessä, yhteisissä kuntosalitreeneissä ja sosiaalisten suhteiden parantamisessa.

Antin tarinassa tuli esiin, että Antti oli saanut kummaltakin, niin perhekodin äidiltä kuin tukihenkilöltäkin, oman kokemuksensa mukaan riittävästi tukea mutta kuitenkin mahdollisuuden itsenäisesti opetella hoitamaan asioitaan. Antti itse nosti esiin, että perhekodin äiti oli tukihenkilönä ehkä liian läheinen ja vieraammalle tukihenkilölle oli lopulta helpompi puhua:

Antti: Et oo ymmärtänyt väärin ja siinä on varmaan tavallaan semmonen, miten sen sanois, sitä on vähän vaikea kuvata mutta just kun Jarmo tuli ulkopuolisena henkilönä siihen kuvioon mukaan niin jotenkin Jarmolle voin hirveän paljon avoimemmin puhua, ei tarvinnut ottaa sen toisen henkilön tunteita huomioon. Oli helpompi puhua niistä asioista ja sieltä sai sellaisen neutraalimman vastauksen asioihin. Kun oli 13 vuoden yhteinen historia niin ei siellä hirveän paljon keskustelemattomia asioita jäänyt. Ehkä erilaisesta näkökulmasta tuli puhuttua.

Mari: *Tuo on hirmu hyvä pointti mitä tuot esille, että joskus on oikeasti kun on se tuttuus, niin omien tunteiden ja toisen tunteiden suojelemista tulee, niin vieraille on helpompi puhua.*

Kati: *Ei tarvi miettiä, että lisää sen toisen kuormaa*

Antti: *Niinpä, just se ehkä*

Usein ajatellaan, että sijaishuollon ajalta tuttu ihminen on nuoren kannalta se paras tuki myös jälkihuollon aikana. Esimerkiksi Stein (2005, 25) toi esiin sitä, että jälkihuollossa olevaa nuorta tulisi tukea ensisijaisesti hänelle sijaishuollon ajalta tutut ihmiset mutta Antin tarinassa näin ei lopulta ollutkaan. Ulkopuolisuus voi joskus ollakin hyvä asia. Antin kokemus siitä, että vieraammalta tukihenkilöltä sai vain ottaa tukea vastaan ja puhua omista asioistaan ilman että tarvitsi miettiä toisen tunnekuormaa, on merkittävä kokemus.

Erityisen merkitykselliseksi nuorten kokemana nousi työntekijän persoona: kuinka helppo työntekijää on lähestyä ja millaiseksi suhde lähti muodostumaan. Luottamuksen rakentaminen uuden työntekijän kanssa vei aikaa ja siihen vaikuttivat selkeästi aiemmat kokemukset. Esimerkiksi Senjan kohdalla Sanna oli kolmas jälkihuollon ohjaaja, jolloin suhteen muodostumista hidastivat Senjan aikaisemmat negatiiviset kokemukset. Luottamus kasvoi vasta pikkuhiljaa, kun Senja oppi tuntemaan Sannaa ja näki, että Sannalta saadut neuvot olivatkin ihan oikeita. Senja itse kuvasi, että Sannan tapa tulla hänen elämäänsä lempeästi mutta jämäkästi oli juuri oikea. Senja kertoi, että Sanna haastoi häntä pohtimaan omaa elämää ja valintojaan, ei päästänyt helpolla mutta kuitenkin auttoi tarvittaessa. Tämä Sannan tapa työskennellä poikkesi Senjan aikaisempien jälkihuollon ohjaajien työtavoista. Suvin kohdalla taas luottamuksen rakentumisen esteenä oli päihteidenkäyttö, jota Suvi yritti alaikäisenä peitellä Anulta. Kun päihteidenkäyttö tuli ilmi, lähti yhteistyö rakentumaan ihan eri tavalla ja Suvi koki voivansa luottaa Anuun kaikessa.

Suvi: *No tavallaan ehkä parempaan suuntaan ainakin mun mielestä siltä kannalta että sitte mä pystyin olemaan ainakin rehellinen tai silleen, että esimerkiksi silloinkin kun mä olin siellä sairaalassakin niin silloin Anu näki mut niinku ihan paskana ja sen jälkeen mulla ei ollu mitään sellaista, että mun pitäis niinku piilotella tunteita tai itkuu tai suruu tai mitään. Että sen jälkeen mä oon pystynyt oleen jotenkin ihan oma itteni. Ja pystynyt kertoon niinku tai no ei varmaan oo mitään mitä mä en pystyis kertoon Anulle.*

Anu: *Niin mä oon kyllä kans samaa mieltä, että se niinku jotenkin vapautti sua luottamaan muhun. Koska ei se tietenkään mulle vaikuttanut mulle se vaan helpotti mun työtä kun mä tiesin mistä oli kyse kun olinhan mä nyt aistunut sen että sä et halua tavata ja jotain on niinku pielessä mut koska*

me ei tunnettu vielä kovin hyvin niin en mä voinu tietää mikä se on. Ja tota sitä sä oot mun mielestä ollutkin sen jälkeen, tosi avoin. Mikä on ollu kauhean kiva. Mun mielestä meillä on ollu kivoja juttuhetkiä ja on voitu puhua kaikist sun niinku perhesuhteista ja kaverisuhteista ja semmosesta mikä sua on milloinkin mietityttänyt.

Erityisesti Senjan ja Suvin tarinoissa nousi keskiöön myös jälkihuollon ohjaajan yhteistyö muiden nuoren elämässä olevien viranomaisten kanssa. Nuoren sosiaalityöntekijän lisäksi tärkeä osa nuoren verkostoa olivat koulu ja mahdollinen niin sanottu hoidollinen taho, joiden kanssa yhteistyö oli isossa roolissa.

Senjan, Antin ja Jennan kohdalla merkityksellistä oli, että nuoren ja jälkihuollon ohjaajan tai tukihenkilön kanssa tapaamiset oli selkeästi sovittu säännöllisiksi ja niitä oli riittävän usein. Suvin kohdalla säännölliset tapaamiset eivät korostuneet vaan enemmän Suvin kokemus siitä, että sai Anuun yhteyden silloin, kun koki tarvitsevansa tukea ja Anu oli valmis tarpeen mukaan auttamaan. Myös Jenna korosti sitä, että tukihenkilön ollessa hänelle tuttu perhekodista ja lisäksi perhekodin vanhempien tuki mahdollistivat sen, että hän sai koska tahansa apua lähes mihin tahansa asiaan. Tämä oli Jennalle merkityksellistä.

Kati: Niin millaista se oli se teidän työskentely? Oliko se enemmän niin, että sie soitit silloin kun sulla oli joku semmonen mihin sie tarvit apua vai oliko se sellaista keskustelua vai auttoko hän sinua ihan konkreettisesti? Minkä tyyppistä apua sie hältä sait? Tai tarviit?

Jenna: No mä sain oikeestaan...

Merja: Ihan mitä vaan! (naurua)

Jenna: Mä sain kaikessa!

Kati: Täyden palvelun?

Jenna: Joo, kaikessa! Kerran ne pelasti mun hamsterin sohvan sisältä!

Työntekijät toivat esiin, että kuntatasolla ostopalveluna hankittava jälkihuollon tuki on usein tiukasti sopimuksissa määritelty koskemaan tiettyjä asioita ja tuelle on asetettu viikottaiset tai kuukausittaiset tuntirajoitukset, joissa palveluntuottajan tulee pysyä. Nuoren näkökulmasta tämä voi olla haastavaa ja joskus suorastaan vastoin hänen etuaan. Tutkimusten nuorten kohdalla ostopalveluna hankittava tuki oli kuitenkin sovittu siten, ettei nuorten tarvinnut tästä kantaa murhetta ja myös nuoret itse ottivat esiin, että oli helpottavaa ettei tukea ollut sidottu mihinkään tiettyyn tuntimäärään.

Jennan tarinassa korostui, että hän saattoi täysi-ikäisenä, perhekodista pois muuttaneena kuitenkin turvautua perhekodin aikuisiin kuten biologisesta kodistaan omilleen muuttanut nuori turvautuu omiin vanhempiinsa. Jennan ei tarvinnut miettiä, voiko hän soittaa ja pyytää apua vaan se oli luontevaa. Jo Dixonin ym. tutkimuksessa (2006, 120-122) nousikin esiin, että nuorille on merkityksellistä voida pitää yhteyttä viimeisimpään sijaishuoltoapaikkaan ja työntekijöihin, jotta tunne jatkuvuudesta säilyy. Tämä korostui erityisesti jälkihuollon alkuvaiheessa. Etenkin perhehoidossa olleille nuorille oli lisäksi tärkeää, että he saattoivat vielä itsenäisesti asuessaankin palata halutessaan perheeseen viettämään erilaisia juhlapäiviä, kuten joulua tai muutoin vierailta halutessaan. Tutkimuksessa todettiin, että nuoren sosiaalisen eristäytymisen riski pienenee, mikäli hänellä on mahdollisuus tähän yhteydenpitoon ja tukeen entisestä sijaishuoltoapaikasta.

Toisin kuin Antti, Jenna koki erityisen merkityksellisenä sen, että jälkihuollon aikana häntä tukeneet ihmiset olivat tuttuja jo vuosien ajalta. Luottamus heihin oli syntynyt jo sijaishuollon aikana ja heihin turvautuminen oli yhtä luontevaa kuin omaan perheeseen turvautuminen. Jenna korosti myös sen merkitystä, että hän saattoi luottaa siihen, että hänen apuaan olevat ihmiset tuntevat hänet ja hänen tapansa toimia. Jenna totesi, että jos olisi jälkihuoltoaikana pitänyt tutustua uuteen ihmiseen, jonka kanssa olisi voinut olla tekemisissä aina muutaman tunnin kerrallaan, se olisi ollut hänelle vaikeaa. Jennan kokemus erosi vahvasti Antin kokemuksesta, mikä osoittaa sen, että jälkihuollon tukea suunniteltaessa nuoren tulee itse olla vahvasti mukana miettimässä millaista tukea tarvitsee, keneltä tai mitä kautta. (Vrt. esim. Törrönen ym. 2014)

Jenna: Ja just se, että eihän se tiedä mitään mun niinku menneisyydestä ja ei sillä oo mitään hajua, että mitä kaikkea mä oon kokenu niin sitte mun pitäis alkaa selittämään sille niitä asioita joita jos mä haluan sitte selittää niin... Se olis ehkä niin, en olis ehkä halunnut semmosta tukihenkilöä mitä en tunne. Et oli turvallisempi, että oli ne tutut, jotka on niinku kulkenu mun kanssa pitkän matkan siitä ja... Ja jotka ei ees hylkää mua vaikka se jälkihuolto on jo ohi ja se suhde on jo päättynyt, niin se ei pääty siihen, että mä täytän 21 vaan se jatkuu siitäkin vielä eteenpäin mahdollisesti vielä silloinkin kun mä oon nelikymppinen (naurua). Mä käyn siellä ja se on jotenkin tosi tärkeää, että se on edelleen. Että se on vähän niinkun toinen perhe.

Luottamuksellisen suhteen rakentuminen nuoren ja työntekijän välillä luo pohjan työskentelylle ja välillä se rakentuminen vie paljon aikaa. Jos suhdetta ei ole lähdetty muodostamaan ennen nuoren siirtymistä jälkihuoltoon, on kolme vuotta lyhyt aika. Työntekijät, erityisesti haastatteluissa mukana olleet jälkihuollon ohjaajat, pohtivat paljon sitä, että toivoisivat aina luottamussuhteen nuoreen syntyvän nopeammin, ettei lyhyt jälkihuoltoaika mene hukkaan.

Haastatteluissa pohdittiin myös sitä, mitkä työntekijän ominaisuudet auttavat tässä luottamussuhteen rakentamisessa. Esimerkiksi Reinikaisen tutkimukseen (2006, 148-152, 164-165) osallistuneet nuoret olivat nostaneet esiin hyvän työntekijän ominaisuuksia ja niitä tekijöitä, minkä kautta työntekijästä oli heille tullut merkityksellinen. Tärkeimpinä tulivat esiin se, että työntekijä kykenee olemaan aidosti oma itsensä ja antaa myös itsestään jotakin. Sitä kautta nuorelle muodostuu käsitys että työntekijälläkin on tunteita ja hän on inhimillinen. Erityisen tärkeää oli myös nuorten kokemus siitä, että heistä välitettiin aidosti, ei pelkästään työroolin vuoksi. Kokemus siitä, että joku välittää aidosti vaikuttaa nuoren käsitykseen itsestään. Reinikaisen tutkimuksen nuoret arvostivat sitä, että heidät kohdattiin yksilöinä eikä vain massana. Luottamus nuoreen kohotti nuoren itsetuntoa ja luottamusta itseensä. Myös työntekijän luoma turvallisuuden tunne oli nuorille tärkeää. Nuoren kokemus siitä, että hänen yksilöllisiin tarpeisiin vastattiin, oli nuorille erityisen merkityksellistä. Nuoren tulevan minäkuvan ja omien tulevaisuuden näkymien kannalta koettiin olennaisena myös se, millaisena nuori kohdattiin; määriteltiinkö nuori ”lastensuojelulapseksi” tai ”haastavaksi nuoreksi” vai ihan tavalliseksi nuoreksi, jolla vain sattui elämässä olemaan nyt erilaisia tarpeita kuin jollain toisella.

Näitä samoja asioita nousi myös tässä tutkimuksessa esiin. Yhdessä haastattelussa työntekijä toi esiin, että on nähnyt nuoressa paljon samoja luonteenpiirteitä kuin itsessään ja tämä oli helpottanut suhteen luomista nuoreen. Tämä kuvaa työntekijän uskallusta olla asiakassuhteessa omana itsenään. Jokainen tutkimuksessa mukana ollut nuori olikin selkeästi kohdannut tukityötä tehneen työntekijän myös muutoin kuin vain työntekijänä. (Vrt. esim. Järvinen 2007) Nuoren asioista vastannut sosiaalityöntekijä oli selkeästi jäänyt jokaiselle nuorelle etäämmälle ja haastattelutilanteissa esim. Antti ja Jenna puhuivat paljon tukihenkilöltä ja perhekodilta tulleesta tuesta, ei niinkään Marin ja Merjan tuesta, ketkä olivat dialogissa toisena osapuolena. Tämä oli kuitenkin luontevaa kaikille, eikä tullut sellaista tunnetta, että dialogissa olisi pitänyt olla muita läsnä tai dialogissa mukana olleelle työntekijälle olisi ollut jotenkin haastavaa puhua toisen tekemästä työstä.

Senja oli ainoa tutkimuksen nuorista, joiden jälkihuollon tuessa yhdistyi vahvasti biologisen verkoston ja jälkihuollon ohjaajan yhteistyö. Vaikka Senja oli jo aikuinen, joutuivat Sanna ja Senjan äiti sopimaan Senjan tuen raamit ohi Senjan hänen muuttaessa asumaan äidin luokse. Senja itsekin kuvasi, että tämä osoittautui oikeaksi ratkaisuksi. Jälkikäteen Senja on antanut kiitosta, että aikuiset jämäkästi puuttuivat hänen asioihinsa silloin, kun omat voimat eivät riittäneet.

5.4.2 Sosiaalityön osuus nuoren jälkihuollon prosessissa

Jälkihuollon prosessissa nuoren asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä on oma roolinsa, ja hän huolehtii nuoren palvelujen kokonaisuudesta. Hänen tehtävänä on huolehtia, että nuori saa riittävän tiedon siitä, millaisiin jälkihuollon palveluihin hänellä on oikeus ja siitä, että nuorelle laaditaan jälkihuoltosuunnitelma säännöllisesti, sekä myös järjestetään nuoren tarvitsemat palvelut. (Räty 2015, 603-604) Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 120-121) mukana olevien nuorten tilannetta lähestyttiin heidän asiakaskirjaustensa ja suunnitelmiansa avulla. Kävi ilmi, että dokumentoinnin taso vaihteli suuresti, ja tätä kautta piirtyi kuva myös siitä, että jälkihuollon ja sosiaalityön taso vaihteli jopa saman kaupungin sisällä.

Jälkihuoltosuunnitelma on nuoren sosiaalityöntekijälle tärkeä työväline. Englannissa jälkihuoltonuorille laadittava ”*pathaway plan*” vastaa monelta osin Suomen jälkihuollon asiakassuunnitelmaa. Suunnitelmassa on kahdeksan osa-aluetta, joihin nuoren itsenäistyessä on kiinnitettävä huomiota: tunne-elämä ja käyttäytyminen ja niiden kehittyminen, terveys ja sen edistyminen, opiskelu tai työ tai työharjoittelu, nuoren identiteetti, nuoren perhesuhteet ja muut sosiaaliset suhteet, nuoren itsenäistymisvalmiudet ja –taidot, nuoren taloudellinen tilanne ja tuki siihen sekä nuoren asuminen. Suunnitelma laaditaan Englannissa nuorelle jo 16-vuotiaana ja sitä päivitetään vähintään puolen vuoden välein ja aina nuoren toivoessa. Vastuu suunnitelmasta on nuoren jälkihuollon työntekijällä. (Horitz ym. 2015, 31, 39)

Suomessa ei lainsäädännöllä ole määritelty milloin jälkihuoltoa on lähdeävä suunnittelemaan ja käytännössä tämä vaihteleekin suuresti. Tämän tutkimuksen nuorilta en erikseen kysynyt, milloin heidän ensimmäinen jälkihuoltosuunnitelmansa oli laadittu, mutta kuten aiemmin on tullut ilmi, ainakin jälkihuoltoon siirtymisen valmistelussa oli eroavaisuuksia. Jokaisen nuoren kanssa keskusteltiin erikseen myös sosiaalityöstä niin sijais- kuin jälkihuollonkin ajalta. Tämä viiden nuoren joukko oli ehkä siinä mielessä poikkeuksellinen, että ainostaan Jennalla oli ollut sijaishuollon aikana useita sosiaalityöntekijävaihdoksia. Muilla oli pääsääntöisesti ollut sosiaalityöntekijän vaihdoksia vähän. Osalla oli ollut lähes koko sijais- ja jälkihuollon ajan sama sosiaalityöntekijä.

Kaikki nuoret kokivat saaneensa omalta sosiaalityöntekijältään riittävästi apua ja tukea. Kukaan ei nostanut esiin mitään yhteistyön haasteita; eivät nuoret eivätkä työntekijät. Se, kuinka usein nuori oli tavannut omaa sosiaalityöntekijäänsä, vaihteli. Jokainen oli tavannut omaa työntekijäänsä vähintään kaksi kertaa vuodessa ja lisäksi yhteyttä oli pidetty puhelimitse ja sähköpostille. Nuorille tärkeintä oli ollut, että he olivat tarvittaessa tavoittaneet sosiaalityöntekijän ja saaneet asiansa hoidettua. Kenelläkään ei ollut ollut suurta kynnystä ottaa yhteyttä vaan yhteydenpito oli ollut

luontevaa. Yhteyttä sosiaalityöntekijään oli ylläpidetty myös tukihenkilön, sijaisperheen tai ohjaajan välityksellä. Tutkimuksen nuorilla oli selkeästi käsitys siitä, missä asioissa he olivat kääntyneet sosiaalityöntekijän puoleen ja missä asioissa taas ohjaaja tai tukihenkilö oli ollut apuna. Esimerkiksi raha-asiat olivat hoituneet sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijän puoleen oli myös käännytty jos oli tarvittu apua erilaisten hakemusten laatimiseen tai lausuntoja jonkin hakemuksen liitteeksi.

Yhdessä haastattelussa sosiaalityöntekijä nosti esiin, että oli kiitollinen siitä, että oli voinut olla mukana nuoren suurissa hetkissä kuten rippii- ja valmistujaisjuhlissa. Tällainen osallistuminen nuoren elämään oli ollut myös sosiaalityöntekijälle merkityksellistä. Nuoren ja työntekijän välillä vallitseva luottamus ja toimiva vuorovaikutus nousivat merkityksellisinä asioina myös sosiaalityön osalta esille. Samoin työntekijän aito halu auttaa ja tehdä hyvää. Osalla nuorista oli myös lapsuudesta huonoja kokemuksia sosiaalityöntekijöistä ja nämä asiat olivat heillä vieläkin selkeinä mielessä. Huonot kokemukset eivät olleet kuitenkaan estäneet hyvän suhteen luomista myöhemmin toiseen sosiaalityöntekijään. Työntekijän aitous nuorta kohtaan ja persoona nousivat merkityksellisiksi tällaisessa tilanteessa.

Antti nosti esiin tärkeänä asiana myös sosiaalityöntekijän riittävän säännölliset tapaamiset niin sijais- kuin jälkihuollonkin aikana ja myös sosiaalityöntekijän tuttuuden:

Jos aattelee elämää sellaisena polkuna niin onhan se helpompaa kävellä tutun ihmisen kanssa se pidempi matka. Jos ajattelee niin kyllä se varmasti paljon erilaisempaa ois jos tai en tiedä olisko se huonompaa mutta erilaista se olis jos se työntekijä vaihtuis vuoden parin välein.

Antti toi myös esiin, että kaksi kertaa vuodessa sosiaalityöntekijän tapaamisia alkaa olla lapsen tai nuoren näkökulmasta liian harvoin. Sosiaalityöntekijä jää lapselle tai nuorelle vieraaksi, vaikka hän ei vaihtuisikaan, eikä enää omista asioista ole helppo puhua. Silloin asiakassuunnitelmaneevotteluissa esiin nousevat asiat ovat vain pintaraapaisu nuoren elämästä, ja keskiöön nousevat helposti vain sillä hetkellä ajankohtaiset aiheet, eikä syvällisempi keskustelu toteudu.

Mari: *Mutta se, että näistä ehtis puhua näistä teemoista ja myös niistä varhaislapsuuden asioista niin ehkä niihin pitäis kiinnittää enemmän huomiota. Se olis tärkeitä, että vuosien varrella olis ehkä tavannut tiiviimmin, että vois käydä siellä sijaisperheessä ja olis sitä aikaa. Kun ne on kerran kaks vuodessa niin ne menee pintaraapaisuksi ja menee vähän keinotekoiseksi. Kyllähän mekin tavattiin poikia omassa huoneessa mutta sellaisia sais olla enempi.*

Kati: Niin jos yrittää puolen vuoden asiat kerralla käydä läpi niin jää arkisia asioita mitkä olisi kauhean hyvä sosiaalityöntekijänkin kuulla.

Antti: Niin se on aika yksilöllistä mutta kyllähän se kaks kertaa vuodessa alkaa koputella sitä rajaa, että milloin tavallaan vieraantuu siitä sosiaalityöntekijästä. Kun näkee niin harvoin, niin niistä asioista voi olla vaikea puhua, ei tiedä mistä alottaa.

Haastatteluissa mukana olleet työntekijät nostivat esiin, että sosiaalityön onnistumisen kannalta on tärkeää myös nuoren oma aktiivisuus ja rohkeus olla yhteydessä erityisesti jälkihuoltoaikana.

Merja: Joo, kyllä me tavattiin ja sithän me pidettiin noin muutenkin, että Jennahan on ollut aina aktiivinen. Että jos sulla oli joku juttu niin sähän aina reilusti soitit. Ja sit selviteltiin, että sä kyllä turvaudit sillain et sit selviteltiin asioita. Se on ollu mun mielestä Jennassa aina hienoo. Kun on joku pulma niin sitten soitellaan ja selvitellään niitä. Että ei ole jäänyt niinkun yksin sen asian kanssa. Vaikka tukihenkilö voi monissa asioissa auttaa mutta sit on tiettyjä juttuja missä ei voi. Se on ihan selkee.

Nuorista Jennalla oli ollut eniten sosiaalityöntekijävaihdoksia ja muitakin työntekijävaihdoksia. Hänen kohdallaan selkeästi korostuikin se, että perhekodin aikuisten ja tuen pysyvyys oli omalta osaltaan auttanut Jennaa siinä, että muiden aikuisten vaihtuvuus ei tuntunut ylivoimaiselta, vaan Jenna kykeni sietämään työntekijävaihdokset ja luomaan luottamuksellisen suhteen kerta toisensa jälkeen uuteen sosiaalityöntekijään.

Merja: Niin kyllä siinä oli... Mä olen nähnyt kanssa sen valtavan suuren merkityksen sen perheen, jonka luona sä oot asunut tän sijoituksen ajan, Että se on kans sellainen mitä ei aina nähdä että jää niinku tollanen perhe, että se yhteys säilyy vielä. Että se on se tuki ja jatketaan sitä yhteydenpitoa ja elämää. Eletään niitä omia arjen ilon ja surun asioita sitten perheen kanssa siellä. Että se on mun mielestä sellanen merkittävä asia sitten.

Jenna: Joo kun se on välillä tosi rankkaa kun ihmiset vaihtuu. Että esimerkiksi se kun mä asuin lastenkodissa niin siellähän ne työntekijät vaihtuivat todella tiuhaan. Että eri ihminen herättää aamulla ja toinen ihan eri ihminen laittaa ruoan niin ku päivällä ja sitte kolmas ihan eri ihminen laittaa nukkumaan illalla... Niin se on niinku ihan semmonen, että niinku... Ja just se, että ei ollu koskaan mitään hajua, että kuka tulee huomenna töihin ja niin se oli aina vähän semmonen... Ja sitte kaikki nää niinku hoitokontaktit mulla on ollu niin koko ajan niissäkin niin, että mä oon vielä tän ja ens kerran sun kanssa mutta sitten seuraavalla kerralla tulee uus... Niin se semmonen

pysyvyys ja se, että on ne samat ihmiset jotka on ollu pitkään jo mun kanssa niin jatkaa vielä siitakin eteenpäin niin...

5.5 Mallitarinat jälkihuollon polkua rakentamassa

Osana sisällönanalyysiä olen rakentanut kaksi fiktiivistä mallitarinaa mukailleen Mike Steinin (esim. 2005) kategorisointia jälkihuoltoon tuottavien palveluiden poluista; pärjääjän mallitarinan, jossa kuvailen Emilian sijais- ja jälkihuollon polkua, sekä selvityjän mallitarinan, jossa kerron Joonaksen tarinan. Olen muodostanut mallitarinat siten, että ne pohjautuvat kaikista tutkimukseni viidestä tarinasta löytyviin teemoihin. Mallitarinoiden avulla olen rakentanut aineistolähtöisesti kaksi jälkihuollon polkua siten, että niissä on tiivistetysti luettavissa aineiston analyysin ja tulkinnan tulokset.

5.5.1 Pärjääjän mallitarina - Emilia

Emilia huostaanotettiin ja sijoitettiin alle 10-vuotiaana perhehoitoon vanhempien päihteidenkäytön ja epävakaiden kodin olosuhteiden vuoksi. Sijaisperhe oli Emilialle ennestään tuttu, koska sijaisperhe oli toiminut hetken hänen tukiperheensä ennen sijoitusta. Sijaisperhe sijaitsi alle 100 kilometrin päässä Emilian kodista, mikä mahdollisti vanhempien säännöllisen tapaamisen ja yhteydenpidon heidän kanssaan. Emilian täysi-ikäinen sisko oli jo muuttanut kotoa pois ennen Emilian sijoitusta. Emilian sijaisperheen vanhemmat Marja ja Pekka huolehtivat siitä, että Emilian säännöllinen yhteys vanhempiin ja muuhun biologiseen verkostoon säilyi; Emiliä kävi kotilomilla ja myös Emilian verkosto oli tervetullut sijaisperheen kotiin.

Koska Emilialla oli vanhempien lisäksi myös muita läheisiä sukulaisia, tämä mahdollisti sen, että Emilia saattoi käydä myös heidän luonaan vierailemassa, mikäli kotiin ei voinut mennä. Emilia vieraili säännöllisesti myös aikuisen sisarensa luona. Sijaisperheelle tämä puolestaan mahdollisti sen, että he pystyivät pitämään lakisääteiset vapaansa ja siten huolehtimaan omasta jaksamisestaan.

Emilialla oli ennen sijoitusta todettu tunne-elämän häiriö perheneuvolassa ja hänelle oli suositeltu terapiaa. Sijoituksen jälkeen Emilian olosuhteiden vakiinnuttua Emilia aloitti säännölliset viikottaiset käynnit terapiassa. Sijaisperheen vanhemmat huolehtivat siitä, että käynnit toteutuivat.

Emilian sijaisperhe asui maalla, jossa jokaisella lapsella oli oma huone ja runsaasti yhteistä tilaa. Pihapiiristä löytyi paljon erilaista tekemistä ja perheessä oli lisäksi eläimiä, joista huolehtiminen

kuului kaikkien lasten ja nuorten vastuulle. Emilian lisäksi perheessä asuivat sijaisperheen biologiset lapset sekä ennen Emiliaa perheeseen sijoitetut lapset. Sekä sijaisperheen lapsista että perheeseen sijoitetuista muista lapsista muodostui Emilialle tärkeitä. Sijaisperheen arkeen kuului yhdessä vietetty aika ja jokaiselle lapselle ja nuorelle hankittiin myös harrastus. Emilia harrasti useita vuosia voimistelua ja vietti monta iltaa viikossa harrastuksen parissa. Voimistelun myötä Emilia sai myös tärkeitä ystäviä.

Emilian ensimmäiset kouluvuodet olivat olleet rikkonaisia. Emilian sijoituksen myötä tässä tapahtui muutos ja Emilia sai tiivistä tukea koulunkäyntiin niin koulussa kun sijaisperheessäkin. Alakoulussa Emilia opiskeli pienryhmässä, jossa hän sai erityisopettajan tukea. Yhteistyö koulun ja sijaisperheen välillä oli tiivistä ja myös Emilian biologiset vanhemmat pidettiin koko ajan ajantasalla Emilian koulunkäynnistä. Yläkouluiässä murrosiän haasteissa Emilia pohti paljon omaa lapsuuttaan ja asumistaan sijaisperheessä. Tämä näkyi Emilian voinnissa alakuloisuutena ja vetäytyneisyytenä. Emilia sai koululääkäriltä lähetteen nuorisopsykiatrian poliklinikalle, johon tutkimusjakson jälkeen Emilia jäi hetkeksi asiakkuuteen. Emilia ei kuitenkaan kokenut, että olisi hyötynyt käynneistä nuorisopsykiatrian poliklinikalla, joten käynnit lopetettiin suunnitelmallisesti.

Emilia suoritti peruskoulun loppuun ja pääsi jatkamaan toisen asteen opintoja läheiseen lukioon. Lukio-opintojen aikana Emilia hakeutui opiskelujen ohessa töihin kahvilaan ja työstään ansaitsemillaan rahoilla yhdessä sijaisperheen avustuksella kävi autokoulun. Emilian lukio-opinnot etenivät samaa tahtia kuin muillakin yhtä aikaa opintonsa aloittaneilla nuorilla. Emilialle oli tärkeää, että hän sai olla yksi muista ja kuulua joukkoon. Emilia kertoi vain lähimmille ystävilleen, että on huostaanotettu ja asuu sijaisperheessä. Emilia kävi muutamia kertoja juttelemassa lukiossa toimivan psykologin kanssa, koska halusi vielä täysi-ikäisyyden kynnyksellä pohtia jonkun ulkopuolisen kanssa elämäänsä.

Opiskelujen ohella Emilian arki täyttyi osa-aikaisesta työstä kahvilassa, voimisteluharrastuksesta ja ystävien kanssa vapaa-ajan vietosta. Viikonloppuisin Emilia tapasi ystävien lisäksi vanhempiaan, isosiskoaan sekä muita läheisiään. Terveelliset elämäntavat olivat Emilialle tärkeitä ja hänen ystäväillään oli samanlaiset elämänarvot. Kukaan ei esimerkiksi käyttänyt päihteitä. Emilian voimisteluharrastus jatkui täysi-ikäisyyteen asti. Emilia lopetti harrastuksen, koska koki että se vie liikaa aikaa opiskelulta mutta säilytti kuitenkin liikunnallisen elämäntavan ja voimistelun tilalle tuli lenkkeily ja kuntosalilla käyminen, joita Emilia saattoi harrastaa silloin kun siihen oli aikaa.

Emilian täyttäessä 17 hänen asiakassuunnitelmanneuvottelussaan sovittiin yhdessä Emilian, sijaisperheen, äidin ja vastuusosiaalityöntekijän kanssa, että Emilia voi jatkaa asumistaan

sijaisperheessä niin pitkään, kun haluaa mutta ainakin siihen saakka, että Emilia on suorittanut lukio-opinnot loppuun. Yhteisesti sovittiin myös, että Emilia alkaa ottaa isompaa vastuuta omista asioistaan ja harjoitella itsenäistymistaitoja perheessä asuessaan; kaupassa käyntiä, ruoanlaittoa, siivousta, pyykinpesua, laskujen maksua ja muuta rahankäyttöä. Sovittiin myös, että Emilia saa halutessaan sijaisperheen lisäksi jälkihuollon kautta tukihenkilön, kuka on Emilian tukena sijaisperheen ja oman verkoston lisäksi Emilian muuttaessa omilleen.

Emilia tutustui tukihenkilöön jo hyvissä ajoin ennen omaan asuntoon muuttoa. Tukihenkilön ja sijaisperheen yhteistyöllä Emilian itsenäistymisvalmiuksia ehdittiin kartoittaa ennen muuttoa omaan asuntoon. Tämän kartoituksen avulla tuli näkyviin mitä kaikkea Emilian tuli vielä harjoitella ennen muuttoa.

Emilia kirjoitti ylioppilaaksi 19-vuotiaana ja haki opiskelemaan ammattikorkeakouluun samana keväänä. Emilian opiskelupaikka varmistui kesällä, jonka jälkeen hän tukihenkilön avustuksella laittoi asuntohakemukset vireille opiskelupaikkakunnalle. Emilia sai nopeasti pienen vuokra-asunnon, johon hän muutti ennen opintojen alkua. Emilian uusi koti sijaitsi lähellä Emilian isosiskoa ja äitiä ja myös Emilian tati perheineen asui läheisellä paikkakunnalla. Emilian sijaisperhe auttoi muutossa ja yhdessä heidän ja vastuusosiaalityöntekijän kanssa sovittiin, että Emilia voi halutessaan viettää viikonloppuja ja lomia sijaisperheessä jälkihuoltoajan loppuun saakka.

Emilialla oli selkeä jälkihuollon suunnitelma, jossa oli huomioitu hänen vahvuutensa ja tuentarpeensa. Emilian asioista vastaava sosiaalityöntekijä säilyi samana lähes koko sijais- ja jälkihuollon ajan, mikä puolestaan mahdollisti sen, että sosiaalityöntekijä oli tietoinen Emilian asioista jo pidemmältä ajalta. Emilialle tämä merkitsi tuttuutta ja Emilia koki, että sosiaalityöntekijään oli helppo olla yhteydessä, koska tämä oli niin pitkään hoitanut Emilian asioita. Emilia tapasi sijaishuoltoaikana sosiaalityöntekijää noin kaksi kertaa vuodessa ja sen lisäksi Emilia saattoi olla puhelimitse yhteydessä työntekijään halutessaan. Usein kuitenkin sijaisperhe hoiti yhteydenpidon mutta muutaman kerran lukioikäisenä Emilia otti myös itse yhteyttä. Jälkihuoltoaikana sosiaalityöntekijän tapaamisia oli useammin koska itsenäistymiseen liittyviä hoidettavia asioita oli arjessa enemmän.

Emilian jälkihuollon tukihenkilö oli Emilian tukena koko jälkihuoltoajan ja heidän välilleen muodostui hyvä suhde. Emilia pystyi turvautumaan tukihenkilön apuun tarvittaessa ja juttelemaan hänelle myös sellaisista asioista, joista ei halunnut sijaisperheelle tai omalle perheelleen puhua. Yhdessä jälkihuollon tukihenkilön kanssa Emilia teki lisäksi elämänhistorian työskentelyä, jossa he

kävivät yhdessä läpi mitä kaikkea Emilian elämässä oli tapahtunut. Tässä tukena olivat Emilian pyytämät lastensuojelun asiakaskertomukset.

Emilian opinnot ammattikorkeakoulussa lähtivät sujumaan mukavasti ja Emilia koki, että opiskelee omaa alaansa. Emilia sai opintojen myötä uusia ystäviä ja opiskeluyhteisöstä muodostui tiivis. Opinnot veivät suuren osan myös Emilian vapaa-ajasta mutta vastapainoksi Emilia kuitenkin säilytti harrastuksensa, joista koki että saa mielihyvää ja jaksamista. Emilia viihtyi myös uudessa kodissaan ja sisusti hänelle kertyneillä itsenäistymisvaroilla asunnon mieleisekseen. Jälkihuollon tukihenkilö auttoi tässä Emiliaa, että saivat rahat riittämään kaikkeen tarpeelliseen. Arjen askareita Emilia oli jo opetellut sijaisperheessä asuessaan, joten ne sujuivat hyvin. Emilia kuitenkin tarvitsi aluksi apua erilaisten lomakkeiden ja hakemusten täyttämässä ja niissä tukihenkilö oli tukena.

Emilian oma verkosto säilyi Emilian elämässä koko sijais- ja jälkihuollon ajan. Koska sijaishuollon aikana oli huolehdittu siitä, että Emilia tapasi vanhempiaan, isosiskoaan ja muita läheisiään säännöllisesti ja piti heihin yhteyttä, oman verkoston mukana oleminen myös jälkihuoltoaikana oli luontevaa. Sijaisperheen vanhemmat tekivät tietoisesti työtä tämän yhteydenpidon säilyttämisen hyväksi. Omista haasteistaan huolimatta myös Emilian äiti pystyi olemaan tyttärensä tukena, mikä oli Emilialle merkityksellistä. Emilia koki, että omilleen muuton jälkeen hänellä oli kaksi perhettä, keihin saattoi turvautua; oma perhe ja sijaisperhe. Emilia kävi koko jälkihuoltoajan säännöllisesti vierailulla viikonloppuisin ja juhlapyhinä sijaisperheessä ja koki, että oli aina tervetullut. Yhteys myös niin sanottuihin sijaissisaruksiin säilyi.

Emilian täyttäessä 21 vuotta, hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä, jälkihuollon ohjaaja, sijaisperhe sekä Emilia istuivat yhdessä alas ja kävivät vielä yhdessä läpi mitä kaikkea Emilian elämässä on jälkihuoltoaikana tapahtunut. Emilia koki, että on saanut riittävästi apua ja tukea ja pärjää jatkossa omillaan sekä läheistensä tuella. Työntekijät varmistivat, että Emilialla on kuitenkin tiedossa, kenen puoleen hän voi kääntyä, mikäli avuntarvetta tulee myöhemmin. Jälkihuollon asiakkuus voitiin päättää, eikä Emilian asiakkuutta tarvinnut siirtää mihinkään.

Verrattuna Mike Steinin (esim. 2005, 19-22) jälkihuolto nuorten pärjääjien tai eteenpäin menijöiden (moving on) ryhmään, Emilian tarinasta on nostettavissa esiin kaikki näille jälkihuolto nuorille tyypilliset asiat: sijaishuollon aikaisen tuen pysyvyys ja turvallisuus, mahdollisuus rakentaa turvallinen kiintymyssuhde häntä hoitaviin aikuisiin, ymmärrys omasta perhehistoriasta, tuki koulunkäyntiin ja sitä kautta myös menestyminen opinnoissa, vahva resilienssi ja hyvät itsenäistymisvalmiudet, asteittainen ja suunnitelmallinen itsenäistyminen sekä riittävä jälkihuollon tuki.

Emilia sai viettää koko sijaishuoltoajan samassa sijaisperheessä, jonka vanhemmista muodostui hänelle tärkeitä. Sijaisperhe oli Emilialle tuttu jo entuudestaan, mikä omalta osaltaan helpotti sopeutumista. Emilian sijaishuoltoaika oli turvallista ja Emilia sai kiintyä sijaisvanhempiin. Emilian oma läheisverkosto pidettiin kuitenkin tiiviisti mukana Emilia elämässä ja sitä kautta Emilia sai ymmärrystä omasta perhehistoriastaan ja kestäviä ihmissuhteita vaalittiin. Emilia sai riittävästi tukea koulunkäyntiin, ja samassa sijaishuoltopaikassa vietetty sijaishuoltoaika turvasi Emilialle jatkuvuuden myös koulussa, eikä Emilian koulunkäyntiin tullut katkoksia tai muutoksia. Tämä antoi Emilialle hyvän pohjan hakea ja suorittaa mielekkäitä jatko-opintoja. Emilia sai sijaishuoltoaikana myös tarvitsemaansa muuta erityistä tukea esimerkiksi psyykkiseen hyvinvointiin. Mielekäs harrastus ja tärkeät ystävät lisäsivät Emilian resilienssiä.

Emilian itsenäistyminen tapahtui rauhallisesti ja Emilian tahdissa sekä hyvin suunnitellusti. Emilia sai asua sijaisperheessä siihen asti, että sai suoritettua toisen asteen opinnot loppuun ja muutto omaan asuntoon tapahtui suunnitelmallisesti. Oma asunto oli lähellä biologista verkostoa ja opiskelupaikkaa ja Emilian toiveiden mukainen. Rauhallinen ja asteittainen itsenäistyminen varmistivat myös sen, että Emilialla oli riittävät itsenäistymisvalmiudet. Arjen asioita Emilia sai harjoitella sijaisperheessä ja asteittain otti enemmän vastuuta asioiden itsenäisestä hoitamisesta. Tällä turvattiin se, ettei arki omassa asunnossa ja asioista huolehtiminen ollut Emilialle vierasta. Sijaisperheen tuen lisäksi Emilia sai jälkihuollon tukihenkilön tukea, jolla varmistettiin että myös itsenäinen asuminen varmasti lähti sujumaan hyvin. Jälkihuollon tukihenkilön tuki oli Emilialle merkityksellistä ja tukihenkilöstä tuli Emilialle tärkeä myös ihmisenä, ei vain työntekijänä.

Kaiken kaikkiaan Emilian tyyppitarinassa tulevat esiin kaikki ne elementit, mistä muodostuu merkityksellinen ja nuorta tukeva sijais- ja jälkihuollon jatkumo, sekä tämän tutkimuksen nuorten tarinoiden perusteella että mitä aiemmissa tässä tutkimuksessa esiin nostetuissa tutkimuksissa on noussut esiin.

5.5.2 Selviytyjän mallitarina - Joonas

Joonas sijoitettiin kunnan vastaanotto- ja arviointiyksikköön kiireellisesti Joonaksen ollessa 14-vuotias. Kiireellisen sijoituksen taustalla oli isän päihteidenkäyttö. Joonaksen vanhemmat olivat eronneet Joonaksen ollessa ihan pieni ja Joonas oli asunut eron jälkeen isänsä kanssa. Joonas oli tavannut äitiään satunnaisesti. Äidillä oli uusi puoliso ja lapsia uudesta liitosta mutta Joonas ei juurikaan pitänyt heihin yhteyttä. Myös isällä oli ollut uusi puoliso, jonka kanssa he olivat eronneet. Joonaksen velipuolet asuivat oman äitinsä kanssa toisella paikkakunnalla mutta olivat Joonaksen

elämässä kuitenkin säännöllisesti mukana. Joonaksella oli todettu 10-vuotiaana ADHD, joka näkyi vahvasti hänen arjessaan. Joonaksella oli koulussa erityisen tuen tarvetta sekä lääkitys koulupäiviin.

Joonas oli vastaanotto- ja arviointiyksikössä sijoitettuna huostaanottoprosessin ajan, jonka jälkeen Joonaksen sijaishuolto paikka muutettiin ammatilliseen perhekotiin. Perhekoti ei ollut Joonakselle ennestään tuttu mutta siirtyminen sinne tapahtui tutustumisen kautta. Joonaksen alku perhekodissa oli haastavaa, eikä Joonas kotiutunut perhekotiin heti. Joonas joutui perhekotiin muuton myötä vaihtamaan myös koulua ja uuteen kouluun ja koulutovereihin tutustuminen vei myös oman aikansa. Joonas kävi säännöllisesti tapaamassa koulukuraattoria ja sai erityistä tukea koulunkäyntiin. Joonaksen ADHD-lääkitystä muutettiin, jotta se tukisi paremmin koulussa ja arjessa selviytymistä. Joonas sopeutui uuteen kouluun alun jälkeen hyvin ja opiskelu säännöllisen lääkityksen tuella toteutui. Perhekodista pidettiin tiiviisti yhteyttä kouluun ja Joonaksen koulunkäynnin tukemiseen panostettiin myös perhekodissa.

Joonaksen isän oli vaikea hyväksyä Joonaksen huostaanottoa ja siirtymistä perhekotiin. Alkuun isän ja perhekodin välinen yhteistyö oli haastavaa ja Joonas koki olevansa isänsä ja perhekotivanhempien välissä. Joonas alkoi viihtyä perhekodissa, mutta hän ei voinut sitä sanoa isälleen, jotta ei pahoittaisi isänsä mieltä. Joonas piti isäänsä yhteyttä tiiviimmin kuin perhekodissa tiedettiin, eikä Joonas halunnut kertoa tästä perhekodissa. Joonaksen oltua vähän yli vuoden sijoitettuna perhekotivanhempien ja isän välit muuttuivat vähitellen paremmiksi, eikä Joonaksen enää tarvinnut peitellä yhteydenpitoa. Isän ja perhekotivanhempien välille muodostui luonteva yhteys ja tieto Joonaksen asioista kulki aikuisten välillä. Joonaksen oloa tämä helpotti huomattavasti.

Joonas suoritti peruskoulun loppuun ja haki opiskelemaan ammattikouluun. Joonas toivoi, että voisi muuttaa takaisin isänsä luokse. Yhdessä isän, Joonaksen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän, Joonaksen ja perhekodin vanhempien kanssa tätä mahdollisuutta pohdittiin mutta päädyttiin siihen, että Joonas jatkaa asumistaan perhekodissa ja aloittaa ammattiopinnot perhekodista käsin. Joonas aloitti ammattikoulun mieleisellään opiskelualalla ja koulu sujuikin mukavasti. Joonas sai koulusta ystäviä, joiden kanssa vietti myös vapaa-aikaa. Joonas kuitenkin koki, että asuminen perhekodissa ahdistaa häntä ja hän haluaa muuttaa pois. Koska Joonas oli lähes 17-vuotias, ehdotti Joonaksen sosiaalityöntekijä, että Joonas muuttaisi omaan asuntoon, johon hänelle järjestettäisiin jälkihuollon ohjaajan tukea.

Joonakselle tehtiin itsenäistymissuunnitelma, johon kuului jälkihuollon ohjaajan tiiviit tapaamiset ja tuki oman asunnon etsimiseen ja muuttoon. Tarkoituksena oli lisäksi, että jälkihuollon ohjaaja arvioisi Joonaksen itsenäistymisvalmiuksia ennen muuttoa omaan asuntoon, jotta tiedettäisiin mihin Joonas tukea tarvitsee. Joonaksen isä suhtautui varauksellisesti Joonaksen omilleen muuttoon mutta hyväksyi sen kuitenkin. Isä näki, että Joonaksen valmiudet asua itsenäisesti eivät vielä olleet riittävät.

Joonas sai oman asunnon ja muutti sinne 17-vuotiaana. Ennen oman asunnon saamista, Joonas oli ehtinyt muutaman kerran tavata jälkihuollon ohjaaja ja työskentely oli vasta aluillaan. Joonaksen muutettua omaan asuntoon, Joonas alkoi perua jälkihuollon ohjaajan tapaamisia ja myös yhteydenpito perhekotiin väheni. Joonaksen yhteydenpito myös isään väheni ja aiheutti isässä huolta. Isä oli yhteydessä jälkihuollon ohjaajaan tilanteesta ja yhdessä järjestettiin Joonaksen tapaaminen. Tapaamisella selvisi, että Joonakselle oli kertynyt runsaasti poissaoloja koulusta ja opintojen jatko oli vaakalaudalla. Joonas myönsi tapaamisella, että on useamman kuukauden käyttänyt lähes päivittäin kannabista ja tästä syystä välttellyt aikuisia ja ollut poissa koulusta. Joonas myönsi, että yksin asuminen aiheutti sen, että kavereiden kanssa olivat alkaneet poltella kannabista ja lopulta käyttö oli vain lisääntynyt. Joonas ei ollut halukas lopettamaan kannabiksen käyttöä mutta ymmärsi aikuisten huolen. Koska Joonaksen päihteidenkäyttöön liittyi myös ahdistuneisuutta, Joonas siirtyi muutaman viikon arviointijaksolle nuorisopsykiatriselle osastolle.

Joonas pelkäsi, että joutuu uudelleen sijoitukseen päihteiden käytön tultua ilmi ja tämän vuoksi ei ollut kannabiksen käytöstä uskaltanut kertoa kenellekään. Osastojakson aikana Joonaksen tilannetta arvioitiin uudelleen ja lopulta Joonaksen toiveesta päädyttiin siihen, että Joonas sai muuttaa takaisin omaan asuntoon jakson jälkeen. Joonas sitoutui käymään säännöllisesti huumeseuloissa sekä nuorten päihdepysäkillä viikottaisilla tapaamisilla. Myös yhteistyötä jälkihuollon ohjaajan kanssa tiivistettiin. Yhteisellä sopimuksella Joonaksen isä tuli tiiviimmin mukaan Joonaksen tueksi. Selvisi, että Joonaksella oli myös lievä masennus ja kannabis oli ollut Joonaksen keino helpottaa omaa oloaan. Tämän vuoksi sovittiin, että päihdehoidon lisäksi Joonas tapasi päihdepysäkin psykiatrista sairaanhoitajaa.

Päihteiden käytön tultua ilmi Joonas sitoutui jälkihuollon ohjaajaan tapaamisiin paremmin kuin aikaisemmin. Joonas itse kuvasi, että hänen ei enää tarvinnut piilotella aikuisilta mitään niin tuen vastaanottaminen oli helpompaa. Aikuisten päästyä paremmin mukaan Joonaksen asioihin tuli näkyville, että Joonaksen voimavarat koulunkäynnistä ja arjesta huolehtimiseen olivat aika vähäiset. Jälkihuollon ohjaaja tuki Joonasta myös selvittämään kouluasioita ja lopulta Joonas

päätyi siihen, että lopettaa koulun. Joonaksen opiskelema ala vaati jatkuvaa läsnäoloa koulussa ja poissaoloja koulusta ei olisi saanut tulla lainkaan.

Joonaksen täytettyä 18, Joonaksella alkoi olla uudelleen kannabiksen ja alkoholin käyttöä ja sitoutumisessa päihdepysäkin työntekijän ja jälkihuollon ohjaajan tapaamisiin oli notkahdus. Isä oli edelleen aktiivisesti mukana Joonaksen asioissa ja Joonas piti isään säännöllisesti yhteyttä. Joonaksen luvalla työskentelyä aikuisten kesken tiivistettiin ja isä toimi linkkinä Joonakseen jos häneen ei muuten saatu yhteyttä. Joonas itse esitti toiveen, että hän voisi muuttaa isän luokse asumaan. Omassa asunnossa asuminen tuntui haastavalta ja kaverit veivät Joonasta mukanaan. Joonaksen mieliala oli alhainen ja Joonas ei oikein tuntunut saavan mistään otetta. Joonas oli ottanut runsaasti pikavippejä ja niiden maksaminen oli vaikeaa.

Joonas muutti isän luokse ja isän ja jälkihuollon ohjaajan välistä työskentelyä lisättiin. Jälkihuollon ohjaaja tapasi Joonasta isän luona useamman kerran viikossa ja alkuun aikaa käytettiin paljon siihen, että Joonaksen käynnit päihdepysäkillä jälleen käynnistyivät, Joonas sai oikeanlaisen mielialalääkityksen ja sairauslomaa. Pikkuhiljaa jälkihuollon ohjaajan kanssa Joonas alkoi pohtia, mitä mielekästä tekemistä päiviin löytyisi ja Joonas aloitti käynnit nuorten työpajalla. Joonas oli erityisen kiinnostunut puutöistä ja pääsikin niitä siellä tekemään.

Tiiviin jälkihuollon tuen, oikeanlaisen lääkityksen, mielekkään tekemisen ja isän luona asumisen myötä Joonaksen tilanne alkoi pikkuhiljaa kohentua. Joonas sitoutui jälkihuollon ohjaajan tapaamisiin ja päihdepysäkillä käynteihin hyvin. Jälkihuollon ohjaajan tuella Joonas opetteli itsenäisesti hoitamaan erilaisia hakemuksia ja arkisia asioita; pikavipeistä kertyneisiin laskuihin tehtiin maksusuunnitelma, jota Joonas kuukausittain lyhensi. Joonas pysyi päihitteettömänä ja aloitti myös uuden harrastuksen jälkihuollon ohjaajan tuella. Alkuun ohjaaja kävi Joonaksen kanssa yhdessä kuntosalilla mutta Joonaksen innostuessa liikunnasta, Joonas meni kuntosalille myös itsenäisesti.

Isä ja Joonas kokivat hyvänä ratkaisuna Joonaksen muuton isän luokse. Isän ja Joonaksen välit paranivat ja isä ja Joonas tukivat toinen toistaan päihitteettömyydessä. Joonaksen jälkihuollon ohjaaja oli tiiviisti Joonaksen elämässä mukana neljän vuoden ajan ja monenlaiset vaiheet tuona aikana lujittivat Joonaksen ja ohjaajan suhdetta. Joonas koki, että pystyi missä tahansa asiassa olemaan ohjaajaan yhteydessä ja aina sai apua. Jälkihuollon aikana tapahtuneella sosiaalityöntekijän muutoksella ei Joonakselle ollut merkitystä, koska ohjaajan tuella hän sai asiansa hoidettua myös uuden sosiaalityöntekijän kanssa.

Oltuaan noin vuoden verran nuorten työpajatoiminnassa, Joonas haki uudelleen opiskelemaan puusepäksi ja sai opiskelupaikan. Joonas aloitti opinnot uudessa koulussa ja koki alan mielekkääksi. Joonas sai opiskelujen myötä myös uusia ystäviä ja vanha kaveripiiri, jossa edelleen osa käytti päihkeitä, alkoi pikkuhiljaa muuttua. Joonaksen parhaat päihteettömät ystävät kuitenkin säilyivät.

Joonas muutti jälkihuollon ohjaajan avustuksella uudelleen omaan asuntoon hieman yli 20-vuotiaana. Asumisen Joonas sai läheltä isän asuntoa ja kumpikin oli sitä mieltä, että Joonaksen oli oikea aika kokeilla uudelleen yksin asumista. Asuminen lähti sujumaan hyvin, eikä huolta Joonaksen arjesta enää noussut. Joonas otti jälkihuollon päättymiseen saakka tukea vastaan ja koki hyötyneensä nimenomaan jälkihuollon ohjaajan tuesta. Joonas koki saaneensa niin keskusteluapua kun konkreettistakin tukea. Myös isä oli kiitollinen siitä, että Joonaksen jälkihuollon ohjaaja oli ollut alusta loppuun saakka Joonaksen ja hänen tukenaan. Jälkihuollon päätyttyä Joonas jatkoi harvakseltaan tukikäyntejä nuorten päihdepysäkillä mutta muuta asiakkuuden tarvetta Joonaksella ei ollut.

Mike Steinin (esim. 2005, 19-22) *selviytyjien (surviving)* kategoriaan verrattuna Joonaksen tarinasta nousevat esiin samat näkökulmat: jossain määrin vaihtuvat sijaishuoltopaikat ja epävakaus, nuorena ja vailla tarvittavia valmiuksia alkanut itsenäistymispolku, haasteet asumisessa, ihmissuhteissa ja opiskelu- tai työllistymispoluissa. Jälkihuollon aikaisen tuen merkitys puolestaan korostuu ja auttaa aikaansaamaan positiivisen elämänpolun, jossa lopulta vastaan tulevat haasteet muodostuvat nuoren vahvuuksiksi.

Joonaksella ei ollut useita sijaishuoltopaikan muutoksia mutta sijaishuollon alku oli kuitenkin haastava; ensin sijoitus vastaanotto- ja arviointiyksikköön, josta muutto perhekotiin ja sopeutuminen sinne vei oman aikansa. Sopeutuminen perhekotiin oli haastavaa ja Joonas halusi muuttaa perhekodista pois ennen kun hänellä oli todellisia valmiuksia yksin asumiseen. Joonaksella oli runsaasti tuentarvetta peruskoulussa ja myös toisen asteen opintojen suorittaminen vaati yhden keskeytyneet opinnot ja uuden suunnan löytymisen nuorten työpajan kautta. Joonaksen itsenäistymistä pyrittiin valmistelemaan ja Joonaksen itsenäistymisvalmiuksia kartoittamaan, mutta käytännössä tämä työ jäi kuitenkin kesken, ja Joonas muutti omaan asuntoon liian varhain. Joonaksen arkeen tulivat varhaisen muuton myötä päihteet ja psyykkiset ongelmat, joita Joonas yritti aikuisilta peitellä. Tämän vuoksi myös tuen vastaanottaminen oli heikkoa. Joonaksen haasteiden tultua ilmi, Joonaksen sitoutuminen jälkihuollon tukeen parani huomattavasti. Päihteenkäytön ja mielialaongelmien helpotuttua Joonaksen elämään alkoi tulla muita mielekkäitä asioita kuten nuorten työpajatoiminta, uusi harrastus ja hyvät ystävät.

Joonaksen oma verkosto oli melko pieni mutta sitäkin tärkeämpi; isän rooli Joonaksen tukena jälkihuoltoaikana oli merkittävä. Vielä sijaishuollossa ollessa Joonaksen suhde isään oli ajoittain ristiriitainen mutta isä oli kuitenkin tiiviisti Joonaksen elämässä mukana. Jälkihuoltoon siirtyessä isän rooli Joonaksen arjessa korostui ja Joonas itse halusi lopulta muuttaa isän luokse asumaan. Joonas hyötyi isän, jälkihuollon ohjaajan, päihdepysäkin ja nuorten työpajan tiiviistä yhteistyöstä. Joonaksen elämässä oli monia riskitekijöitä: mielialaongelmat, päihteidenkäyttö, haasteet raha-asioissa ja asumisessa sekä koulun lopettaminen. Ilman oikeanlaista tukea Joonaksen elämä olisi voinut mennä täysin eri suuntaan. Selviytyjän mallitarinassa korostuukin oikeanlainen ja oikea-aikainen jälkihuollon tuki. Joonaksen kohdalla oikeanlaiseksi tueksi muodostui hyvä ja luottamuksellinen suhde jälkihuollon ohjaajaan, joka oppi tuntemaan Joonasta niin, että onnistui luotsaamaan poikaa oikeaan suuntaan. Selviytyjän mallitarina kuvaa sitä, että koskaan ei ole liian myöhäistä saada positiivista muutosta aikaiseksi, ja pienillä asioilla voi lopulta olla suuri merkitys, vaikka ne juuri siinä hetkessä eivät suurilta tuntuisikaan.

6. Dialoginen arviointi osana jälkihuollon prosessia

Valitsin dialogisen arvioinnin tiedonkeruun menetelmäksi osittain siitä syystä, että halusin saada kokemusta dialogisen arvioinnin käyttämisestä osana jälkihuollon työtä. Dialoginen arviointi osoittautuikin oivalliseksi menetelmäksi. Jokaisen tutkimukseen osallistuneen nuoren ja työntekijän dialogit muodoistuivat aivan omanlaisikseen ja jokaisessa korostuivat eri asiat. Kuten jo aikaisemmin kerroin, ne dialogit, joissa mukana oli nuoren sosiaalityöntekijä tai erityissosiaali-ohjaaja, olivat aivan erilaisia kuin ne, missä mukana oli jälkihuollon ohjaaja. Niissä haastatteluissa, joissa työntekijä oli ollut nuoren työntekijä jo sijaishuollon aikaan, nousi aivan eri tavalla keskiöön sijaishuoltoaika. Yhdessä dialogissa myös minulla oli kaksoisrooli; olin toiminut vuosia aikaisemmin nuoren sosiaalityöntekijänä muutaman vuoden ajan. Tämä antoi minulle täysin erilaisen tulokulman dialogiin.

Osana dialogista arviointia pyysin jokaiselta haastatteluun osallistuneelta nuorelta ja työntekijältä palautetta siitä, miltä haastattelu on tuntunut ja miten he näkisivät dialogisen arvioinnin osana jälkihuollon työskentelyä. Jokainen haastatteluun osallistunut nuori toi esiin, että haastattelu oli positiivinen kokemus ja erilainen kuin mitä olivat odottaneet. Useampi tutkimuksen nuorista toi itse esiin, että dialogisessa arvioinnissa heillä oli mahdollisuus työntekijän kanssa jutella sellaisista asioista, joista he eivät tavallisilla asiakastapaamisilla olleet keskustelleet. Esimerkiksi juuri lapsuuden aikaisista kokemuksista ja vanhemmista, joista puhuminen nyt tuntui olevan

merkityksellistä sekä nuorelle että työntekijälle. Esimerkiksi Antin ja Marin haastattelussa Marin muistelemat asiat Antin vanhemmista, joita Antti itse ei enää muistanut, olivat selkeästi tärkeitä. Antti toikin itse esiin, että olisi ehkä kaivannut tällaisia syvällisempiä keskusteluja sosiaalityöntekijän kanssa asiakkuuden aikana. Muutoin sekä nuoret että työntekijät kokivat, että dialoginen arviointi muistutti paljon tavallista asiakastapaamista ja oli siksi luonteva, vaikka mukana oli kolmaskin osapuoli. Kaikki työntekijät, itseni mukaan lukien, toivat esiin, että dialoginen arviointi antoi mahdollisuuden antaa palautetta ja kiitosta nuorelle, sekä saada sitä myös itselleen. Itse koin erityisen tärkeänä, että sain kiittää nuorta ja antaa hänelle positiivista palautetta, jota en vastuusosiaalityöntekijänä ollut ääneen sanonut, vaikka monesti olinkin ajatellut. Nuoret toivat esiin, että kokivat dialogin voimaannuttava kokemuksena, kun kuulivat työntekijältä kiitosta ja dialogin myötä muodostui kuva, miten hyvin he ovat elämässään pärjänneet.

Enni: Kyllä se kannustaa, että joku toinen on sitä mieltä että joku kannustaa ja kertoo, että osaat pitää ittestäs huolta. Tulee hyvä fiilis, että mä oon onnistunut.

Myös nuoret kokivat tärkeänä, että saivat antaa positiivista palautetta ja kiitosta työntekijälle. Myös Minna-Kaisa Järvisen (2007, 32, 39) tavoitteena dialogisessa arvioinnissa oli rakentaa haastattelutilanteesta mahdollisimman luonteva, tavanomaista asiakkaan ja työntekijän kohtaamista muistuttava tilanne, jotta arviointi on mahdollista tuoda käytännön työn sisälle. Dialoginen arviointi antaa ajan ja mahdollisuuden laajempaan keskusteluun ja myös sellaisiin puheenaiheisiin, joihin ei tavallisilla asiakkaan ja työntekijän tapaamisilla välttämättä päästä, jolloin toteutuu myös dialogin yksi perimmäisistä tarkoituksista; tuottaa jotakin uutta (Esim. Haarakangas 2008). Tässä nimenomaan kolmannella osapuolella, tässä tutkijalla, on tärkeä rooli. Ulkopuolisena pystyin nostamaan dialogiin sellaisia teemoja, joita ei välttämättä muuten olisi keskusteluun noussut, esimerkiksi juuri sijaishuoltoon liittyviä teemoja.

Tein saman havainnon kun Minna-Kaisa Järvinen omassa väitöskirjassaan (2015, 84); tutkijana minun oli helpompi olla yhdessä rakentamassa dialogia, koska jälkihuolto ja siihen liittyvät käsitteet ovat minulle tuttuja. Tämä mahdollisti suoran dialogiin osallistumisen ilman, että työntekijän ja nuoren tarvitsi lähteä minulle avaamaan, mitä jälkihuolto ja siihen liittyvät käsitteet tarkoittavat. Oman työkokemukseni kautta pystyin ottamaan esille sellaisia asioita, joista ajattelin, että nimenomaan jälkihuollon merkityksellisyydestä puhuttaessa olisi lisäarvoa ja, jotka näin olevan merkityksellisiä nimenomaan jälkihuollon kehittämisen kannalta.

Toisessa tutkimukseen osallistuneista kunnista oli käytössä jälkihuollon loppuhaastattelu, jossa oli työntekijöiden mukaan paljon samoja elementtejä kuin dialogisessa arvioinnissa. Työntekijät olivat

kokeneet oman työn kannalta tärkeänä loppuhaastattelun mahdollistavan palautteen annon puolin ja toisin. Työntekijät toivat ehdotuksena esiin, että dialogista arviointia voisi käyttää työskentelyn arviointimenetelmänä noin vuotta ennen jälkihuollon päättymistä, jotta viimeisen vuoden työskentelyä olisi helpompi kohdentaa oikein. Ehdotuksena oli, että dialogisen arvioinnin pohjalta nuoren jälkihuoltosuunnitelma voitaisiin laatia tarkoin ja tuki kohdentaa niihin osa-alueisiin, joissa on vielä tuossa vaiheessa eniten tuen tarvetta.

Dialogisen arvioinnin yksi merkitys osana sekä sijais- että jälkihuollon aikaista työskentelyä voisi olla myös nuoren ja työntekijän luottamussuhteen vahvistaminen. Kun varataan riittävästi aikaa myös nuoren ja sosiaalityöntekijän välisille keskusteluille, on myös syvällisempiin aiheisiin helpompi mennä. Tarkoituksella annetaan mahdollisuus myös muulle keskustelulle kuin ajankohtaisille asioille. Uskon, että tällaisella systemaattisella työllä sosiaalityöntekijä tulisi tutummaksi nuorelle, joka puolestaan helpottaisi asioista puhumista. Jos nuori tapaa oman sosiaalityöntekijänsä vain kaksi kertaa vuodessa asiakassuunnitelmaneuvottelujen yhteydessä, jää sosiaalityöntekijä väistämättä vieraaksi. Vieraalle on vaikea puhua omista asioistaan, jolloin lapsen tai nuoren kannalta oleellisia asioita voi jäädä kertomatta. Tähän suuntaan sosiaalityötä on vahvasti viemässä myös systeeminen toimintamalli (ks. Esim. Fagerström 2016, Lahtinen ym. 2017), jota viime vuosina on Suomessa lastensuojelussa kehitetty myös osana hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Systeemisessä toimintamallissa sosiaalityötä on lähdetty kehittämään Lontoon Hackneyn mallin mukaisesti monitoimijaiseksi ja suhdeperusteiseen suuntaan. Sosiaalityön työtettä on tarkoitus muuttaa kokonaisvaltaisesti niin, että sosiaalityöntekijöillä olisi mahdollisuus olla tiiviimmin vuorovaikutuksessa ja aidossa dialogissa asiakkaiden kanssa ja työskentelyssä olisi mahdollista hyödyntää myös terapeutista osaamista. Työn tukena systeemisessä mallissa on tiivis monitoimijainen tiimi, jonka osaamista sosiaalityöntekijä voi kohtaavassa asiakastyössä hyödyntää.

Koska kaikki haastatteluihin osallistuvat nuoret ja heidän työntekijänsä olivat erilaisia persoonia, tuli haastattelutilanteissa hyvin esille, että toiset vaativat aika paljonkin ”lämmittelyä” ennen kuin dialogi alkoi rakentumaan ja toiset puolestaan pääsivät dialogiin heti. Dialogin ”lämmittely” tapahtui muun muassa apukysymysten kautta, joita osalle nuorista jouduin esittämään enemmän kuin toisille. Näissä tilanteissa tutkijan rooli korostui, ja ilman apukysymyksiä ja tutkijan virittelemiä keskustelun aiheita dialogi olisi voinut jäädä syntymättä tai ainakin supistua huomattavasti. Alkuun pääsyn jälkeen dialogi lähti sujumaan jokaisen kanssa luontevasti, eikä yhdessäkään haastattelussa tullut sellaista tunnetta, että dialogi olisi ollut pakotettua tai jäänyt jotenkin vajaaksi.

Minna-Kaisa Järvisen mukaan dialogisen arvioinnin käyttö edellyttää luottamuksellista suhdetta työntekijän ja asiakkaan välillä, jotta institutionaalista suhteesta huolimatta dialogi olisi mahdollisimman tasa-arvoista (2015, 240). Tutkimuksessa mukana olleiden haastateltavien työntekijöiden ja nuorten välillä tuo keskinäinen luottamus oli selkeästi jokaisessa haastattelutilanteessa nähtävissä ja kuultavissa. Itse koin, että myös ajankohdalla; jälkihuolto oli päättynyt tai päättymässä, oli oma merkityksensä asiassa. Menneisyyttä oli helppo muistella kun ei tarvinnut ajatella, että se vaikuttaisi jotenkin tulevaan työskentelyyn nuoren ja työntekijän välillä. Jokainen sai vapaasti olla oma itsensä ja heittäytyä dialogiin myös tunnetasolla.

Itse koin, että dialoginen arviointi jälkihuollon päättyessä tai jopa vähän sen jälkeen, oli oivallinen mahdollisuus antaa palautetta ja kiitosta puolin ja toisin. Osassa haastatteluita dialoginen arviointi mahdollisti työntekijälle myös kurkkaamisen nuoren elämään jälkihuollon päättymisen jälkeen. Useassa dialogissa oli myös vahvoja tunteita ja liikutusta läsnä.

7. Johtopäätökset ja pohdinta

7.1 Lastensuojelun asiakkuuden päätepysäkillä

Jälkihuollon asiakkuudessa olevien ja olleiden nuorten elämänpolun tarkasteleminen antaa ymmärrystä siitä, mihin lastensuojelun tukitoimilla oikeastaan pystytään, ja mihin ei pystytä vaikuttamaan. Näen juuri tämän lastensuojelun asiakasjoukon erityisen tärkeänä tutkimuksen kohteena juuri tästä syystä. Kun asiakkuuksia tarkastellaan asiakkuuden loppupäästä, voidaan huomiota kiinnittää niihin asioihin, mitä asiakkuuden alkupäässä voidaan tehdä toisin tai mihin olisi syytä kiinnittää jatkossa huomiota. Työssäni lastensuojelun sosiaalityössä ja esimiestehtävissä olen törmännyt valitettavasti myös siihen, että jälkihuollolla ei tavoitella kovin suurta muutosta nuoren tilanteeseen nimenomaan siksi, että ollaan tässä lastensuojelun asiakkuuden loppupäässä. Kuntien kiristyvä taloustilanne vaikuttaa tähän omalta osaltaan; sijaishuolto on kallista ja siihen uppoavat eurot pitäisi säästää jostain muualta. Itse ajattelen, että tällainen ajattelutapa on ihan nurinkurinen. Nimenomaan sen vuoksi, että sijaishuollon aikana näihin lapsiin ja nuoriin on jo sijoitettu jopa satoja tuhansia euroja, täytyy vielä nämä kolme vuotta panostaa, jottei kaikki tuo tehty työ ja käytetty raha valu hukkaan. Puhumattakaan nuoren elämästä, jonka arvoa ei voida euroissa mitata. Lapset ja nuoret tulevat sijaishuoltoon varsin erilaisista olosuhteista ja tämä antaa oman leimansa myös sijaishuoltoajalle ja sen jälkeen jatkumona jälkihuoltoon. Tästä syystä suoria johtopäätöksiä pelkän sijaishuollon merkityksellisyydestä jälkihuollolle ei voida tehdä. Suomalaisten sijaishuollossa olevien lasten vanhempien tilannetta esimerkiksi on tutkittu (esim. Saarikallio-Torp

ym. 2010) ja kyseisestä tutkimuksesta nousi esiin monenlaisia haasteita. Eri sosiaaliturvan rekistereistä oli luettavissa, että sijaishuollossa olevien lasten vanhemmilla on monia elämän osa-alueita, joilla heillä menee huonommin muuhun väestöön verrattuna, esimerkkinä sijaishuollossa olevien lasten vanhempien huomattavasti korkeammat työttömyysluvut sekä toimeentulotuen saajien määrät kuin mitä muulla väestöllä. Samoin vanhemmista oli suurempi osa työkyvyttömyyseläkkeellä ja heidän terveydentilansa oli ylipäättään heikompi mitä väestöllä keskimäärin. Kaiken kaikkiaan rekistereistä muodostui kuva sijaishuollossa olevien lasten vanhempien huono-osaisuuden kehästä ja useista päällekkäisistä ongelmista. Kyseisen tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että perheet tarvitsevat varsin moninaisia palveluita, jotta ylisukupolvinen lastensuojelun tuen tarve saataisiin katkaistua.

Omassa tutkimuksessani haastateltujen nuorten vanhempien tilanteet eivät nousseet keskiöön. Tutkimuksessa kuitenkin selvisi, että neljä viidestä nuoresta oli menettänyt toisen vanhempansa joko sijais- tai jälkihuollon aikana, joka on poikkeuksellisen runsas luku. Ainakin kahden nuoren sijoituksen syynä oli vanhemman alkoholin käyttö. Muiden sijoitusten syyt eivät nousseet esiin, mutta jokaisen kohdalla sijoituksen syy oli kuitenkin ollut joku muu kuin nuoren oma käytös. Suoraa johtopäätöstä nuorten vanhempien tilanteesta ei siis tämän tutkimuksen perusteella voi tehdä. Yhtä nuorta lukuunottamatta jokaisen nuoren sijoitus oli kuitenkin kestänyt useita vuosia ja alkanut alakouluiässä, joka puolestaan kertoo siitä, etteivät kodin olosuhteet olleet sijaishuollon aikana muuttuneet niin oleellisesti, että nuori olisi voinut muuttaa takaisin kotiin. Myös tästä näkökulmasta tutkimuksen nuoret olivat pärjääjiä ja onnistujia; jokaisen elämä oli edennyt sellaista polkua, että viitteitä mahdollisesta ylisukupolvisesta lastensuojelun tarpeesta tulevaisuutta silmälläpitäen ei noussut esiin.

7.2 Jälkihuollon merkityksellisyys

Mike Stein (esim. 2005, 19-22) jaotteli jälkihuollon asiakkuudessa olevat nuoret kolmeen kategoriaan: *pärjääjät, selviytyjät ja uhrit*. Koen, että kaikki tutkimukseeni osallistuneet nuoret ovat pärjääjiä tai selviytyjiä, uhreja ei ole kukaan. Jokaisen nuoren tarinassa korostuivat jälkihuollon eri osa-alueet ja myös sijaishuollossa vietetty aika.

Jälkihuolto alkaa jo sijaishuollossa, joten tutkimuksen nuorten sijaishuoltoajasta oli poimittavissa monia nuoren tulevaisuuden kannalta merkityksellisiä asioita. Pysyvät sijaishuoltoapaikat ja aikuiset niissä korostuivat, samoin sijaishuollon aikainen tuki opiskeluun ja mahdollisuus suorittaa koulu yhdessä paikassa eli koulupolkuihin ei tullut useita katkoksia kenelläkään. Tärkeässä roolissa oli

myös motivointi toisen asteen opintoihin ja tuki opintojen loppuun saattamiseen. Sijaishuollon aikainen tiivis yhteydenpito biologiseen verkostoon ja pysyvät ihmissuhteet sitä kautta korostuivat. Aikuisten pysyvyyttä nuoren elämässä ei voi myöskään korostaa liikaa; sijaishuollon aikaiset aikuiset olivat osalle nuorista vielä jälkihuollon päättymisenkin jälkeen varsin tärkeitä mutta biologinen verkosto on kuitenkin se pysyvin. Tärkeää oli myös riittävä tuki mielekkääseen vapaa-aikaan ja mielekäs harrastus. Lisätukena olivat tarpeen mukaiset tukitoimet, esimerkiksi terapia tai käynnit nuorisopsykiatrian poliklinikalla.

Jälkihuoltoon siirtymistä tukevina elementteinä nousivat esiin riittävän pitkä valmistautuminen; joko sijaishuoltopaikan tuki tähän siirtymävaiheeseen tai riittävä tuki muuta kautta.

Itsenäistymistaitojen harjoittelu sijaishuoltopaikassa sekä realistinen ymmärrys pärjäämisestä itsenäisesti tuki siirtymistä. Oman asunnon löytäminen ja tuetusti sinne muutto oli merkityksellistä: jokainen tiesi kuka voi tukea tarpeen tullen. Tärkeää oli, että siirtyminen tapahtui nuoren ehdoilla, eikä sitä yritetty kiirehtiä liikaa.

Jälkihuoltoon siirtymistä hidastavana elementtinä nousi puolestaan esiin se, että nuorta ei oltu riittävästi valmisteltu jälkihuoltoon siirtymiseen. Jälkihuollon ohjaaja oli nuorelle vieras, eikä tutustumiseen oltu varattu aikaa. Jälkihuoltoon siirtymistä hidasti myös sijaishuoltopaikan epärealistinen käsitys nuoren itsenäistymisvalmiuksista. Tutustuminen uuteen työntekijään ei voi tapahtua asiakassuunnitelmanneuvottelussa, jossa on paljon aikuisia läsnä vaan tutustumiselle on varattava oma paikkansa ja aikansa.

Varsinaisen jälkihuollon aikaisen työskentelyn tärkeimmäksi kivijalaksi muodostui luottamuksellinen suhde siihen henkilöön, keneltä nuori tukea sai: sijaisperheen tai perhekodin vanhempi, tukihenkilö tai jälkihuollon ohjaaja. Tämän nuorelle tärkeän aikuisen persoonalla ja työotteella oli suuri merkitys. Nuorelle merkityksellistä oli, että hän koki, että hänestä välitetään aidosti ja hänelle halutaan hyvää. Myös sillä, että nuori koki kohtaavansa aikuisen myös henkilökohtaisella tasolla, ei vain ammattiroolin kautta, oli suuri merkitys. Tärkeä näkökulma oli, että paras tukihenkilö ei kuitenkaan aina ole se tutuin, vaan nuori voi kokea helpommaksi ottaa tukea vastaan ulkopuoliselta aikuiselta, kunhan saa riittävästi aikaa tutustua häneen. Nuoren oman toiveen kuuleminen tässä on erityisen tärkeää. Jälkihuollon tukea suunniteltaessa on arjessa huomioitava kunnan asettamat reunaehdot, mutta tässä eivät raha ja resurssit saisi tulla esteeksi nuoren tosiasiallisille tarpeille.

Sari Eriksson ja Riikka Karppinen (2016, 21) ovat omassa gradussaan vetäneet yhteen aikaisempaa kotimaista tutkimusta jälkihuollosta ja sitä kautta nostivat esiin tärkeän seikan: jälkihuollon tuki on perinteisesti painottunut koulutukseen, asumiseen ja talouteen liittyvään tukeen kun taas

psykososiaalinen tuki on jäänyt vähäisemmäksi. Tähän kohtaan on kiinnitetty huomiota erityisesti Känkäsen ja Laaksosen (2006) tekemässä selvitystyössä ja otettu kantaa, että jälkihuollossa pitäisi tulevaisuudessa kiinnittää enemmän huomiota nuorten kohtaamiseen taloudellisen avustamisen sijaan. Oman tutkimukseni nuorten kohdalla jokainen oli saanut tukea näihin edellä mainittuihin asioihin, mutta psykososiaalinen tuki oli kuitenkin työskentelyssä korostunut enemmän, ja se näkyi myös haastatteluissa nuorten mielestä merkityksellisempänä kuin konkreettinen tuki. Konkreettinen tuki voi olla väline hyvän suhteen luomiseksi nuoreen mutta se ei saisi olla ainoa tuki nuorelle.

Oma läheisverkosto nousi myös jälkihuollon aikana monelle nuorelle erittäin tärkeäksi tueksi. Muita merkityksellisiä asioita jälkihuollon aikana olivat opiskelu tai työ tai muu mielekäs tekeminen päiviin. Harrastukset ja ystävät olivat nuorille tärkeitä sekä oma koti ja siellä viihtyminen. Itsenäiseen elämään vaadittavien taitojen karttuminen oli helpottanut itsenäistä asumista; jokainen koki että oli alkuun tarvinnut apua erilaisten hakemusten täyttämässä ja asioinneissa, mutta jokainen koki kykenevänsä jälkihuollon päättyessä ne itsenäisesti hoitamaan. Verkostomainen työ nousi myös tärkeään rooliin; jälkihuoltoaikana nuoren ympärille koottiin ne tahot, jotka nuoren kanssa työskentelivät ja yhdessä rakennettiin riittävä tuki nuorelle, oli kyse sitten päihdeongelmasta, mielenterveyden pulmista tai oikeanlaisen opintopolun löytymisestä. Nuoret itse nostivat esiin, kuinka tärkeää heille oli oppia pyytämään apua ja luottamaan siihen, että tarvittaessa he myös apua saivat.

Jokainen tutkimukseen osallistuneista nuorista oli kiinnittynyt jälkihuollon aikaiseen tukeen. Jälkihuollon sosiaalityön arjessa korostuvat ne nuoret, jotka eivät jälkihuollon tukeen kiinnity, tai luottamuksen saavuttaminen jälkihuollon työntekijään kestää huomattavan pitkään. Tutkimuksen tavoitteena olikin nostaa esiin niitä elementtejä, joita paremmin huomioimalla voitaisiin saada useampi nuorista kiinnittymään jälkihuollon tukeen.

Aiemmassa tutkimuksessa (esim. Jahnukainen 2004) on nostettu esiin, että monet jälkihuoltonuoret alkavat ottaa tukea vastaan juuri ennen kun täyttävät 21 vuotta, jonka vuoksi on nähty tarpeellisena tarkastella jälkihuoltoajan nostamista yhtenä vaihtoehtona. Tämän tutkimusten nuorten kohdalla ei kenenkään kohdalla tullut esiin, että jälkihuoltoaika olisi loppunut kesken tai työntekijä tai nuori olisivat nähneet, että tukea olisi pitänyt jatkaa vielä yli 21-vuotiaana. Tässä näenkin oleellisena juuri tuon tukeen kiinnittymisen; jokainen tutkimuksen nuorista oli kyennyt hyödyntämään jälkihuollon aikaisen tuen eikä sijaishuollosta jälkihuoltoon siirryttäessä ollut tullut katkoksia tuen saamiseen tai vastaanottamiseen. Toisin sanoen kolme vuotta on riittävä aika niille nuorille, joilla on edellytyksiä kiinnittyä jälkihuollon tukeen jo sijaishuollossa.

Mistä tekijöistä sitten muodostuu nuorelle merkityksellinen jälkihuollon polku? Tiivistän tutkimuksessa nousseet tärkeät asiat seuraavien teesien alle. Teesien toivon tukevan jokaisen lastensuojelussa työskentelevän työntekijän työtä ja työn kehittämistä. Uskallan tässä vaiheessa yleistää, koska omassa tutkimuksessa esiin nousseet merkitykselliset asiat ovat nousseet esiin myös aiemmissa tutkimuksissa.

Jälkihuolto aloitetaan jo sijaishuollossa

Jälkihuolto on sijaishuollon jatkumo ja kolme vuotta kestävä jälkihuoltoaika on hyvin lyhyt aika, jos ei työskentelyä aloiteta jo sijaishuollossa. Nuoren kannalta onnistunut sijaishuoltoaika tukee myös jälkihuoltoaikaa. Sijaishuollossa huomio tulee kiinnittää aikuisten pysyvyyteen, oman verkoston mukana oloon lapsen ja nuoren elämässä, koulunkäynnin tukemiseen ja opiskelupaikan löytämiseen, harrastukseen ja mielekkääseen vapaa-aikaan. Myös sijaishuoltopaikan ulkopuolisesta tuesta on tärkeä huolehtia lapsen tai nuoren tarpeiden mukaan. Esimerkiksi oikea-aikainen terapia lapsuudessa voi helpottaa huomattavasti aikuistumista. Jälkihuoltoon siirtymisen kannalta erityisen tärkeää on, että työ aloitetaan ajoissa, jo noin vuotta ennen jälkihuoltoon siirtymistä. Nuoren itsenäistymisvalmiudet tulee kartoittaa ja tukea häntä riittävien itsenäistymistaitojen opettelussa jo sijaishuollossa. Itsenäistymisessä ei saa kuitenkaan liikaa kiirehtiä vaan asiassa tulee edetä nuoren ehdoilla; jos nuori hyötyy sijaishuoltopaikassa asumisesta esimerkiksi toisen asteen opintojen loppuun saakka, tähän tulisi olla mahdollisuus.

Luottamussuhteen rakentaminen jälkihuollon työntekijään tulee myös aloittaa ajoissa ja tässäkin kuunnella nuorta; kenen nuori itse toivoo häntä jatkossa tukevan. Uuteen työntekijään tutustuminen ei tapahdu hetkessä, ja jos se aloitetaan vasta, kun nuori muuttaa pois sijaishuoltopaikasta, voidaan tässä hukata nuoren kannalta tärkeää työskentelyaikaa. Tämä hyvissä ajoin yhdessä nuoren kanssa valmistautuminen sitouttaa nuorta ottamaan vastaan jälkihuollon tukea sekä motivoi nuorta kohti itsenäistä elämää. Lastensuojelun nivelvaiheet ovat aina lapselle tai nuorelle riski, joten niiden huomioiminen on äärimmäisen tärkeää. Nuoren oma aktiivinen mukana olo ja nuoren tunne siitä, että hän pystyy ja saa vaikuttaa omiin asioihinsa ja jälkihuoltopolun rakentamiseen, on ehdottoman tärkeää.

Oman historian tuntemisen tärkeys korostuu jälkihuoltonuorilla. Aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että tulevaisuuden rakentamisen kannalta nuorelle on tärkeää, että hän tietää oman historiansa. Myös tämän tutkimuksen nuorista osa nosti tämän esille. Jokaiselle nuorelle tulisi jo sijaishuollon loppuvaiheessa antaa mahdollisuus käydä läpi oma lastensuojelun historiansa, jos

nuori on siihen valmis. Sijaishuollon aikana sen vuoksi, että silloin on helmpompi turvata nuorelle tutut ja turvalliset aikuiset, keiden kanssa voi tämän matkan menneisyyteen tehdä. Mikäli tätä mahdollisuutta ei sijaishuollossa ole tarjottu tai nuori ei silloin ole ollut siihen valmis, tulisi sitä miettiä jälkihuollon asiakkuuden aikana.

Vaalitaan tärkeitä ihmissuhteita ja annetaan aikaa

Nuorille merkityksellistä on muodostaa toimiva vuorovaikutussuhde siihen aikuiseen, joka heitä jälkihuoltoaikana tukee. Nuorten kokemina merkityksellisiksi asioiksi nousivat asiakassuhteen peruselementit; luottamus, arvostus ja kunnioitus. Kokemus siitä, että joku on heitä varten ja jonka puoleen voi missä tahansa asiassa kääntyä. Tämä tuki voi tulla omasta verkostosta, entisestä sijaishuolto paikasta, jälkihuollon kautta tai jostain muualta. Jokainen itsenäistyvä nuori tarvitsee luottoaikuisen, joka on aidosti kiinnostunut hänestä ja kuka on pysyvä. Yhden aikuisen kanssa muodostettu luottamussuhde ei siirry helposti toiselle vaan luottamus rakentuu tuttuuden ja pysyvyyden kautta. Aito suhde työntekijään ei muodostu, jos nuori ei koe, että hänestä ollaan kiinnostuneita muutenkin kuin työn puolesta. Työntekijän tulee antaa myös itsestään jotakin nuorelle.

Koska viranomaiset ovat nuoren elämässä kuitenkin mukana vain tietyn aikaa, erityisen tärkeää on, että nuorella on olemassa ympärillään myös muita verkostoja. Jos sijaishuollon aikana on pidetty huoli siitä, että yhteys omiin vanhempiin tai omaan biologiseen verkostoon on säilynyt, yhteys on yleensä myös jälkihuoltoaikana luontevaa. Myös jälkihuollon aikana voidaan tehdä tietoisesti töitä tämän verkoston aktivoimisessa nuoren elämään, jos yhteys on katkennut tai heikentynyt. Ystävät ovat nuorten elämässä merkityksellinen voimavara ja ystävyysuhteiden vaaliminen on tärkeää, eikä ystävien merkitystä nuoren elämässä tule vähätellä. Jälkihuollon aikana on tärkeää, että opitaan tuntemaan myös nuoren ystävät ja heidän vaikutuksensa nuoreen ja tuetaan positiivista vaikutusta.

Nuoret toivat esiin, että tarvitsevat aikuisen tukea itsenäistyessä konkreettisiin asioihin; asunnon hakuun, erilaisten virastoasioiden hoitoon ja hakemuksiin ja arjen askareisiin. Mutta vielä enemmän korostui nuorten tarve psykososiaaliselle tuelle; he tarvitsivat jonkun jolle jutella ihan tavallisista asioista ja joka on heille läsnä. Jonkun jonka kanssa välillä voi vain olla tekemisen sijaan.

Kun institutionaalisesta suhteesta tulee myös ihmissuhde, täytyy myös sen lopettamistyöskentelylle varata riittävästi aikaa. Samoin kuin luottamuksen rakentamiseen on vaadittu aikaa, vaaditaan myös irtipäästämiseen ja omillaan pärjäämiseen. Tässä korostuu ristiriita; jälkihuollon asiakkuuden aikana

jälkihuollon tukityötä tekevä työntekijä joutuu tekemään ensin hurjasti töitä, jotta saa nuoren luottamuksen ja nuori saa kokemuksen, että joku ihminen on häntä varten ja tukena aina tarvittaessa. Kun tämä luottamus on saavutettu, työntekijän on alettava tekemään lopettelutyötä, jotta nuori pärjäisi omillaan, kun täyttää 21 vuotta.

Nuoret nostivat esiin myös sen tärkeyden, millainen suhde heillä oli sosiaalityöntekijään ja miten he kokivat tärkeäksi, ettei sosiaalityöntekijä aina vaihdu. Myös sosiaalityöntekijää tulisi tavata riittävän usein, jotta hänestäkin tulee nuorelle tuttu aikuinen, kenen puoleen on helppo tarvittaessa kääntyä. Tapaaminen kaksi kertaa vuodessa asiakassuunnitelman tarkastamisen yhteydessä on liian harvoin.

Rakennetaan jokaiselle nuorelle yksilöllistä polkua

Oleellinen osa itsenäistyvän nuoren omaa polkua on oma koti. Jokaiselle jälkihuollon asiakkuudessa olevalle nuorelle tulisi löytyä oikea asumismuoto. Jollekin voi olla tarpeen jäädä asumaan sijaishuoltopaikkaan, joku palaa biologisen perheensä luokse, joku tarvitsee tukiasuntoa tai asumispalvelua ja suuri osa pärjää omassa vuokra-asunnossa kun vain saa riittävästi tukea.

Jokaisella tulisi olla oma koti, josta voi rakentaa mieleisensä. Nuoren kannalta on myös tärkeää, että hän saa asua sillä paikkakunnalla johon kokee kuuluvansa. Nuorta on tärkeä tukea asumisessa niin, ettei se vaarannu. Kodittomuus on yleisesti ottaen jälkihuolto nuorten keskuudessa yleisempää kuin ikätovereilla, vaikka se ei tässä tutkimuksessa korostunutkaan. Aiempien tässäkin tutkimuksessa mainittujen tutkimusten mukaan asumisen haasteet korreloivat vahvasti muiden elämän haasteiden kanssa, jonka vuoksi erityisen tärkeää olisi turvata jokaisen nuoren asuminen. Ilman omaa kotia on hyvin vaikea rakentaa mitään kestäväää tai selvitä muista elämän haasteista.

Jokaisen tutkimukseen osallistuneen nuoren kohdalla korostuivat oikeanlaiset kuntoutus- ja koulutuspolut. Tärkeää on huolehtia sekä sijaishuollon että jälkihuollon aikana, että nuori saa tarvittaessa myös muuta tukea kuin jälkihuollon tukea. Tiivis yhteistyö esimerkiksi päihde- tai mielenterveyspalvelujen kanssa tukee nuorta, joka kamppailee kyseisten haasteiden kanssa. Nuoren tulevaisuuden kannalta erittäin merkityksellistä on myös toisen asteen opintojen loppuun suorittaminen ja jatko-opintoihin tai työelämään pääseminen. Aikaisempien tutkimusten perusteella tähän olisi syytä kiinnittää erityistä huomiota. Jos nuorelle ei löydy sopivaa opiskelupolkua, tarvitsee nuori aktiivista tukea, jotta löytää muita polkuja. Esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan tai erilaisten pajatoimintojen kautta voi löytyä mielekkästä tekemistä päiviin silloin kun opintoihin ei ole voimavaroja. Tällainen toiminta voidaan räätälöidä nuoren voimavarojen mukaan. Tärkeintä on, että yksikään nuori ei tipahtaisi tältä mielekkään tekemisen polulta ja jäisi vain kotiin.

Varmistutaan siitä, että jälkihuollon polku ei pääty tyhjän päälle

Useissa aiemmissa tutkimuksissa on noussut esiin se, että jälkihuollon tukea nuorille pitäisi vahvistaa ja sen päättymisikää tulisi nostaa tai ainakin ikäraajassa tulisi olla enemmän joustavuutta nuoren tarpeiden mukaisesti. Myös jälkihuollon palveluvalikkoon tulisi kiinnittää nykyistä enemmän huomiota ja tuki nuorille tulisi olla moniammatillista ja monipuolista, ei pelkästään sosiaalityötä tai -ohjausta. Huomiota tulisi kiinnittää myös siihen, että jälkihuoltoaikana nuoren vastaanottavaisuus tuen suhteen voi vaihdella, joten tukityö pitäisi olla pitkäjänteistä, vaikka työntekijän kontakti nuoreen voikin välillä katketa. Tärkeä näkökulma on myös se, että kaikki nuorelle kohdennettu tukityö, myös korjaava ja kuntouttava tuki on omalta osaltaan ehkäisevää toimintaa jos suunnataan katseet myös seuraavaan sukupolveen.

Ennen kun nuoren jälkihuolto päättyy, tulee nuoren jatkopolku rakentaa yhdessä nuoren ja mahdollisesti muiden viranomaisten kanssa. Jos nuorella on edelleen jonkunlaisen tuen tarvetta, tulee hyvissä ajoin mukaan työskentelyyn ottaa ne työntekijät, jotka nuorta jatkossa tukevat. Lastensuojelulaki velvoittaa myös tekemään tästä kirjallisen suunnitelman. Jos nuorella ei ole tuen tarvetta jälkihuollon päättymisen jälkeen, tulee hänen kanssaan kuitenkin käydä läpi mitä palveluita on saatavilla, jotta nuori tietää, mihin hän voi ottaa yhteyttä, jos tilanne muuttuu. Kuten jälkihuollon aloitukselle myös lopetukselle on varattava riittävästi aikaa.

7.3 Dialogisuus jälkihuollossa

Tutkimukseeni kuului siis viisi dialogisen arvioinnin menetelmällä tehtyä haastattelua, joissa olivat mukana nuori ja hänen jälkihuollon aikainen työntekijänsä; sosiaalityöntekijä, erityissosiaalihoaja tai jälkihuollon ohjaaja. Työntekijän ammattirooli selkeästi muutti dialogia; kuinka paljon dialogissa painottui sijaishuollon aikainen historia ja kuinka paljon taas jälkihuollon aikainen työskentely sekä mitkä asiat nousivat keskiöön. Jokaisesta dialogista muodostui omanlainen ja jokaisessa nousivat esiin eri asiat. Selkeästi enemmän sijaishuollon aikaiseen historiaan ja nuoren koko lastensuojelun asiakkuuden kaareen paneuduttiin niissä haastatteluissa, joissa oli mukana sosiaalityöntekijä tai erityissosiaalihoaja. Jälkihuoltoaika korostui taas enemmän niissä haastatteluissa, joissa työntekijänä oli jälkihuollon ohjaaja. Minusta tämä oli hyvin luontevaa, koska jälkihuollon ohjaajat olivat kulkeneet nuoren kanssa vain jälkihuoltomatkaa, mutta sosiaalityöntekijällä ja erityissosiaalihoajalla oli voinut olla yhteistä matkaa nuoren kanssa paljon pidempään.

Dialogisen arvioinnin menetelmän kehittäneen Minna-Kaisa Järvisen (2007, 2015) mukaan menetelmää voidaan käyttää tutkimusmenetelmänä mutta myös osana jatkuvaa asiakastyön arviointia ja oman työn kehittämistä. Järvisen mukaan (2015, 241-242) dialogia rikastuttaa kolmas osapuoli työntekijän ja asiakkaan lisäksi, joka pystyy tuomaan dialogiin uusia ulottuvuuksia ja omalta osaltaan vastaamaan siitä, että dialogi toteutuu. Järvisen mukaan dialoginen arviointi voisi olla erityisen toimiva menetelmä esimerkiksi jos asiakastilanne on jostain syystä jumiutunut tai menetelmänä asiakassuhteen väli- tai loppuarvioinnissa. Järvinen toi tärkeänä näkökulmana dialogisen arvioinnin mahdollisuuden myös voimauttavana kokemuksena asiakkaalle.

Oman tutkimukseni perusteella dialogisen arvioinnin menetelmän mahdollisuudet olisivat mielestäni parhaimmillaan sijais- ja jälkihuollon asiakkuuden nivelkohdissa. Ennen siirtymistä sijais- tai avohuollosta jälkihuoltoon dialogisen arvioinnin menetelmällä voitaisiin käydä nuoren ja sijaishuollon tai avohuollon työntekijän välistä dialogia siihen asti koetusta ja eletystä, jossa kolmantena osapuolena olisi mukana tuleva jälkihuollon työntekijä. Nuoren ja sijaishuollon työntekijän rakentaessa nuoren sijaishuollon matkaa, syntyy jälkihuollon työntekijälle käsitys nuoren historiasta sekä siitä missä vaiheessa nuori on juuri nyt. Myös nuorelle itselleen konkretisoituu dialogin avulla oma historia ja asiakkuuden vaiheet. Tältä pohjalta jälkihuollon asiakkuuden ja suunnitelman rakentaminen on helpompaa. Dialoginen arviointi tässä vaiheessa toimii myös palautteen antamisen väylänä ja eräänlaisena clousauksena. Uskon, että tässä vaiheessa läpikäyty historia eheyttää myös nuorta ja antaa mahdollisuuden lähteä rakentamaan tulevaa. (Mm. Stein 2005, 10-11) Jokaisen haastatellun nuoren kohdalla välittyi tarve myös sijaishuollon aikaisen menneisyyden jonkunlaiselle pohtimiselle ja parhaiten se toteutuisi sen työntekijän kanssa, kenen kanssa tuo matka on kuljettu.

Toinen dialoginen arviointi tulisi käydä viimeistään jälkihuollon päättyessä yhdessä nuoren ja jälkihuollon työntekijän välillä. Mikäli nuori on jälkihuollon asiakkuuden jälkeen siirtymässä johonkin muuhun asiakkuuteen, esimerkiksi aikuissosiaalityöhön, voisi dialogin kolmas osapuoli olla tuo tuleva työntekijä. Mikäli tällaista tarvetta ei ole, voi dialogiseen arviointiin tuoda ulkopuolisen näkökulmaa joku muu nuoren kannalta looginen aikuinen; toinen jälkihuollon työntekijä, entinen sijaishuollon työntekijä tai joku nuoren omasta verkostosta oleva. Tässä dialogissa on tarkoitus muistella jälkihuollon matkaa ja samalla tavalla tarpeen mukaan siirtää tietoa eteenpäin, nostaa nuoren kannalta merkityksellisiä asioita esiin ja antaa kiitosta ja palautetta.

Myös Erikssonin ja Karppisen tutkimuksessa (2016, 130) alleviivattiin aivan näitä samoja asioita jälkihuollon nivekohdissa: millä varmistetaan se, että asiakkuuden siirtyessä paikasta toiseen kaikki riittävä tieto varmasti siirtyy ja samalla nuorelle itselleen tulee ymmärry siitä, missä mennään.

Näissä kohdissa on tiedon siirron lisäksi erityisen tärkeää, että nuori saa sanoa oman näkemyksensä ja voidaan yhdessä käydä läpi mitä kaikkea muutosta nuoren elämässä on jo tapahtunut ja mihin vielä tarvitaan tukea. Näkisin, että dialoginen arviointi tarjoaa oivallisen välineen juuri tällaiselle keskustelulle ja tiedonsiirrolle.

Dialogista arviointia voisi tarpeen mukaan käyttää työkaluna myös jälkihuollon asiakkuuden aikana, mikäli on tarpeen pysähtyä tarkemmin arvioimaan jo tehtyä työtä. Tässä vaiheessa toteutettuna dialoginen arviointi voisi mahdollistaa perinteistä asiakassuunnitelmaneuvoittelua syvällisemmän pohdinnan siitä, mihin jälkihuollon tukea vielä voisi kohdentaa ja mitä sillä on jo saavutettu. Dialoginen arviointi antaisi myös mahdollisuuden pysähtyä hetkeksi pohtimaan nuoren tilannetta perinteistä asiakassuunnitelmaneuvoittelua tai tapaamista syvällisemmin. Ulkopuolisen henkilön mukana oli rikastuttaa dialogia ja tuo siihen sellaisia näkökulmia, joita ei välttämättä muutoin nostettaisi keskusteluun. Tällainen tietoinen pysähtyminen dialogiin voi myös lisätä asiakassuhteessa luottamusta ja tuttuutta.

Dialogisella arvioinnilla on siis monia eri merkityksiä ja tarkoituksia: nivelkohdissa tuottaa tietoa ja siirtää sitä eteenpäin, jäsentää nuoren historiaa ja nostaa sieltä esiin merkityksellisiä asioita, voimaannuttaa nuorta ja antaa hänelle näkyä asioiden eteenpäin menosta, luoda luottamusta, antaa palautetta ja kiitosta, työntekijälle antaa tietoa myös työn kehittämisen näkökulmasta ja clousata nuoren elämän eri vaiheita.

7.4 Mihin katseita tulevaisuudessa?

Tutkimusten valossa suuri osa jälkihuollossa olevista nuorista voivat ja pärjäävät heikommin kuin ikätoverinsa keskimäärin. Myös kuilu elämässään pärjäävien ja ei niin hyvin pärjäävien jälkihuoltoon nuorten välissä kasvaa. Tärkeää olisi miettiä, miten voidaan vahvistaa jo nyt hyvin toimivaa tukea mutta myös sitä, mitä uutta jälkihuollon tukivalikkoon voitaisiin saada. Kotimaisesta tutkimuksesta yhtenä tuoreimpana Erikssonin ja Karppisen (2016) tutkimus nosti esiin paljon samoja asioita, joita itse olen pohtinut sekä tätä tutkimusta tehdessäni, että työssäni jälkihuollon esimiehenä. Tämän vuoksi nostan niitä tässä pohdittavaksi. Eriksson ja Karppinen ottivat tutkimuksessaan (2016, 131) esiin mentoroinnin mahdollisuuden osana jälkihuollon työtä. Jälkihuoltopolun läpikäyneet nuoret voisivat olla jälkihuoltoon siirtyvien nuorten tukena ja tuoda esiin omia näkemyksiään ja kokemuksiaan. Myös työntekijät voisivat hyödyntää tätä oman työnsä kehittämisessä. Myös mentori hyötyisi tästä ja hänen oma sosiaalinen toimintakykynsä vahvistuisi ja hän saisi kokemuksia onnistumisesta. Tutkimuksessa nostettiin esiin myös muunlaisen

yhteisöllisyyden lisääminen jälkihuoltonuorten keskuuteen sekä sähköisten työvälineiden ja sosiaalisen median hyödyntäminen nykyistä tehokkaammin jälkihuoltotyössä. Ylipäättään lastensuojelun jälkihuollon tulisi antaa nuorelle erilainen kuva, jotta kenenkään ei tarvitsisi kieltäytyä jälkihuollon tuesta leimaantumisen pelossa vaan jälkihuolto olisi etuoikeus, jonka jokainen siihen oikeutettu nuori ottaisi ilolla vastaan. Myös Horitz ym. (2015, 40) nostivat omassa tutkimusraportissaan esiin kokemusasintuntijuuden lisäämisen jälkihuollon palvelujen kehittämiseen, jotta nuorten ääntä saataisiin paremmin kuuluville.

Tutkimukseen osallistuneista nuorista jokainen sopisi mielestäni hyvin mentoriksi tai kokemusasiantuntijaksi kertomaan tuleville jälkihuoltonuorille, millaista on olla jälkihuollon asiakkuudessa ja millaista apua on saatavilla sekä välittämään asiakkaan kokemuksia ja näkemyksiä jälkihuollon työntekijöille. Yhden nuoren kohdalla erityisesti nousi myös esiin hänen oma ajatuksensa siitä, että jälkihuollon alkuvaiheessa olisi ollut helpompi ottaa vastaan ohjeita ja neuvoja toiselta nuorelta kuin työntekijältä, mikä tukee ajatusta mentoroinnin ja vertaistuen hyödyistä.

Lastensuojelun kehittäminen kohti systeemistä sosiaalityötä saa toivottavasti aikaan hyvää kehitystä asiakkaiden kohtaamisessa ja oikea-aikaisessa avun saamisessa. Dialogisuuden lisääntyminen tämän myötä asiakkaan ja työntekijän välillä helpottaa luottamussuhteen syntymistä ja sitä kautta toivottavasti tuo myös asiakkaalle tunteen kuulluksi ja ymmärretyksi tulemisesta. Jälkihuoltonuorta tämän tyyppinen työote voi sitouttaa paremmin ottamaan jälkihuollon aikaista tukea vastaan.

Erikssonin ja Karppisen tutkimuksen (2016, 125, 129) mukaan jälkihuoltoa tulisi kehittää entistä enemmän myös jalkautuvaksi työksi, joka toteutuu nuorten omissa ympäristöissä. Nuorten kannalta merkityksellistä on, että he saavat avun sinne missä he ovat, ei toimistoihin tulemalla.

Tutkimuksessa korostettiin myös sen tärkeyttä, että nuorten kanssa työskentelevillä työntekijöillä olisi aikaa kohdata nuoria ja mahdollisuutta tukea nuoria niin, että nuoren omat ongelmanratkaisutaidot vahvistuvat, eikä ongelmia ratkota heidän puolestaan. Tämä nousi esiin myös tässä tutkimuksessa yhden nuoren tarinan kautta. Nuori itse koki, ettei hyötynyt mitään siitä, että työntekijä hoiti asiat hänen puolestaan sen sijaan, että olisi opettanut häntä itseään. Nuorista asiakaista puhuttaessa jalkautuva työ tulisi olla itsestään selvyys. Myös tämän tutkimuksen nuoret olivat kaikki hyötynyt siitä, että heille kohdennettu tuki oli ollut liikkuvaa ja joustavaa; tullut sinne, missä he olivat tukea tarvinneet.

Erikssonin ja Karppisen (2016) tutkimus nosti esiin myös tärkeän kysymyksen siitä, miksi kunnissa ei ole lähdetty jälkihuoltoa muuttamaan siihen suuntaan mitä tutkimukset toistuvasti nostavat esiin.

Ja jos kunnilla ei ole tahtotilaa kehittää jälkihuoltotyötä yhdenvertaiseksi kunnan sisällä, miten jälkihuoltoonuolet koskaan voivat olla yhdenvertaisessa asemassa palvelujen suhteen valtakunnallisesti? Samaa olen pohtinut itse tätä tutkimusta tehdessäni; kaikesta aikaisemmasta tutkimuksesta nousee esiin samoja teemoja ja samoja riskitekijöitä, jotka jokainen jälkihuoltoonuolet kanssa työskentelevä taatusti tunnistaa. Tutkimuksessa mukana olleiden nuorten ja heidän työntekijöidensä ajatukset ja näkemykset jälkihuollon merkityksellisyydestä olivat hyvin saman suuntaisia. Mitään suuria eroja ei noussut esiin. Siitä huolimatta, että niin nuoret kuin työntekijät näkevät mihin jälkihuollossa tulisi kiinnittää huomiota, työn systemaattinen ja pitkäjänteinen kehittäminen on ollut liian vähäistä ja kuntakohtaista, sekä riippuvaista siitä kuinka kehittämishalukkaita ja jälkihuollosta kiinnostuneita työntekijöitä kunnassa on. Valtakunnallinen jälkihuollon kehittäminen on toistaiseksi ollut hyvin puutteellista. Tarvitaan enemmän kotimaista tutkimustietoa sekä tahtotilaa panostaa tähän pieneen mutta tarvitsevaan nuorten joukkoon. Oikeisiin asioihin huomiota kiinnittämällä pienilläkin muutoksilla voidaan saavuttaa yksilötasolla huomattavia vaikutuksia.

Lähteet

Lait:

Henkilötietolaki 22.4.1999/523

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta 2.3.2001/189

Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 20.3.2015/254

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731

Adley, Natasha & Jupp Kina, Victoria 2015: Getting behind the closed door of care leavers: Understanding the role of emotional support for young people leaving care. *Child & Family Social Work*, January 2015. DOI:10.1111/cfs.12203.

Alasuutari, Pertti 2011: Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino, Tampere.

Arnkil, Tom Erik & Seikkula, Jaakko 2014: ”Nehän kuunteli meitä! Dialogeja monissa suhteissa. THL, Helsinki.

Backe-Hansen, Elisabeth & Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne & Storö, Jan 2013: Out of home care in Norway and Sweden – similar and different. *Psychosocial Intervention* 22, 193-202
<http://psychosocial-intervention.elsevier.es/en/out-home-care-in-norway/articulo/S1132055913700231/#.WsMvbohuZPY> (tarkistettu 3.10.2018)

Bahtin, Mihail 1991: Dostojevskin poetiikan ongelmia. Suomentaneet Nieminen, Paula & Laine, Tapani. Orient Express, Helsinki.

Buber, Martin 1993: Minä ja sinä. Suomentanut Pietilä, Jukka. WSOY, Juva.

Collins, Mary E. & Ward, Rolanda L. 2011: Services and outcomes for transition-age foster care youth: Youths’ perspectives. *Vulnerable Children and Youth Studies*, 6:2, s. 157-165.
 DOI:10.1080/17450128.2011.564226

Dixon, Jo & Wade, Jim & Byford, Sarah & Weatherly, Helen & Lee, Jenny 2006: *Young People Leaving Care: A Study of Costs and Outcomes*. University of York.

<https://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/leaving.pdf> (tarkistettu 3.10.2018)

Eriksson, Sari & Karppinen, Riikka 2016: Kvantitatiivinen tutkimus Helsingin jälkihuoltouorten toimintatahtoisuudesta ja palvelujen käytöstä asiakasasiakirjojen valossa vuosina 2013-15. Pro gradu-tutkimus, Helsingin yliopisto.

Eronen, Tuija 2012: Lastenkoti osana elämäntarinaa. Narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Tampereen Yliopistopaino Oy, Tampere.

Eronen, Tuija 2013: Viisi vuotta huostaanotosta. Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalisista poluista. Raportti 4. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Fagerström, Katarina 2016: Ihmissuhteita rakentava ja ylläpitävä lastensuojelu. Hackneyn malli ja systeeminen käytäntö lastensuojelutyössä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131498/URN_ISBN_978-952-302-778-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Tarkistettu 3.10.2018)

Fränti, Juha & Väyrynen Sanna 2010: MIEPÄ Tutkimus kaksoisdiagnoosiasiakkaiden intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta. Multiprint Oy, Oulu.

Gudzinskiene, Vida & Raudeliünaite, Rita 2016: The Improvement of children's independent living skills in the context of the restructuring of children's care homes. Society, integration, education. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume III, May 27-28, 2016. S. 312-323. DOI:10.17770/sie2016vol3.1451

Haarakangas, Kauko 2008: Parantava puhe. Magentum Oy, Helsinki.

Hallituksen esitys 252/2006. Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

<http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf> (tarkistettu 3.10.2018)

Heikkilä, Jorma & Heikkilä, Kristiina 2000: Dialogi – Avain innovatiivisuuteen. WSOY, Helsinki.

Heino, Tarja & Eronen, Tuija & Kataja, Kati & Kestilä, Laura & Känkänen Päivi & Paananen, Reija & Pösö, Tarja & Rainio, Anna Pauliina 2013: Suojassa, syrjässä, selvinneenä – huostaan otetut ja sijoitetut lapset Suomessa s. 50-68. Teoksessa Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten

hyvinvointi ja syrjäytyminen. Toim. Reivinen, Jukka & Vähäkylä, Leena. Suomen Akatemia, Gaudeamus, Helsinki.

Heino, Tarja & Johnson, Marianne 2010: Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina s. 266-295. Teoksessa Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Heino, Tarja: Lastensuojelun jälkihuolto pohjoismaisen tutkimuksen aiheena 10.6.2014.

<http://www.allipaasikivensaatio.com/userData/alli-paasikiven-saatio-8ii/apuraharaportti2013-pohjoismainen-tutkijaryhma.pdf> (tarkistettu 3.10.2018)

Heinonen, Hanna 2016: Lastensuojelu ja lapsen etu s. 243-260. Teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö. Toim. Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Gaudeamus, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 1997: Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Horitz, Lucy & Lowe, Simon & Mills, Linda & Omole, Tosin & Perryman, Sarah & Reeve-Black, Heather 2015: Care leavers' transition to adulthood. HC 269 Session 2015-16, 17 July 2015. National Audit Office, London.

Huotari, Rauni 2011: Omillaan toimeen tuleva aikuinen? Lastensuojelun jälkihuolto nuoren itsenäistymisen tukijana. Pro gradu-tutkimus, Itä-Suomen yliopisto.

Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva 2016: Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus s. 148-164. Teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö. Toim. Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Gaudeamus, Helsinki.

Höjer, Ingrid & Sjöblom, Yvonne 2010: Young people leaving care in Sweden. Child and Family Social Work 15, 118-127. DOI:10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x

Isaacs, William 2001: Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito: uraauurtava lähestyminen liike-elämän viestintään. Suomentanut Tillman, Maarit. Kauppakaari, Helsinki.

Jahnukainen, Markku 2004: Koulukodin jälkeen. Vuosina 1996 ja 2000 kotiutettujen nuorten yhteiskuntaan jäsentymisen ja riskikäyttäytymisen kasaantuminen s. 293-330. Teoksessa Nuoruus ja koulukoti. Toim. Jahnukainen, Markku & Kekoni, Taru & Pösö, Tarja. Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.

Jokinen, Arja 2016: Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välinen suhde s. 138-147. Teoksessa Vastavuoroinen sosiaalityö. Toim. Törrönen, Maritta & Hänninen, Kaija & Jouttimäki, Päivi & Lehto-Lundén, Tiina & Salovaara, Petra & Veistilä, Minna. Gaudeamus, Helsinki.

Jokinen, Arja 2012: Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen s. 227-269. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero: Kategoriat, kulttuuri ja moraali. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Pirjo 2011: Jälkihuollossa olevien nuorten kokemuksia ammatillisesta tukihenkilötoiminnasta. Pro Gradu-tutkimus, Helsingin yliopisto.

Juhila, Kirsi 2012 (4.painos): Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino, Tampere.

Juvonen, Tarja 2015: Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen ertsivässä työssä. Unigrafia, Helsinki.

Järvinen, Minna-Kaisa 2007: Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2007. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.

Järvinen, Minna-Kaisa 2015: Asiakas-työntekijäsuhde rikosseuraamisalalla. Dialoginen arviointi tiedontuotannon tapana. Suomen yliopistopaino, Tampere.

Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka 2012: Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaali-työssä s. 43-64. Teoksessa Sosiaalityön vaikuttavuus. Toim. Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna. Juvenes Print, Tampere.

Kivistö, Jaana 2006: ”Missä mä olisin muuten?” Nuorten kokemukset lastensuojelusta ja muista viranomaispalveluista. Ammatillinen lisensiaattitutkielma, Turun yliopisto.

Korteniemi, Pertti & Kotiranta, Tuija & Kivipelto, Tuija 2012: Kokemuksia sosiaalityön vaikuttavuuden arvioinnin toteuttamisesta – Kriittisiä kohtia ja kehittämistarpeita s. 89-115. Teoksessa Sosiaalityön vaikuttavuus. Toim. Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna. Juvenes Print, Tampere.

Kuusisto-Niemi, Sirpa & Rissanen, Sari & Saranto, Kaija 2011: Asiakastiedon käyttö sosiaalityön tutkimuksessa – eettinen näkökulma s. 257-273. Teoksessa Sosiaalityön arvot ja etiikka. Toim. Pehkonen, Aini & Väänänen-Fömin, Marja. PS-kustannus, Juva.

Känkänen, Päivi 2013: Siirtymät sijaishuollossa – hetkiä ja ikuisuuksia s. 264-272. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy, Marjatta. 4.painos, Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Kääriälä, Antti & Berlin, Marie & Lausten, Mette & Hiilamo, Heikki & Ristikari, Tiina 2018: Early school leaving by children in out-of-home care: A comparative study of three Nordic countries. *Children and Youth Services Review* 93 (2019) s. 186-195

Laaksonen, Sari 2004: Jälkihuolto-opas. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 17, Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.

Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta 2017: Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/132169/TY%C3%962017_7_Kohti%20suomalaista_040417.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Tarkistettu 3.10.2018)

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma:

<http://stm.fi/hankkeet/lapsi-ja-perhepalvelut> (tarkistettu 3.10.2018)

Levamo, Pauliina 2007: Omaa elämää etsimässä. Tutkimus ryhmämuotoisen sosiaalityön mahdollisuuksista tukea nuorten itsenäistymistä s. 69-158. Teoksessa Näe minut – kuule minua. Kokemuksia ryhmistä. Toim. Heikkinen, Alpo & Levamo, Pauliina & Parviainen, Maaret & Savolainen, Aili. Socca ja Heikki Waris – instituutti, julkaisusarja nro 11:2007, Helsinki.

Mendes, Philip & Moslehuddin, Badal 2006: From Dependence to Interdependence: Toward Better Outcomes for Young People Leaving State Care. *Child Abuse Review*, Vol. 15, s. 110-126

Metteri, Anne & Hotari, Kaisa-Elina 2011: Eettinen kuormittuminen ja toimintaympäristö nuorten palveluissa s. 67-92. Teoksessa Sosiaalityön arvot ja etiikka. Toim. Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja. PS-kustannus, Juva.

Mönkkönen, Kaarina 2002: Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopisto.

Mönkkönen, Kaarina 2007: Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita Prima Oy, Helsinki.

- Nurmi, Jari-Erik 2008:** Nuoruusiän kehitys: etsintää, valintoja ja noidankehiä s. 256-274. Teoksessa Näkökulmia kehityspsykologiaan – Kehitys kontekstissaan. Toim. Lyytinen, Paula & Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki. 8. painos. WSOY, Helsinki.
- Payne, Malcolm 2005:** Social Work Process s. 21-35. Teoksessa Social Work Futures: Edited by Robert Adams, Lena Dominelle and Malcolm Payne.
- Pekkarinen, Elina 2015:** Näkymättömiksi suojellut lapset s. 264-300. Teoksessa Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä. Toim. Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko. Vastapaino, Tampere.
- Perttula, Juha 2005:** Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria s. 115-162. Teoksessa Kokemuksen tutkimus: merkitys-tulkinta-ymmärtäminen. Toim. Perttula, Juha & Lomaa, Timo. Dialogia, Helsinki.
- Pohjola, Anneli 2012:** Tutkimukseen perustuva vaikuttavuus s. 19-42. Teoksessa Sosiaalityön vaikuttavuus. Toim. Pohjola, Anneli & Kempainen, Tarja & Väyrynen, Sanna. Juvenes Print, Tampere.
- Rajavaara, Marketta 1992:** Tavallisesta perheestä tapaukseksi. Sosiaalitoimiston asiakastyö arvioinnin kohteena. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Reinikainen, Sarianna 2009:** Nuorisokodista maailmalle – Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Yliopistopaino, Helsinki.
- Rouhiainen, Leena:** Minäkö tutkija? <http://www.xip.fi/tutkija/0401.htm> (Tarkistettu 3.10.2018)
- Rousu, Sirkka 2007:** Lastensuojelun tuloksellisuuden arviointi organisaatiossa. Näkymätön tuloksellisuus näkyväksi. Suomen kuntaliitto, Helsinki.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti 2010:** Haastattelun analyysin vaiheet s. 9-36. Teoksessa Haastattelun analyysi. Toim. Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti. Vastapaino, Tampere.
- Räty, Tapio 2015:** Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Edita Prima Oy, Helsinki.
- Saarikallio-Torp, Mira & Heino, Tarja & Hiilamo, Heikki & Hytti, Helka & Rajavaara, Marketta 2010:** Lapset huostassa, vanhemmat ahdingossa s. 236-265. Teoksessa Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli. Kelan tutkimusosasto, Helsinki.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik 2009: Dialoginen verkostotyö. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki

Suikkanen, Asko & Martti, Sirpa & Linnakangas, Ritva 2004: Homma hanksaan. Nuorten kuntoutus-kokeilun arviointi. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen selvityksiä 2004:5. Helsinki.

Stein, Mike 2005: Resilience and young people leaving care. Overcoming the odds. Joseph Rowntree Foundation, University of York.

<https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935369x.pdf> (Tarkistettu 3.10.2018)

Stein, Mike 2012: Young People Leaving Care. Supporting Pathways to Adulthood. Jessica Kingsley Publishers, London.

Stein, Mike 2014: Young People's transitions from care to adulthood in European and postcommunist Eastern European and Central Asian Societies. Australian Social Work. Pp. 24-38. <http://eprints.whiterose.ac.uk/77006/1/MSasw2oct2013.pdf> (Tarkistettu 3.10.2018)

Tolonen, Tarja 2013: Vanhemmuuden puute ja nuorten sosiaalinen pääoma s. 176-194. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy, Marjatta. 4.painos, Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2012: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 9. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Törrönen, Maritta & Vauhkonen, Teemu 2012: Itsenäistyminen elämänvaiheena - osallistava vertaistutkimus sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten hyvinvoinnista. Sos-lapsikylä ry.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta 2014: Young People Leaving Care: Participatory Research to Improve Child Welfare Practices and the Rights of Children and Young People. Australian Social Work, March 2014, 67:1, s.135-150. DOI:10.1080/0312407x.2013.868012

Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 6/2012:

Tuloksellisuustarkastuskertomus, Lastensuojelu. Edita Prima Oy, Helsinki.

http://www.e-julkaisu.fi/vtv/lastensuojelu/pdf/6_2012_lastensuojelu_netki.pdf (Tarkistettu 3.10.2018)

Vario, Pipsa & Barkman, Johanna & Kiili, Johanna & Nikkanen, Marko & Oranen, Mikko & Tervo, Jaana 2012: ”Suojele unelmia, vaali toivoa”. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6, Jyväskylä.

Väyrynen, Sanna 2012: Muutosta edistävät tekijät päihde- ja mielenterveyskuntoutuksessa – Asiakkaiden kokemuksia intensiivisen avokuntoutuksen vaikuttavuudesta s. 271-302. Teoksessa Sosiaalityön vaikuttavuus. Toim. Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna. Juvenes Print, Tampere.

Yliruka, Laura 2015: Itsearviointi reflektiivisenä rakenteena: Kuvastin-menetelmän toimivuus, käyttöönotto ja kehittäminen. Socca, Helsinki.

Tilastot:

Lastensuojelu 2014 tilasto, THL:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129537/Tr25_15.pdf?sequence=4 (Tarkistettu 3.10.2018)

Lastensuojelu 2016 tilasto, THL:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135628/Tr43_17_LASU.pdf?sequence=3 (Tarkistettu 3.10.2018)

Lastensuojelu 2017 tilasto, THL:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136409/Tr17_18_LASU.pdf?sequence=5&isAllowed=y (Tarkistettu 3.10.2018)

Liite 1

Tutkimukseen osallistuvalla nuorella

Hei,

Teen Turun yliopistossa tutkimusta lastensuojelun jälkihuollon merkityksellisyydestä. Tutkimuksen tavoitteena on kuvata lastensuojelun jälkihuollon asiakkuudessa olleen nuoren kannalta merkityksellinen jälkihuollon prosessi sekä kehittää jälkihuoltotyötä paremmin nuoria palvelevaan suuntaan. Toivon, että tutkimuksen avulla pystyisin avaamaan nuorten omaa kokemusmaailmaa ja toiveita siitä, millä keinoin nuoret omasta mielestään tulisivat parhaiten autetuiksi. Myös työntekijöiden kokemukset jälkihuollon aikaisesta työskentelystä ovat työn kehittämisen kannalta tärkeitä, joten siksi tutkimustilanteessa pohdit jälkihuoltoaikaa yhdessä oman työntekijäsi kanssa. Minä olen tässä tilanteessa mukana tutkijana ja ohjaan keskustelua sekä esitän teille kummallekin tarkentavia kysymyksiä. Toivon teiltä myös palautetta siitä, miltä tällainen haastattelu tuntui. Nauhoitan keskustelut. Haastatteluun on hyvä varata aikaa 1-2h ja haastattelu voidaan pitää sinulle mieluisassa paikassa.

Tutkimus perustuu luottamuksellisuuteen, eikä kukaan ulkopuolinen pysty tunnistamaan sinua lopullisesta tutkimusraportista. Tutkimukseen osallistuminen on sinulle vapaaehtoista. Tutkimukseen osallistuminen tai osallistumatta jättäminen ei vaikuta millään tavalla jälkihuollon asiakkuuteesi. Tutkimuksessa kerätyn aineiston (haastattelujen nauhoitteet, käsimuistiinpanot, litteroitu aineisto) säilytän asianmukaisesti ja käytän sitä ainoastaan tämän tutkimuksen sekä mahdollisen jatkotutkimuksen tekoon. Aineistoa ei tulla näyttämään eikä luovuttamaan ulkopuolisille, myöskään muiden tekemiä tutkimuksia varten. Aineisto hävitetään viimeistään viiden vuoden kuluttua aineiston keräämisestä.

Mikäli olisit valmis osallistumaan tutkimukseen, toivoisin että palautat tämän kirjeen allekirjoituksellasi sekä yhteystiedoillasi varustettuna omalle työntekijällesi niin olen sinuun yhteydessä haastatteluajan sopimiseksi. Voit myös olla minuun yhteydessä suoraan sähköpostitse.

Halutessasi lisätietoja, voit laittaa minulle sähköpostia.

Terveisin

Kati Paaso (kati.m.paaso@utu.fi)

Yhteystietoni (puh.numero, sähköposti)

Suostun keskustelun nauhoitukseen (allekirjoitus)

Liite 2

Dialogisen arvioinnin teemat ja apukysymykset:

1. Nuorelle: mitä haluaisit kertoa omasta historiastasi?
2. Mistä yhteinen matkanne alkaa? Mitä muistatte siitä? Saatte vapaasti aloittaa sitä hetkestä, mistä haluatte. Tarina voidaan aloittaa myös työskentelyn päättymisestä.
3. Mitä tapahtui ennen tuota teidän ensikohtaamista? Oliko mukana muita työntekijöitä?
4. Kertokaa vapaasti tarinaa yhteisestä matkastanne niiltä osin kun haluatte
5. Mitä merkityksellisiä seikkoja muistatte?
6. Käännekohtia? (parempaan tai huonompaan)
7. Olisitteko toivoneet matkallanne jotakin muuta? Jäikö jotain puuttumaan?
8. Miltä tämä haastattelu on tuntunut?
9. Olisiko tällaisesta apua ja hyötyä osana jälkihuollon aikaista työskentelyä?
10. Kaiken tämän keskustelun jälkeen, miten haluaisit että jälkihuoltoa kehitetään? Mihin asioihin olisi syytä kiinnittää huomiota?